

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

2002-2011 DÖNEMİ TÜRK SİYASETİNDE MİZAH

Zeynep KAMILOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

2002-2011 DÖNEMİ TÜRK SİYASETİNDE MİZAH

Zeynep KAMILOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

Zeynep KAMILOĞLU tarafından hazırlanan “2002-2011 Dönemi Türk Siyasetinde Mizah” başlıklı bu çalışma, 09.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

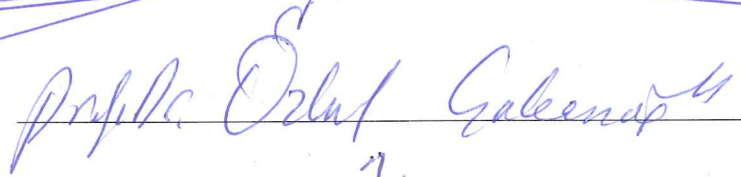
Prof. Dr. M. Muhtar KUTLU

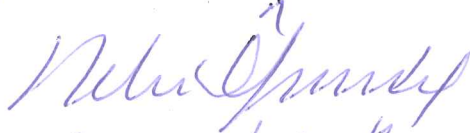
(Başkan)

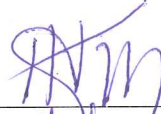
Doç. Dr. Gelin ÖĞÜT EKER

(Danışman)

Prof. Dr. Nebi Özdemir

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

09.06.2014

Zeynep Kamiloğlu

ÖZET

KAMILOĞLU, Zeynep. *2002-2011 Dönemi Türk Siyasetinde Mizah*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Bu çalışmada 2002-2011 yılları arasındaki Türk Siyasetindeki mizahî unsurlar araştırılmıştır. Çalışma, giriş ve sonuç bölümlerinin yanında üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, mizah ile gülme arasındaki ilişki ortaya konulmuş, bir yandan da ayrımları belirtmeye çalışılmıştır. Mizahın ne şekilde, hangi psikolojik durumlar neticesinde ortaya çıktığı ise, genelgeçer üç mizah kuramıyla açıklanmıştır. Dünya literatürü ve Türk düşünürlerin mizahı nasıl tanımladıklarına dair örnekler sunulmuştur.

Mizahın türleri olan hiciv, nükte, ironi, şaka, alay ve karikatür hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmaya adını veren siyasî mizah, mizah alanları arasında cinsel mizah ve etnik mizah ile ayrımları üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Mizahın siyasetle olan ilişkisini belirleyebilmek adına, ikinci bölüm siyaset, sosyal protesto, mizahın siyasi lider imajına etkileri ve siyasette savunma/saldırı aracı olarak mizah, Dünya tarihinden örneklerle anlatılmıştır. Sosyal protesto kavramını genişçe açmamızdaki sebep, mizahın siyasetçiler için de bir protesto nesnesi olabileceğini göstermektir. Yanı sıra, seçilmiş üç ülke ile Batı dünyasındaki siyasetçilerin de anekdotlarına yer verilerek, o ülkelerin mizah anlayışları hakkında ipuçları verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü 2002-2011 dönemi Türk Siyasetçilerinin mizahın kullanım biçimlerini belirleyebilmek adına bir tasnif çalışmasıdır. Bu dönemdeki siyasîlerin konuşma metinleri, TBMM Genel Kurul tutanaklarından, siyasî partilerin internet sitelerinden ve basından derlenerek bir seçki oluşturulmuştur. Bu seçki üzerinden de bir tasnif çalışması yapılmış, dönemin siyasîlerinin mizahı hangi türleriyle tercih ettikleri, hangi anlatım türlerinden yararlanarak mizahı kullandıkları, edebî sanatlardan ne şekilde

yararlandıkları ve nasıl bir dil oyunu yaptıkları izah edilmiştir. Sınıflama türlerinde sunulmuş ve yorumlanmaya çalışılmış söylem örnekleri, kronolojik olarak sıralanmıştır.

Mizahın salt mizahçılara özgü olmadığı, siyasetçiler için de bir toplumsal iletişim dili ve sosyal protesto aracı olarak kullanılmakta olduğu sonucuna varılmıştır. Siyasî mizahın özellikle muhalefet üyeleri arasında yoğun bir şekilde kullanılıyor olması, mizahın muhalif kimliğine dayandırılıyor olsa da, Türk muhalefeti mizahı iktidarı “yıpratma” maksatlı kullanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Mizah, Siyasî Mizah, Sosyal Protesto, Siyaset

ABSTRACT

KAMILOĞLU, Zeynep. Postgraduate Thesis *on the Turkish Political Humor during 2002-2011 Period*, Ankara, 2014.

In this study, the humorous elements in the Turkish Politics between the years 2002 and 2011 have been researched. The study consists of three main sections besides the introduction and conclusion.

In section one, we present the relation between humor and laughter, while trying to explain their distinctions. We explain the psychological states and the way for the emergence of humor with three generally accepted humor theories. We give examples from the world literature and depict how Turkish thinkers define the humor.

We give information on satire, wit, irony, joke, mockery, and cartoon as the types of humor. We tried to explain the political humor, which denominates our study, on the basis of its distinctions from sexual humor and ethnic humor that take part in the humor areas.

For the purpose of determining the relation of humor with politics, we explain in the section two the social protest, impacts of humor on a political leader's image, and humor as a defense/attack in the politics tool with examples from the world history. Our effort to evaluate the social protest concept in a broader sense is to show that humor can be a protest object also for the politicians. By quoting the anecdotes of the Western politicians in three selected countries, we try to give hints about the humor understanding of those countries.

The section three of our study is a classification study for the purpose of identifying the methods of using the humor by Turkish Politicians during the period of 2002-2011. We present a compilation of the speech texts of politicians during this period from the General Assembly of the Turkish Parliament records, websites of political parties, and

press. We made a classification on the basis of this compilation in order to explain in what types the period's politicians prefer humor, their use of humor by using what phraseologies, and how they play on words. The discourse examples, which we have presented in the classification types and tried to comment on, are enumerated in a chronological order.

We have concluded that the humor is not peculiar to the humorists, but it is also used as a language of social communication and means of social protest by politicians. Although the extensive use of political humor among the opponents is attributed to the dissident characteristics of humor, Turkish opponents use the humor for "attrition" purposes.

Keywords

Humor, Political Humor, Social Protest, Policy.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTARCT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
ÖNSÖZ.....	xi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMLERİ.....	4

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM: MİZAH	5
1.1. MİZAH NEDİR?.....	5
1.2. MİZAH KURAMLARI	11
1.2.1. Üstünlük Kuramı	11
1.2.2. Uyumsuzluk Kuramı	13
1.2.3. Rahatlama Kuramı.....	14
1.3. MİZAH TÜRLERİ	16
1.3.1. Alay	16
1.2.1. Şaka	17
1.2.1. Nükte	18
1.2.1. Hiciv	19
1.2.1. İroni	21
1.2.1. Karikatür.....	23
1.4. MİZAHIN ALANLARI	25

1.4.1. Etnik Mizah	25
1.4.2. Cinsel Mizah	26
1.4.3. Siyasi Mizah	27
2.BÖLÜM: SİYASET VE MİZAH.....	29
2.1. SİYASET NEDİR?	29
2.2. SİYASAL İLETİŞİM NEDİR?.....	32
2.2.1. Siyasi İletişim Dili Olarak Mizah.....	34
2.3. SOSYAL PROTESTO YÖNTEMİ OLARAK MİZAH.....	37
2.3.1. Sosyal Protesto Nedir?	37
2.3.2. Sosyal Protesto Yöntemleri	41
2.3.3. Değişen Protesto Anlayışında Mizahın Yeri ve Kullanımı	42
2.4. SİYASETTE SAVUNMA VE SALDIRI ARACI OLARAK MİZAH.....	45
2.5. MİZAHIN SİYASİ LİDER İMAJINA ETKİLERİ	47
2.6. DÜNYADA SİYASİ MİZAHIN KULLANIMINDAN BAZI ÖRNEKLER	52
2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri	54
2.6.2. Rusya	58
2.6.3. İngiltere	59
2.7. TÜRKİYE’DE SİYASİ MİZAHIN KULLANIMINDAN BAZI ÖRNEKLER	61
2.7.1. Demokrat Parti Siyasetçileri.....	62
2.7.2. Erdal İnönü	63
2.7.3. Süleyman Demirel	65
2.8. 2002-2011 DÖNEMİ TÜRK SİYASETİNE GENEL BAKIŞ	66
3.BÖLÜM: 2002-2011 DÖNEMİ TÜRK SİYASETİNDE MİZAHIN KULLANIM BİÇİMLERİ	67
3.1. DİL OYUNLARI	68
3.1.1. Benzeşleme.....	68
3.1.2. Değiştirim.....	70
3.1.3. Argo.....	74

3.2. EDEBİ SANATLARIN KULLANIMI.....	75
3.2.1. Teşbih	75
3.2.2. Telmih	78
3.2.3. Kinaye	81
3.2.4. Mübalağa.....	82
3.3. ANLATIM TÜRLERİNİN KULLANIMI.....	83
3.3.1. Deyim ve Atasözleri.....	83
3.3.2. Şiir	89
3.3.3. Fıkra	93
3.4. MİZAH TÜRLERİNİN KULLANIMI	94
3.4.1. Hiciv	94
3.4.2. İstihza	97
3.4.3. İroni	104
3.4.4. Karikatür.....	105
SONUÇ	107
KAYNAKÇA.....	111

KISALTMALAR

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

AK PARTİ: Adalet ve Kalkınma Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

RTÜK: Radyo Televizyon Üst Kurulu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

Çev: Çeviren

bs. : Baskı

ÖNSÖZ

Mizahın ciddiyetini, mizah üzerine araştırma yapma cesaretini göstererek anlamış oldum. Bu tezin, gerek araştırma, gerekse yazım aşamasında zorlandığımı itiraf etmeliyim. Büyüklerimiz doğru der: Güldürmek, ağlatmaktan zordur... Hele ki gülmenin ve güldürmenin insanda ve toplum belleğinde nasıl bir izdüşümüne sahip olduğu aramak daha da zor.

Yatağından düşerek uyanan çocuklar gibi, neye uğradığımı bilemedim mizahın kapısını çaldığımda. Nihayetinde, kalabalık, karmaşık ve bir o kadar da paradoksun olduğu bir kavram hakkında araştırma yapmaktan yana da yana da pişman değilim.

Mizah üzerine özellikle siyasî mizah üzerine literatür taraması yapıldığında, bilimsel anlamda çok da fazla materyalle karşılaşmak mümkün olmadı. Ancak, mizahın kullanım yaygınlığı karşısında şaşırmamak, hatta büyülenmemek de bir o kadar zordu.

Bir dönem çalışması hazırlamak, o dönem içerisinde var olan örnekler üzerinde konuşmanın avantajları ve dezavantajları oldu. “Fikrin dağılmaması” noktasında bu şekilde bir sınırlandırmaya gitmekte fayda var; ancak, başka bir örneği salt dönem dışı diye kullanamamak da işin üzücü tarafı oldu.

Çırağı olmaktan gurur duyduğum, her aşamada desteğini esirgemeyen ve onca yoğunluğuna rağmen vakit ayıran, tüm kitaplarına erişmemi sağlayan, değerli hocam, ustam Doç. Dr. Gülin Ögüt Eker’e ne kadar teşekkür etsem kâfi gelmeyecek.

Sevgili ablam Gülcan Keskin’e, kardeşim Mesut Keskin’e, annem Hanım Keskin’e, babam Osman Keskin’e, diğer annem Sıhhat Kamiloğlu’na çok teşekkür ederim.

Dostlarım İlknur Bayram, Ceyda Güngör, Selda Uygun, Soner Başkal, Emre Şişmanlar, Uygur Saylam, Burhan Akşahin, Dilek Açıkgöz ve Nesrin Uluay’a tüm destekleri için teşekkürler.

Her türlü maddi- manevi desteğiyle arkamda duran, tezimi okuyup gözlemlerini sunan sevgili eşim Deniz Kamiloğlu ve annesinin yokluğunda sorun çıkarmayan can oğlum Taylan Derman Kamiloğlu'na çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Halkbiliminin “bir topluluğun geleneksel ve anonim dünya görüşünü ve bunun dışı vurumları olarak kabul edilen, söze, harekete ve nesneye dayalı olarak ifade edilen her türlü anlamlı formu ve bunların oluşumları, geliştirilip ve pekiştirilmelerine yönelik iletişim olaylarının konu edildiği bir bilim dalı” (Çobanoğlu 2008: 20) olması sebebiyle bu çalışma, Türk Siyasetinde Mizah konusuyla Türk Halkbiliminin araştırma alanına girmiştir.

Çalışma, genelde mizahın özelde ise siyasî mizahın kullanım alanlarının genişliğinden yola çıkarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Mizahın salt bir *güldürü* alanı olarak değerlendirilmesine karşın, siyasî mizahın siyasetçiler arasında kullanımına dikkat çekilmiştir.

Mizah üzerine literatürde bilimsel-akademik çalışmalar bulunmaktadır. Yine de Batı literatürü ile kıyaslandığında, bu rakam mizahın halkbilimsel yanına yapılan bir haksızlık gibi görünmektedir.

Çalışmanın amacı 2002-2011 dönemi Türk Siyasetindeki şahısların söylemlerinde mizah analizi yapmaktır. Bu bağlamda, dönem içerisinden derlenen örnekler, kullanım türü, üslubu ve amacına yönelik bir sınıflandırılmaya tabii tutulmuştur.

Çalışma ile ilgili olarak belirtmemiz gereken diğer bir husus ise, bu şekilde bir tasnif çalışmasının ilk defa yapılmış olmasıdır. Mizah dili ya da siyaset dili üzerine çalışmaların mevcudiyetinin yanında, siyaset mizahının analizi, gerek siyasete gerekse mizaha farklı bir perspektiften bakabilmenin yolunu açmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmanın birinci bölümü ‘*Mizah*’ başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, mizahın Batı’da ve Türkiye’de yapılmış tanımlarına, kuramlarına, türlerine ve alanlarına ayrılmıştır. Eker’e göre Türkiye’de profesyonel anlamdaki mizah araştırmaları birkaç yayının ve bazı özel teşebbüslerin yanında bazı üniversitelerde seçmeli ders kapsamı dışında, sorun olarak belirlenip ele alınmamıştır (2009: 4-5). Kültürel dokusuyla, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik olaylar ve gelişmişliğini tamamlama aşamasında yaşamış olduğu çelişkilerle mizahçılara fazlasıyla malzeme çıkarabilen Türkiye, mizahın teorisini oluşturmada sessiz kalmıştır. Mizahın paradokslarından biri de bu noktadır.

Mizahın, eylem noktası *gülme*’dir. Dolayısıyla bu iki kavram sanılanın aksine, birbirine eşdeğer değil, birbirinin tamamlayıcısıdır. Hatta, denilebilir ki, *gülme*’nin bazı hâlleri için mizahî bir duruma ihtiyaç yoktur; ancak, mizah için *gülme* eylemi şarttır.

Çalışmanın ikinci bölümü *Siyaset ve Mizah* başlığı altında, öncelikle siyaset kavramına değinilmiştir. En basit manada, ‘yönetilen ve yöneten arasındaki ilişki’ olarak tanımlayabileceğimiz siyaset, toplumların ihtiyaç listelerinde başta gelmektedir. Düzenli ve sistematik bir şekilde yaşabilmek, hak arayabilmek, seçmek ve seçilmek, temsil etmek ve edilmek gibi haklara sahip olabilmeyi, siyasetin normları ve sistemi içinde elde edilebilmektedir.

Siyaset kavramı ile birlikte mizahın siyasette savunma ve saldırı aracı olarak kullanımı, mizahın siyasî lider imajına etkileri tartışılmıştır. Sonrasında ise mizahın sosyal protesto işlevini açıklanılmaya çalışır. Siyasetçilerin söylemlerinde mizahı tercih etmelerindeki sebep, mizahın sosyal protesto işlevine dayandırılmıştır.

Siyasî mizah, eleştireliliğini ortaya koyarken, sosyal protesto hazinesinden beslenir. Öte yandan, protesto etmek pek çok insan tarafından “asilik, anarşistlik, komünistlik” şeklinde algılanır ve bu sıfatlar aracılığıyla da hor görülür ve negatif anlamda bir propagandaya maruz kalır. Protestonun çoğu zaman uğramış olduğu bu hezimet, salt Türkiye’ye özgü bir şey olmadığı gibi, yeni bir durum da değildir. Tarihin pek çok

noktasında, otoritenin yönlendirmelerine tabii olmamak için, dikkat çekici yöntemlere başvuran kişiler, çeşitli yaftalarla anılmışlardır.

Çalışmamızın bu noktadaki diğer amacı da, protesto kavramının giderek sosyalleşmesinden kaynaklı, politikacıların da siyasal iletişim kapsamında, birbirlerini protesto etmelerinde mizahtan yararlandıklarını göstermek olmuştur. Özellikle, Batı’da da toplum tarafından siyasîler için üretilmiş hikâyelerle birlikte, siyasilerin de mizahsal üsluplarından örnekler verilmiştir. Bu anlamda spesifik örnekler Amerika, Rusya ve İngiltere’den seçilmiştir.

Aynı şekilde, 2002-2011 dönemi siyasetçilerinin mizahsal tavırlarına bakmadan önce, özellikle Türkiye’nin toplumsal-siyasal belleğinde iz bırakmış siyasîlerinin anekdotlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, *2002-2011 Dönemi Türk Siyasetinde Mizahın Kullanım Biçimleri* başlığını taşır. Bu bölüm, çalışmamızın hipotezi hakkında gerekli ipuçlarını vermiştir.

Günümüzde, siyaset anlayışında pek çok değişimin yaşandığını görebilmekteyiz. Gerek teknolojinin kolaylıkları, gerekse toplum yaşamındaki post-modern açılımlar, siyasette kullanılan dili de etkilemiştir. Seçmeniyle iletişim kurabilmek adına, pek çok sahadan yararlanan siyasetçinin, oldukça yeni bir siyasal iletişim alanı oluşagelmiştir. Bu siyasal iletişim sürecinde, siyaset mekanizmasında açıkça mizahın da çeşitli yöntem ve araçlarla kullanıldığını göstermek amaçlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü *2002-2011 Dönemi Türk Siyasetinde Mizahın Kullanım Biçimleri* başlıklıdır. Bu dönemdeki, iktidar ve muhalefet üyelerinin, çeşitli icra ortamlarında sunmuş oldukları metinler üzerinden bir tasnif yapılmaya çalışılmıştır. Örnekler üzerinden yapılan değerlendirmelerde, konuşmayı yapan kişinin mizahı hangi türüyle kullandığı, nasıl bir dil oyunu sergilediği ya da hangi anlatım türlerinden faydalanarak karşı cepheyi hedef aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMLERİ

Çalışmada yöntem olarak, *Bağlam Merkezli Halkbilim Kuramları*'ndan *İşlevsel Halkbilimi Kuramı* kullanılmıştır. Bu kurama göre, “metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmezse anlamsızdır” (Çobanoğlu 2008: 235).

Bu kuram, folkloru işlevselliğiyle değerlendirir. İşlev, “bir sosyal yapıdaki çeşitli öğelerin, o yapının tümünün çalışmasına katkısıdır” (Aktaran Başgöz 1996: 1) şeklinde tanımlanır ve bir ihtiyacın karşılanabilmesi açısından önem taşır. William Bascom, folklorun işlevlerini genel hatlarıyla dört maddede toplar:

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme.
2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme.
3. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak eğitilmesi.
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması (Aktaran Çobanoğlu (2008: 235-236).

Bu açıdan bakıldığında çalışmada, bir folklor ürünü olarak mizah, *hoş vakit geçirme* ve *toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması* işlevleriyle analiz edilmiştir.

Çalışmayı yönlendiren bir diğer kuram ise yine *Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramlarından Performas Kuramı*'dır. “Halkbilimi araştırmalarında folklor unsurlarını “metin” veya “eşya” olarak ele almanın ötesinde onları bir “sosyal olay” olarak ele alıp, sosyal hayat içinde “icra/gösterim”ler olarak, yaratılıp tekrar edile geldikleri bağlamları (context) ile beraber ele alıp tahlil etme” (Çobanoğlu 2008: 309) ye dayanan bu kuram, siyaset dili üzerindeki mizah unsurlarını tespit ve tasnif edebilmede bir yöntem olarak kullanılabilmektedir.

1.BÖLÜM: MİZAH

1.1. MİZAH NEDİR?

Mizahın tanımından disipline edilmesine kadar pek çok tartışmaya maruz kalması, esasında mizahın “ne olduğuna” karar verilemeyişinden ileri gelmektedir. Bu kararsızlık, mizahın paradoksal yapısından kaynaklandığı gibi, çoğu zaman da mizahın gizil karakterinin derinlemesine işlen(e)memesine dayanmaktadır.

Mizah nedir ya da hangi durum ve şartlarda ortaya çıkar? İşin en başında belirtmemiz gereken şey aslında, mizahın hayatın içinde her an olduğudur. *Kavgasız, savaşız, huzursuz, eğlencesiz, müziksiz, resimsiz, sinemasız* hatta *ekmeksiz* toplumlar oldu; ekmeğin bulunamadığı zamanlarda pasta yendi; ama, mizahsız olunamadı. Bu yüzden “mizahın ne olduğundan çok, neden var olduğu” bilimin merak ettiği sorular arasında yerini alır.

Toplumların bir eğlenme mekanizması olduğu gibi, bir iletişim dili; hatta, siyasi/sosyal alanlarda bireyin savunma/saldırma aracı olarak genel geçer bir tanımlamayla karşımıza çıkan mizah, pek çok farklı özelliğiyle değişik karakterlere bürünebilir.

Mizah kavramsal anlamda *gülme* eylemiyle eşdeğer tutulmaya çalışılsa da, üzerinde yapılmış çalışmalar gösteriyor ki; *gülme* mizahın sadece fizyolojik bir belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Gülme* eylemi de neden ve nasıl kaynaklandığı, hangi psikolojik ve fizyolojik durumlarda ortaya çıktığı, hakkında belirlenmiş kuramları ve çeşitleriyle çok geniş bir sorgulanma alanıdır. Bu noktada ayırt edilmesi gereken nokta şudur ki, mizah işini yaparken *gülmeyi* bir araç olarak kullanmaktadır. Mizah ile *gülme* kavramlarını eşitlemek bu noktada çok da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira her *gülme* eyleminde, mizahsal bir altyapı olmayabilir.

Mizah, başlı başına bir disiplindir. İçinde *gülme* ile birlikte, alayı, ironiyi, hicvi, nükteyi, espriyi de barındıran bir sanat türüdür. Başarılı mizah yapmanın en temel noktası da burada yatar. Yani sadece kahkahalar attıran bir durum/olay, komedi türünde varlık

gösterebilir. Ancak *gülmenin* yanında *gülünen* şey/olgu/kişi/kurum üzerinde düşündürmek ve değerlendirme yaptırabilmek mizahsal nitelik gerektirir. Mizahın içindeki *gülme* bedenden ziyade fikrin *gülmesidir*. Mizah; hoşla gitmeyen, aksayan, toplumu rahatsız edebilecek durumları diline dolarken, amacını da ortaya koyar. Baudelaire'in dediği gibi “İnsan gülerek ısıtır” (1997: 120).

İnsan çoğu zaman, özellikle düşünsel alanda bir kılavuza ihtiyaç duyar. İnsanın kılavuzu “bilgi”dir. İnsanın, anne elini sıkı sıkıya kavrama isteği, doğumla başlayan bir fiziksel/ruhsal ihtiyaçtır. Sonrasında bu “tutunma” serüveni fikirlere/bilgiye tutunma şeklinde devam ediyor. Bakmak ile görmek arasındaki o çok söylenip de adı konmayan ayrım da beliriyor mizah ve birçok sanat dalının nazaran her *pazarda* alıcı buluyor. Basit, avam, gündelik, sanatsız ve çok konuşuyor mizah ve bir anda kendisini vazgeçilmez kılıyor. Gösterip çekiliyor, çözümü insanın zekâsına ve üreticiliğine bırakıyor.

Mizah üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda, mizahın tanımında farklı farklı cümle yapılarıyla karşılaşsak da ortak nokta mizahın ‘karakteri’ dir. Alay eden, yıkan, yıpratın, saldıran, ezilenin yanında duran ve muhalefet eden bir karakterdir bu. Çalışmamızı aydınlatmak adına, Batı literatüründen Asya literatürüne birkaç tanıma bakmak yararlı olacaktır.

Çicero’ya göre mizah; “Her durumda verilecek nükteli bir cevap, karşısındaki kişiyi kibarca azarlayan bir ruh halidir” derken, mizahın toplumsal iletişimdeki konumuna dikkat çeker.

“Mindess’e göre; ‘Aklın bir sınırı olarak akılsızlıkla yaşamı algılama’, Ludovici’ye göre ise; ‘Bir kişinin herhangi bir durum ya da konuma diğerlerinden daha iyi uyum sağladığını hissetmesiyle yaşanan üstünlük duygusudur’ ”. (Öğüt-Eker 2009: 47-48). Bu noktada mizahın önemli ölçüde olumlu/olumsuz duygulardan beslendiğini görmekteyiz.

B. Brecht, “Mizahın olmadığı yerde yaşamak zor, her şeyin mizah olduğu yerde yaşamak ise olanaksızdır” (Tan 1998: 182) derken toplum yaşamıyla mizahın organik bağından bahseder.

Mizahı bir iletişim stratejisi olarak tanımlayan Marjolein’t Hart’a göre; “Mizah, politika hazinesinden beslenir ve mizah siyasî protestoda kullanılır.” (2007: 8).

Berger’e göre “Mizah bir muammadır. İnsanlar onu çılgınca isterler. Derinliğine yayılmıştır insanların, mizah ruhuna sahip olmadığı bir toplum bilmiyoruz. Yaşamımızın mizaha açık olmayan hiçbir yönü yoktur. Aramızdan çıkan en üstün akıllar için bile mizah hâlâ bir bilmedir.” (Güler, Güler 2010: 168).

Şakanın hazzı üzerine çalışmalar yapmış olan Freud ise mizahı şöyle tanımlar:

“Mizah iyidir. Yüceltir... Narsisizmin zaferi, egonun kendi yaralanmazlığını muzafferce dile getirmesidir. İncinmeyi ya da acı çekmeye mahkûm olmayı reddeder. Dış dünyanın açtığı yaralardan etkilenmeyeceğinde, bunların aslında yalnızca ona haz verme fırsatları olduğunda ısrar eder. Mizah uysal değil, isyankârdır. Yalnızca egonun değil, aynı zamanda haz ilkesinin de zaferini gösterir. Akıl sağlığı zeminini terk etmeden... Acı çekme ihtimalini (reddeder)...Ender rastlanan değerli bir yetenektir mizah” (Modleski 1998: 130)

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere Batılı araştırmacılar ve bilim adamları mizahı bir yöntem, bir strateji yahut bir duygu olarak addetmektedirler. Mizah basit konuşur; ancak, basit değildir. Dolayısıyla mizah yukarıdaki tanımların hepsidir. Mizah bir üstünlük/rahatlama/uyuşmazlık duygusuyken aynı zamanda hayatın eksenini diyebileceğimiz tüm duygu ve düşüncelerin özsuğudur.

Mizaha bu kadar çok anlam yüklememizin sebebi, yaşamın içindeki pek çok alanda onu bir figüran gibi kullanmamız; ama, bilimsel-akademik alanda hak ettiği nişanı teslim edemeyişimizdir.

Mizahın figüranı *gölme*’dir. İnsanın tüm yaşam mücadelesi *gölme*, biraz daha fazla *gölme*, hep *gölme*’dir. Zira mizahın iskeletini *gölme* kabul edersek, yaşam *gölme* ve *ağlama* arasında gidip gelmektedir. Yaşamın bu kısır döngüsü ve iki eylem/davranış

arasına sıkışmışlığı daraltılmış bir ifade değildir bize göre. Yaşamsal pek çok faaliyetin, isteğin yahut hareketin varması hedeflenen nokta kişinin gülmesi yani geniş anlamıyla mutluluğudur. Hedeflenenin olmaması durumunda ise, akıbet kişinin ağlaması, geniş anlamıyla ise mutsuzluğudur. İşte bu noktada yaşamı iki kelime ile özetlemek, yaşama yapılan bir haksızlık olarak görülmemelidir.

“Deneyim bizim denemek istediklerimizin denenmesinden ibarettir” ile ”Yaralanma insanı akıllandırır” cümlesinin esasında bir farkı olmadığı gibi, ilk cümlenin farklı söz oyunları ile sunulmuş olması, kolayca tüketimini zorlaştırdığı gibi, yeni bir şeyler öğrenmiş olmanın hazzına kapılmamıza sebep olur (Freud 2012: 124). Mizahın hayatla bağı, pek çok alanda tercih edilmesinden ötürü kopmamakta ve yukarıda geçen “yeni bir şeyler öğrenme” ibaresinde anlatılmaya çalışılan mizahın insana ve hayata sunduğu heyecanla dinamikleşmektedir.

Türkiye’deki tanımlara baktığımızda mizahın farklı pek çok bir niteliği karşımıza çıkar ve mizahın tanımını yapabilmek en az “mizah yapmak” kadar özen ister. Çünkü esas mesele, mizahın ardında yatan bütünü ve mizahı tümleyeni görmektir.

Levent Cantek mizah için; “Tarihin önünde bir ağaçtır mizah; sözcüksüz şiir, muhbiridir yeryüzünün” şeklinde bir tanımlama yapar (2001: 24).

Hilmi Yücebaş mizahı “en iyi savunma silahı” olarak görürken; Cemal Kutay ona “hürriyetin çocuğu” der. Bu bağlamda düşünüldüğünde henüz hür irade gösteremeyen toplumlar, mizahı şiddet unsurlarının yerine tercih edebilir ve gerek duyduğu özgürlüğü ağır tebessümlerle kazanmaya çalışır (Öğüt-Eker 2009: 49).

Reşat Nuri Güntekin’e göre; “Mizah sanatının sosyal hadiselerle, politika ile muhakkak ki çok yakın ilgisi vardır. Zaten mizah, aktüaliteyi -politik, sosyal her nevi aktüaliteyi demek istiyorum- yakından takip eden ve hicveden sanattır” (Yücebaş 2004: 16).

İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü’nde, mizahın kelime anlamını “şaka, latife, eğlence ve alay” olarak verirken (2003: 337); mizahın konu seçmesine değil,

aksine konunu kendisini seçtiği ifadesine yer vermiştir. Bu durumda yine mizahın malzemesi eleştirilebilecek her durum ve davranış olabilmektedir.

Mizahı “Özü itibarıyla alışılmış “akılcı düzen”in sezgilerine dayanan bir yergidir” diyen Ahmet Kabaklı, mizahın düzen sorgulama gibi bir amacına gönderme yapmaktadır (2002: 212).

Bergson’un da dediği gibi mizahı bir tanım eşliğinde kavramlaştırmaktan ziyade onu bir disiplin olarak algılayıp geliştirmek yerinde olacaktır. Zira mizah asla durduğu yerde durmayacak, insanın, davranışın, aksaklığın veya bir düzen anlayışının olduğu her yerde taşıdığı görev ve kimlikle gösterisini yapacaktır. Mizahta malzeme, insandır. Dolayısıyla mizah; gülme, alay, hiciv, saldırı, savunma gibi hem fizyolojik hem psikolojik kavramları bünyesinde barındıran çok boyutlu bir olgudur. Mizahı aynı zamanda toplumsal bir iletişim aracı olarak görmek de mümkündür.

Arapçadan dilimize geçen mizah sözcüğü, halk arasında *gülmece* sözcüğüyle eşdeğer tutulmaktadır. Birbirine yakın tanımları olmakla beraber, işlevleri ve görüldükleri durumlar sebebiyle farklı kimliklere bürünmektedirler. *Gülme*, Aziz Nesin’in söylemiyle “Gülmece kapsamına giren olguların algılanmasıyla beliren psiko-fizyolojik olaydır. İnsanın kendi toplumsal ortamındaki bir nedenin etkisiyle herhangi bir haz duyumu alması sonucu bunun dışı vurumu, gülme denilen psiko-fizyolojik bir belirtidir” (2001: 22).

Mizahın gülme ile sıkı sıkıya bir bağı olduğu muhakkaktır. Ancak “Her durumda bir mizah kokusu var mıdır? ” sorusu akla gelebilir. John Morreal (1997: 3-4) gülme durumlarını ikiye ayırır: Ona göre mizahî olmayan gülme durumları ve mizahî gülme durumları vardır. Mizahî olmayanlar; “gıdıklama, cee yapma (bebeklerde), havaya atılıp tutulma, sihirbazlık numarası izleme, tehlikeyle karşılaşmanın ardında kendini yeniden güvence içinde duyumsama, bir bulmaca ya da sorunu çözme, bir spor etkinliğini ya da oyunu kazanma, yolda eski bir dostla karşılaşma, piyangodan para çıktığını öğrenme, zevkli bir işe girişme, utanç duyma, isteri ve son olarak da azot oksit soluma.”

Mizahî gülme durumları ise; “fıkra dinleme, birisinin bir fıkrayı mahvettiğini duyma, bir fıkrayı anlamayan birisine gülme, birisini garip giysiler içinde görme, bir örnek giyinmiş erişkin ikizlere rastlama, birisinin bir başkasının taklidini yaptığını görme, saçma sapan böbürlenmelere ya da abartılı hikâyelere kulak misafiri olma, üçlü uyaklar ya da aynı cümle içerisinde çok fazla ses benzeşmesi duyma, ses ya da hece karışması ve cinaslara kulak misafiri olma, bir çocuğun büyüklerle özgü bir ifadeyi yerli yerinde kullandığını duyma, yalnızca aptalca bir hava içinde olma ve yerli yersiz her şeye gülme.”

Mizahı, eğlence anlayışından çıkarttığımızda, mizah geride kişinin bir özgürlük silahı ve başkaldırı mekanizması olarak adlanmıştır. Bu adlandırılma, birbirinden belli noktalarda ayrılan yıkıcı/saldırgan/acımasız üsluplarla uygulanan; ancak, çoğu zaman ortak amaca hizmet eden türlerle genişlemiştir. Alayla, karikatürle ve hicivle birleşen mizah yönetilen insanın iktidara sesini duyurma şekli olagelmıştır. Mizahsal kahkaha yönetilenin silahı olduğundan, iktidar kahkahayı kendi amaçları doğrultusunda kullanamaz. Çünkü *Bakhtin*’in (Aktaran Avcı 2003: 95) dediği gibi “tarih boyunca *gülme* hiçbir zaman insanları bastırıp körleştirmeye yönelik bir araç olmamış, daima bir özgürlük silahı olarak kalmıştır.”

Mizah; yaşamı daha cazibeli bir hâle dönüştürebilme adına, tüm türlerini kullanarak otoriteyi ve iktidarı dahası yerleşik; ama, kabullenilemeyen tüm otoriter mekanizmaları alt etme biçemi ve çabasıdır. Bu yüzden, her ne sebeple olursa olsun şikâyet etmeyi kafasına koymuş bireyin başvuracağı olgu, mizah olacaktır. Bu anlamda, mizahı içgüdüsel bir başvuru alanı olarak kabullenmekle birlikte, mizahın pek çok savunma mekanizmasına nazaran şikâyeti değerlendirip talebe yönelik bakış açısı sunabilmesi bakımından işlevselliğini belirtmeliyiz.

Mizah bir yer altı kahramanı gibidir. Edebiyatta, tarihte, siyasette, gündelik hayatta mizahı sadece komedi unsuruymuş gibi gösterip hak ettiği araştırmaya yer verilmediği gibi, ilk fırsatta da mizahın kapısının çalındığı ortadadır. İnsan gülebildiği kadar yaşadığını hisseder. Gülebildiklerini hatırında tutar ve gülebildiğinin zekâsına hayranlık

duyar. Bu yüzden sıradanlık kaygısı güden pek çok edebî türün yahut toplumsal platformun gizil kurtarıcısı mizahtır.

1.2. MİZAH KURAMLARI

Günümüzde hâlâ kuramları tartışılan mizah hakkında fazlaca teori ortaya konmuştur. Bu kuramların cevap aradığı “İnsan neden güler? ” sorusudur. İlk bakışta hemen her kesimden insanın bu soruya bir cevabı vardır ve bu cevaplarda ya psikolojik ya da fizyolojik sebepler yatmaktadır.

Mizahın ne olup ne olmadığını anlayabilmek ve hangi durumlarda ne gibi amaçlarla kullanıldığını tespit ve tasnif edebilmesi için insanın gülme sebepleri hakkında fikir sahibi olması gerekir. Aristo, Eflatun, Sokrates ve Cicero ile başlayan mizahın sorgulanması gerektiği düşüncesi, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren bir disiplin ve kuram çerçevesinde uygulanmaya başlamıştır (Öğüt-Eker 2009: 133).

1.2.1. Üstünlük Kuramı

Üstünlük kuramı, çalışmamızda temel aldığımız, sosyal bir protesto yöntemi olan siyasî mizahla doğrudan bağlantılıdır. Yönetene karşı silah olarak kullanılan mizah, alay ile bir noktada buluşursa, ortaya çıkan durum, bu kuramla açıklanabilir. Morreal’in *gülme* durumlarını, mizahî olanlar ve mizahî olmayanlar olarak ayırdığını söylemiştik. Üstünlük kuramının mizahî olan durumlar için geçerli olabileceğini söyleyebiliriz.

En eski kuram olan Üstünlük Kuramı, Aristo ve Platon tarafından temellendirilmiş; ancak, Hobbes tarafından geliştirilmiştir. Aristo ve Platon *gülme* eylemini çok tutarlı bulmazlar. Onlara göre *gülme* ciddi insanların işi değildir (Morreal 1997: 8-9). Bu iki düşünürün, *gülmenin* özünde alay ve aşağılamanın var olduğu iddiası Üstünlük Kuramını temellendirir. Hobbes da esasında Platon ve Aristo gibi *gülmenin* kişinin karakterine zarar verebileceğini düşünürken, *gülmeyi* kişinin kendi kendini kutlaması şeklinde tanımlar (1997: 10). Hobbes’a göre mizah bazılarının veya bizim daha önceki

halimizle ve başkalarıyla kendimizi kıyasladıktan sonra kendimizi daha üstün görmemizden doğar (Aktaran: Türkmen 1996: 651).

Le Goff, Üstünlük Kuramında “Gülerken yaptığımız işin kendisine güldüğümüz özneyi mutsuz etmek, üzerinde egemenlik kurmak ve küçük düşürmek olduğunu savunur” (Aktaran Cantek 2003: 63). Böylesi durumlarda *gülmenin* bir başka fonksiyonu ortaya çıkmaktadır. *Gülme* galip gelmenin aracı olagelmıştır. İlk insandan itibaren var olan ve birçok kavrama sermayelik etmiş rekabet duygusu, *gülmede* kendini gösterir. Üstünlük kurma isteğimiz sadece “otorite”yle sınırlı değildir. İkili ilişkilerden, kalabalık ortamlara kadar, bireyin var olma, kendini kanıtlama, dikkat çekme, ilgi toplama, hayranlık uyandırma gibi talepleri olabilmektedir. Dolayısıyla bireyin tüm bu taleplerdeki işlevsel gücü mizahtır.

Özellikle edebiyatta ve dramada kendini iyiden iyiye hissettiren *gülme*, “alay” kavramıyla birleştiğinde bu kuram karşımıza çıkar. *Gülme*, *İlyada*’da bir alay ve kötü niyetle gerçekleştirilen eğlenme aracı olarak karşımıza çıkar. Birinci bölüm 599’daki pasajda Hephaistos’un hareketleriyle alay edilir:

“Hephaistos böyle dedi, akkollu Here gülümsedi
Oğlunun elinden aldı tası,
Hephaistos boşalttı tanrı balını bir sağraktan
Sundu tanrıların hepsine.
Koştı durdu ordan oraya, soluya soluya
Tanrılarda gürül gürül bir kahkaha koptu” (Aktaran Jakel 1997: 36).

“Rakibi saf dışı bırakmaktan duyulan keyif, bir başkasını dezavantajlı duruma getirmedeki haz, öteki konumundaki kişinin düştüğü kötü durumdan duyulan mutluluk kuramın temelinde yatar” (Öğüt-Eker 2009: 140).

Gülme keyif veren bir eylemdir. Dolayısıyla bu keyfi artıracak birçok malzeme vardır bu kuramda. Oldukça zor sorulardan oluşmuş bir bulmacayı çözen bir adamın aldığı keyif, aslında soruları hazırlayana karşı galibiyet duygusundan ileri gelmektedir ve içten içe duyduğu üstünlük hissi bu keyfi *gülmeyle* birleştirir. Sakarlık yapan kişiye *gülünürken* de “İyi ki onun yerinde değilim” hissinin keyfi yaşanır. Kurulamayan

empati, ötekinin başına gelenlerden dolayı *gülme* ile birlikte de bir çeşit rahatlamayı da beraberinde getirir.

1.2.2. Uyumsuzluk Kuramı

Uyumsuzluk Kuramına baktığımızda, evrende var olması zorunlu bir uyum kavramı dikkat çeker. Bu kuramın temel dayanağı, bu varlık uyumudur. *Varlık ve biçim uyumu, varlık ve davranış uyumu, varlık ve şekil uyumu, varlık ve karakter uyumu, varlık ve renk uyumu, varlık ve ses uyumu* şeklinde çoğaltabiliriz bu dengeyi.

Doğada var olan her şeyin uyumu ve oranı olmalıdır. *Ludovici*'nin deyişiyle “Kişiyi umduğuyla bulduğu arasındaki şaşırtıcı orantısızlıktan başka hiçbir şey daha fazla güldürmez” (Aktaran Morreal 1997: 25).

Uyumsuzluk Kuramı da tıpkı üstünlük kuramı gibi Aristo'ya dayanır. Ancak bu kuram Aristo'dan ziyade Kant ve Schopenhauer tarafından geliştirilmiştir. Kant'a göre, “*Gülme* yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygu” dur. Schopenhaur ise Kant'ın aksine beklentinin yıkılmadığını, fıkrada verilen ne olursa olsun öyküyü tamamladığını ve bir biçimde duruma uyduğunu söyler (Aktaran Morreal 1997: 26).

*“Bakanlardan birinin ölmesiyle başka bir milletvekili onun süresini doldurmak üzere seçilmişti. Adam hemen karısına telefon ederek, bu haberi vermek istedi:
-Bir bakan karısı olmak ister miydin? diye sordu. Karısı biraz düşündü ve sonra:
-Hangisinin?”*

Bu fıkra uyumsuzluk mizahının bir örneğidir. Milletvekili karısının verdiği yanıt, beklenilenin dışında olduğu için, fıkrayı duyanda mizahî bir gülmeye yol açacaktır. Beklenilenin ya da zihinde tasarlanılanın tam aksi bir durumla karşılaşan birey, şaşkınlığa uğramasının ardından, gülmeye başlar. Zihindekine uymayan bu görüntü ya da davranış, çoğu zaman içten bir gülmeyi getirmez. İçtenlikle atılan bir kahkaha ya da, henüz şaşkınlıktan kurtulamamış ve hayal kırıklığını atamamış bir zoraki gülümseme de olabilir. Dolayısıyla Uyumsuzluk Kuramı sadece mizahî gülmeleri açıklayabilir. Diğer *gülme ve mizah* durumlarını karşılayabilecek nitelikte değildir.

Uyumsuzluk Kuramı hakkında yorum getiren bir isim de James Beattie'dir. Beattie de Morreal gibi *gülmeyi* sınıflandırmayı tercih eder. *Gülmeyi* “duygusal gülme” ve “hayvansal gülme” şeklinde ayırır ve Uyumsuzluk Kuramının hayvansal gülmeyi kapsayamayacağını söyler (Morreal 1997: 28).

Morreal'in bu açıklamasından hareketle, Uyuşmazlık Kuramı gülmenin bazı sebepleri için kapsamlı bir kuram olabilir; ancak, mizahın tüm durumları için yeterli değildir.

1.2.3. Rahatlama Kuramı

Rahatlama dendiğinde; bastırılmış veya yasaklanmış duygu ve davranışların aniden özgürleştirilmesinden doğan fiziksel ve ruhsal boşalma akla gelebilir. Bu boşalmaya *gülme* eşlik ettiğinde, mizahın bazı hâlleri bu kuramla açıklanabilir.

Rahatlama kavramı insanın hem fiziksel, hem de psikolojik ihtiyaçlarından biridir. Rahatlama, insanın bünyesinde birikmiş olan huzursuzluk/gerginlik halinin vuku bulan herhangi bir hadise ya da durumla salınımından doğan keyiftir.

Rahatlama Kuramını incelerken *yasak* kavramına değinmek yerinde olacaktır. Toplumlarda genel kabul görmüş olan *yasağın cazibesi* ya da “Yasak olan tatlıdır.” anlayışlarına örnek olarak, ilk insan Âdem'in de Tanrı tarafından yasaklanmış meyveye ulaşma arzusu gösterilebilir.

Toplumlarda bazı kavramlar üzerine getirilmiş *yasaklar*, *gülmeye* sebebiyet verecek nitelikte olmuştur. Dolayısıyla bu keyif veren *gülme* ise rahatlamayı sağlamıştır. Örneğin; Türk toplumunda yaygın kabullenilmiş olan İslam dininin ya da hukuksal normların yasaklamış olduğu/hoş karşılamadığı *argo* ve *küfür*, Türk sinemasında özellikle *Kemal Sunal* filmlerine fazlaca kullanılmıştır. RTÜK uygulamasının olmadığı dönemlerde bu filmlerdeki argo söylemlerin sansürlenmeden verilmesi seyircinin kahkahalarla gülmesine sebep olmuştur. Yine, Türk toplumunda cinselliğin alelâde

konusulması ve yaşanması hem kamu düzeni açısından, hem de dinsel açıdan yasaklanmıştır. Günümüz *Stand-up* sanatçılarından *Cem Yılmaz*’ın gösterilerinin büyük kısmını kapsayan cinsellik üstüne diyalogları ve çözümlemeleri, onu gülünesi bir adam hâline getirmiştir. Bu bağlamda, bu iki karakterin komedyen kimlikleri, *yaşağın* getirdiği gülme ile özdeşleşmektedir. Böylesi bir *gülmece*, Rahatlama Kuramıyla kolaylıkla açıklanabilmektedir.

Bundan ötürü insanlar “Doğal ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında içinde bulundukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için hareket yolları arayacaklardır” (Morreal 1997: 32.) İşte bu yollardan biri *gülme*’dir. Toplumlarda *yasak* olan ya da hoş görülme-yen konuların bu şekilde arz edilişi, rahatlamaya ve akabinde gülmeye hatta kahkahalara neden olabilmektedir. “Descartes tarafından ortaya konulan, Gregory Jung tarafından sistemleştirilen Rahatlama Kuramının farklı bir sürümü yukarıda analiz etmeye çalıştığımız yasakların getirdiği rahatlamayı barındıran Psikanalitik Kuram’dır” (Öğüt-Eker 2009: 142). Farklı isimlerle anılsalar da her iki kuram da aynı mesajı vermektedir: İnsan sosyal bir varlıktır.

Öte yandan, mizahı bir *saldırı silahı* olarak düşündüğümüzde, toplum nezdinde rahatsızlık veren otorite için, mizahın alt etme yöntemleri (alay etme, hicvetme, karikatürize etme) kullanılarak, itibarı zedelenmiş yahut statü endişesine kapılmış otoriterinin düştüğü durumu görmek, sistem rahatsızlığı duyan her birey için de bir çeşit rahatlama-dır.

İnsan sadece *gülmeye*le rahatlayamayacağı gibi, *gülmeler* de sadece rahatlamadan kaynaklanmamaktadır. Dolayısıyla, bu kuram da *mizahı* ve *gülme* durumlarını tek başına karşılayamamaktadır.

1.3. MİZAH TÜRLERİ

Mizah türleri bizi “Nasıl mizah yapılır? ” sorusuna götürür. Mizah; insanı ve insana ait olan ya da ol(a)mayan pek çok unsuru malzeme ettiğinden, ne konu ne de alan açısından eksiklik yaşamaz. Hele ki günümüz kitle kültürleri baz alındığında, birbiriyle çelişkili

ve srtmeli pek çok sosyolojik ve psikolojik vaka halihazırda mizahta kullanılabilmektedir.

Mizahın göstermekle, altını çizmekle, görselleştirmek ve szelletirmekle ilgili performansları var olduğundan, bunu çeşitli biçimlerle yapabilir. Bu biçimler, dönemin şartlarına, var olan teknolojik alt yapıya, popülariteye ve cazibeye, mizahçının Dünya gr ve zihniyetine hatta mesleğine göre değişim gösterebilir.

“Bu türlerden hiciv, ironi ve alay daha saldırgandır ve kendilerini biraz fazla ciddiye alanları ciddiye almamanın bir yolu olurlar” (Fenoglio-Georgeon 2007: 8). “Mizah içten olmamayı, gsteriiliği ve aptallığı cezalandırırken” (Douglas 2002: 42) bunu aşağıdaki incelemeye çalıştığımız türlerle yapar.

1.3.1. Alay

“*Gülmenin dmanlıktan ileri geldiğini söyleyen Raskin’in bu tezi*” (Aktaran ėt-Eker 2009: 60) zellikle alaycı mizah içinde değerlendirilebilir. Zira, alayın ve dalga geçmenin en kamusal ve yasal yolları mizah yapmaktır. Mizahî kılıflarla edilen alayın, kişisel hakaretlere varmayan boyutu eğlenceli olabilirken, aynı zamanda yıpratıcı olabilmektedir. Mizahın temel işlevlerinden olan savunma ve saldırı, alay ile kendisine yol açabilir.

Lefebvre (2001: 135) “Alay, alaycılık hor görülen ve ezilen öznelliğin, bireyi yabancılatıran şeylere bakaldırısı değil midir? ” diye sorarken alayı otorite karşıtı bir silah olarak mekanikletirir.

Alay, alaysılama kavramları mizahın stnlk Kuramıyla hemen hemen örtüşmektedir. Kişisel hesaplamalardan balayarak, etki alanı genileyebilecek bir şekilde yönetilen/ yöneten ekimesine dahi malzeme olabilecek olan *alay* türü, azımsanamayacak bir statü zedelenmesine sebebiyet verebilecek güce sahiptir. *Alay* eden kişinin, içinde

yaşatmış olduğu görelî intikam hırsından süzülerek, *alay* edilenden şok etkisi yaratabilecek, şaşırtabilecek, üzecek hatta kızdıracak boyutlara varabilir.

Alayın tüm otoriteler karşısında takınmış olduğu cüretkâr tavır, “Ortaçağ Avrupa’ında egemen inancı dahi konu edebilecek boyuttadır. Avrupa cadılarının Haça tükürerek, *seni gidi anormal kadın! Sevişmeden çocuk doğurmuşmuş, nonoş*” (Güngören 2001: 193) gibi etmiş oldukları söz, *alayın* sınır bilmez tavrını örneklendirir.

Alay, mizahın diğer tüm türlerine kaynaklık eder. *Nüktenin*, *hicvin*, *şakanın* hatta *ironinin* de temelinde *alay etme/dalga geçme* hissi yatar. *Alay*, içinde barındırdığı saldırı duygusundan kaynaklı mizahın temel taşı gibi pek çok alanda söz konusu olabilmektedir.

1.3.2. Şaka

Şakayı bir mizah türü olarak göstermemizdeki temel dayanağımız, *şakanın* başlangıcına sebebiyet veren gizil bir üstünlük duygusu ve *şakanın* akabinde beliren rahatlama hissidir. Şaka yapılan kişinin akıbeti, yapana haz verir ve düşürülen durum esasında komiktir. Şaka yapmanın, bizim açıklamaya çalıştığımız mizahın niteliğiyle birebir örtüştüğünü söylemek zordur, zira mizahın tek amacı sadece “alt etmek” değildir. Mizahın baştan beri *iktidarla* olan mücadelesine *şakanın* da katkısı vardır.

“*Şaka yapmak*, yapılane akla mantığa uymayan hareketleri belli bir nedenin altını gizleyerek yaptırmak olabileceği gibi, *şaka* yalnızca bir sözcük oyunu da olabilir. Tabii, *şakalar* söylendikleri anda fark edilmezler; ama, sonradan amaçlarına ulaşırlar.” (Tunaboğlu-İkiz 2001: 202).

Mizahın bir kültür uzantısı olduğunu kabul etmekle birlikte *şakanın* da varlık bulduğu toplumlara göre biçimlenişini izlemekteyiz. Bir toplumda “şaka” kabul edilen bir davranış, bir diğer toplumda gayri ahlakî/itici/sevimsiz/utanç verici ya da gülünç olmayan şekilde karşılanabilir. “Dogolar, bir arkadaşlarına rastladıklarında ana babalarının cinsel organlarından söz etmeyi nükteli bir şey olarak görmektedirler”

(Douglas 2002:44); ancak, bu pek çok muhafazakâr toplumda gayri ahlakî olarak değerlendirilmektedir. “Birinin ensesine habersizce atılan şaplak da pek çok toplumda “şaka” olarak kabul edilmekte; ancak, bu hareket Büyük Sahra’nın güney periferisinde yaşayan Baughiri-eke kabilesinde şaplağı atılan kişideki kötü ruhları kovma maksadıyla yapılan olumlu bir eylem olarak kabul edilir” (Renauder 2001:178).

Görüldüğü üzere; *şakalaşmak* insan ilişkileri bağlamında sıkça karşımıza çıkabilecek bir davranıştır. *Şakalaşmanın* mahiyeti ve nedenselliği kültürlerarası çatışmalara paralel olarak farklı anlamlar kazanabilmekte ve uygulanabilmektedir. Bu noktada, bir mizah türü olan şakanın gerek cezalandırmada gerekse savunmada gerekse saldırmada mizahın pek çok işleviyle örtüştüğü görülmektedir.

Şaka yapmak, birini ya da bir şeyleri gülünç duruma düşürerek, içgüdüsel ya da bilinçli bir saldırı/ küçük düşürme işlevi görür. “İlkel toplumlarda kabileler *kutsallığın temsilcisi, aynı zamanda en iğrenç şeyleri yapabilecek, bütün tabuları çiğneyebilecek bir yaratık* (Akal 1991: 96) diye tanımı yapılan iktidar temsilcisini gelenek haline getirdikleri şaka kılıflı oyunlara âlet etmekteydiler. Örneğin, “Sierra Leone’deki Timmolar, seçtikleri kralı taç giydiği gün dövme hakkına sahiptiler. Genelde bu haklarını öylesine istekli biçimde kullanırlar ve şakanın dozunu öylesine kaçırırlardı ki, yeni kralın krallığının tadını çıkaramadan dünyaya veda ettiği çok sık görülürdü.” (Güngören 2001: 195)

1.3.3. Nükte

“Nükte yapay; ancak, zarif, etkili ve sanatkârca yapılan bir eleştiri” (Öğüt-Eker 2009: 69) olarak tanımlanırken, mizahın “saraylı” diyebileceğimiz türüdür. *Nükte*, söz oyunlarının ustaca sergilenmesi, hazırcevaplılık gibi yeteneklere sahip olmayı gerektirir ve bu bağlamda özellikle edebiyatçılar ve politikacılar tarafından yaygın olarak kullanılır.

Nükte yapmak, üreticiliğin meşakkatini taşır ve kibrin, politik şevklerin izlerini taşıyabilir. Nüktedanlığın diğer türlere göre özel bir seviyeye sahip olması gerektiği

gibi, diğer bir ayırım ise onlar kadar acımasız olmadığıdır. Nükte de *iğneleme*, *taş atma*, *laf sokma* dediğimiz deyimssel kavramlar amaçlanır.

1.3.4. Hiciv

Mizahın bir kişiye ya da bir kuruma karşı en acımasızca saldıran türü hicivdir. Hiciv geleneğinde hedef alınmış kişi ya da kurum, itibarı hiç düşünülmeden sözel bir sataşma/saldırıya maruz kalır. Hiciv, gerçek kişilerin aşağılanıp, hor görülmesinden doğan hazla bütünleşir.

“Ayıplama, kınama, teşhir etme veya aşağılama hicvin en önemli cezalandırma mekanizmalarıdır.” (Öğüt-Eker 2009: 67) ve tüm bu mekanizmalar *değiştirme*, *terbiye etme*, *düzeltilme*, *onarma* gibi amaçlara hizmet etmektedir.

Hicvin daha çok nazım şeklinde karşımıza çıkıyor olması, onun aynı zamanda edebî bir tür olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. İslam Ansiklopedisi hicvi, “alaylı eleştiri ve eleştiri metinlerinin oluşturduğu edebî bir tür” (Okay 1998: 447) olarak tanımlarken, Haldun Taner ahlakî, dinî, politik ve edebî olmak üzere çeşitlendirir (Aktaran Rysbay 2007: 4).

Saldırgan mizahı içeren hiciv, geleneksel tarihsel dokumuzda hatırı sayılır bir yerde durmaktadır. Hicvin hedefi, şahsileştirilmiş bir *hesabın/anlaşmazlığın/hasımlığın* açığa çıkarılmasıyla yön bulur. Sistem bozukluklarından, toplum anlayışlarından, gelenek ve görenek eleştirinden ziyade, hicvi diğer türlerden ayıran önemli nokta, direkt belli bir şahsı hedef tahtasına oturtup, onunla acımasızca alay etmektir.

Batılı kaynaklarda hiciv kavramı “satire” kelimesiyle karşılanır. Satir, önce Eski Yunan çağında ortaya çıkmış olmakla birlikte, tarihî ve kültürel sebeplerden dolayı, Batı uygarlığına Latince aracılığıyla girmiş bir türdür (Cebeci 2008: 187).

“Çağdaş satir kuramcılarında George Test’e göre, satirin dört temel bileşeni <saldırganlık>, <oyun>, <yargılama> ve <güldürücü/komik>unsurlarından oluşur.” (Cebeci 2008: 198).

Genel itibariyle hicvin, Batı'daki karşılığıyla satirin komedi unsurlarını kullanarak, sembolik bir *saldırıyı/sataşmayı* amaçladığı görülür. Lakin, hicvin rahatsızlık veren durumu ya da kişiyi düzeltmeye ne oranda muktedir olabileceğinin anlaşılması güç iken, hicivcinin acımasızca sataştığı kişinin itibarına düşürebileceği herhangi bir gölge, bir diğer kişi için “ibretlik” bir durum olabilir.

18. Yüzyılın önemli satir yazarı Alexander Pope, satirin ahlaksal bir işlevi olduğunu kabul etmekle birlikte, bu işlevin gerçek “ehemmiyeti” konusunda yeni bir açılıma olanak sağlayacak bir adım atar: Pope’a göre, “satir yazarı kötüyü ve zalimi yenilgiye uğratma ya da onu alt etme umudunu kaybetse bile, en azından “kendi zevki için” yazmaya devam etmelidir” (Cebeci 2008: 191).

Hiciv geleneğinin, özellikle Divan şiirinde örneğine çok rastlanmakla birlikte, serbest şiirde de tematik olarak örnekleri görülmektedir.

*“Sana ey cah-ı perest el yumaga âlemden
Miski sabun ile simin legen ibrik gerek
(Ey makam düşkünü! Senin bu âlemden elini eteğini çekmen için, miskten sabun ve
gümüş leğenle ibrik gerek) (Bilkan 1997: 776)*

*Var mı görmüş kim ile eylese akd-ı peyvend
Turduğun ahdine devlet didigün gaddarun
(Devlet denilen gaddarın, birisi ile sözleştiğinde sözünde durduğunu görmüş olan
var mı?)” (Bilkan 1997: 792)*

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere, hiciv hedef alınan konu/kışı/kişilerin teşhir etme amacını güderken, amaç bol kahkahalar attırmak değil, gülümsetmektir. “Güleriz ağlanacak halimize” deyiimi üzerinden analiz edebileceğimiz hicvin metodu her ne kadar birçoklarına göre “düşmanlık, kıskançlık, nefret, hoşnutsuzluk, kırgınlık, istihza” (Kılıç 2012: 1745)’dan kaynaklansa da var olan *çarpık/yanlış/rahatsız edici* durumu teşhir etmesi açısından dikkate değerdir.

Hiciv, özellikle Klasik Türk Şiirinde birçok şair tarafından kullanılmış, sonraki dönemlerde de toplumcu-gerçekçi şiirde ve sınıfsal mücadelenin kalemi olmuş şairler tarafından tercih edilmiştir. Lakin, modern kent yaşamında hicve rastlayamamamızın

sebebi araştırıldığında şöyle bir durum değerlendirmesiyle karşılaşabilmekteyiz: “hicvin uygarlaşmayla ters orantılı olduğunu” (Kayıran 2002: 54) kabul edersek, hicvin yazılış nedeni olan bireysel hesaplaşmaların artık modern yaşamında farklı boyutlarla tezahür ettiğini görüyoruz. Zira Elias’a göre “Saldırganlık duygularındaki özdenetim veya iç disiplinin tedrici bir şekilde gelişimi uygarlığın gelişimiyle bakışımıdır. Saldırganlık duygusu geçmişten günümüze *uygarlaşan* bir duygudur.” (Aktaran Kayıran 2002: 54).

1.3.5. İroni

İroni üzerine çalışmış olan *Soren Kierkegaard*, ironi kavramının *Sokrates* ile başladığını ileri sürer (2009: 12). Kierkegaard ironi için şöyle der:

“Günümüzde kuşkunun felsefe için öneminin tartışıldığı çok konuşma yapılıyor; ama, kuşku felsefe için neyse, ironi de kişisel hayat için odur. İroni, sınırlar, sonlu kılar, tanımlar ve böylece doğruluk, edimsellik ve içerik üretir; azarlayıp cezalandırmak yoluyla denge, kişilik ve tutarlılık sağlar.” (Kierkegaard 2009: 362).

İroni kelimesi ile trajikomik kavramının birbirlerini tamamlar nitelikte gibi görünmesinin sebebi, ironinin içinde barındırdığı tezatlıktan ileri gelmektedir. Anlatılmak istenen ile söylenenin birbirinin zıddı olması ironide esastır. İroninin edebî bir anlatım tekniği olmasının yanında, gündelik hayatta da fazlasıyla karşımıza çıkar. Zira, insanoğlu ironiyi sever. Bunun da sebebi esasında gündelik yaşamda mizaha fazlaca ihtiyaç duymamızdan ileri gelir. İronik söylem, zengin çağrışımları olan kelimeler kullanmayı gerektirir (Elmas 2010:142) ve “ironi yaptım” ifadesini söyletecek kadar, hem gerçekçi hem de zekice uygulanmalıdır. Karşıdakini durumun tam aksine inandırabilecek ölçüde ustaca söylenmiş bir ironi, oldukça gülünç bir durumdur.

İroni, kullanıldığı her yerde birbirine tezat durumları içerir; ama, etkisi ancak iki karşıt duygunun yan yana gelmesiyle açığa çıkar: *acı çekme* ve *gülme*. Bir durum ya da olay aynı anda hem acıklı, hem komik olduğunda ironinin kuralları işlemeye başlamış, ironi başarılı olmuş ve trajikomik bir durumun gülümsemeye dönüşmesiyle de mizahın paradoksal karakteriyle uyum sağlanmış demektir. (Aktaran Elmas 2010: 136)

*“Bedava yaşıyoruz bedava/Hava bedava, bulut bedava
Dere tepe bedava/yağmur çamur bedava
Otomobillerin dışı, sinemaların kapısı, camekânlar bedava
Peynir ekmek değil ama acı su bedava
Kelle fiyatına hürriyet, esirlik bedava
Bedava yaşıyoruz bedava”* (Orhan Veli 2012: 126).

Türk edebiyatında özellikle toplumcu-gerçekçi şiirde sıkça kullanılan motiflerden biri olan ironi anlatımı güçlendirmek ve etkilileştirmek için özellikle seçilen bir tekniktir. Hayat pahalılığını sıradan cümlelerle anlatmak yerine ironi yapmayı tercih eden Orhan Veli’nin seçimi şiirin etki alanını genişletirken, hem akılda almayı sağlamış hem de anlam zenginliğine ulaşmıştır.

1.3.6. Karikatür

Karikatür kelimesi köken itibariyle; *yüklemek, hücum etmek, doldurmak, abartmak, alaya almak* gibi manalarda kullanılan *caricare* fiilinden türemiştir. Karikatür kelimesi yazılı olarak ilk kez 1646’ da *Annibale Carracci*’nin abartılı portrelerini tanıttığı “*Arti di Bologna*” adlı yapıtına yazdığı önsözde *Giovanni Atanasio Mosini* tarafından kullanıldı (Güderi 2008: 73).

Karikatür; mizahın görsel bir kimlik kazanmış hâlidir. Küçük anekdotları resmederek anlatan, içinde ince bir espri, nükte barındıran çizgi sanatıdır. Karikatür, bireysel ilişkilerden de dem vursa toplumsal bir bağlamda da şekillense, her çizilenin olumlu/olumsuz bir eleştirisi vardır.

Karikatür kendine has çizgi diliyle, en ağır söylemleri ifade edebilirken, öte yandan çizginin katmış olduğu görsellikle de sert eleştirilerin gülümsetmesine sebep olur.

Karikatürün Dünya’da ve Türk toplumunda nasıl geliştiğinden ziyade neden geliştiği üzerinde durmamız gereken noktadır. Karikatür bir ifade biçimi olduğundan ve görselliği onu cazibeli kıldığından varlığını tescilleyen sanatlardan biri hâlinededir.

Tanımlama güdüsü, yeniden şekillendirme arzusuyla birleştiğinde insanda duygusal ve düşünsel dışavurum dediğimiz üretim süreci başlamakta ve kişi bu ürettiğinin tüketilme talebine doğru orantıyla hazzı ulaşmaktadır. Bu haz, kişinin yek diğer üretimini motive edecek en büyük kaynaktır ve ürünler birbiri ardına sıralanır. Sanat ürünü dediğimiz nesne, ortaya çıktığında ise Dünya kopyalanır.

Bir sanat ürünü olan karikatür, toplumsal ve ideolojik işlevleri göz önünde alındığında evrensellik kazanır. *Portre karikatürü* ve *politik karikatür* diye genel olarak iki şekilde ayırım yaptığımız karikatür, sadece portre alanında kalsaydı, ne denli evrensel ya da popüler olabileceği tartışılabilir. Üstelik, karikatür bireysel anlatımlardan uzaklaştıkça, halkın uyarı sinyali ve/veya cezalandırma mekanizmasına bürünür. Bu da tabii süreciyle karikatürün kullanımını ve pazarını yayarak /çeşitlendirerek, bu sanatın toplumsal ve siyasal olayları etkileme gücü üzerine çalışmalar yapmaya altyapı oluşturur.

“Her karikatür mizah olamaz” önermesinden hareketle iyi yapılamayan her iş, insan haklarından uzaklaşarak/saparak sömürüye dayanan her yönetim organı ve özgün olmayan her sanat eseri, karikatür dolayısıyla mizah malzemesi olur ve toplum/toplumlar nezdinde itibarı zarar görebilir.

Türk karikatür sanatının ilk ustası kabul edilen Cemil Cem¹, karikatürün işlevi hakkında şöyle der:

“Çizilen her karikatür aslına benzemelidir. Aslına benzemeyen karikatürler yakışsız iftiralar gibi redde layık olurlar. Gerek bir cümle gerek bir çizgi olsun karikatürün ve mizahın görevi haddini bildirmektir, karikatür hiçbir zaman kötü düşünmez tuhaf düşünür.” (Aktaran Coşkun 2007: 17).

Cem’in belirmiş olduğu tuhaflığı değerlendirmekte fayda var. Mizahın “kral çıplak” diye bağıışı günümüzde en çok da karikatür sahasından duyulmaktadır. Tabii, karikatür

¹ Cemil Cem (1882-1950), çağdaş Türk karikatürünün en önemli ustalarından biridir. Karikatürlerinde genellikle Türkiye'nin siyasal yaşamını konu almıştır. Cem karikatürlerini mizahı yazıyla ileten bir anlayışla çizdi. Devlet adamlarını ve yönetimi hiç sakınmadan eleştirdi. Çizgilerindeki gerçekçilik ve ince mizah anlayışıyla daha sonra birçok karikatürcüyü etkiledi. Cem'in 1909'da yayımladığı adsız bir karikatür albümü vardır (<http://karikaturculerdernegi.com/2010/12/cemil-cem/>).

yazısında var olan hicvi ve espriyi de atlamamak gerek. Cem’in bahsetmiş olduğu “tuhaflik” tabiri yerindeyse “şeytanın gör dediği²”dir. Ortada ifşa edilmesi gereken bir durumum veya olayın varlığını hisseden karikatürist, kendine has bir üslup, iğneleme ve istihza ile bunu halka beyan etmektedir.

Karikatürist, bakış açısı diğer insanlara göre farklılık kazanan sanatçıdır. “Elma manava ve bir ressama farklı görünür” der John Morreal. Bu bağlamda, elma’yı şekillendirecek, çizgisel bir görüntüyle bir olayı bezeyecek ve bir fikir oluşmasını sağlayacak olan karikatüristtir. Bir manav ile karikatüristin elmadan beklentileri birbiriyle uyuşmayacaktır. Elmayı manavın başının üstünde hayal eden karikatürist, şaşırtıcıdır (Poroy 2007: 11).

Karikatür mizahının görsellik gibi bir nitelik taşıyor olması, toplumu da cezbetmektedir. Görselliğin hafızada uzun süre kalmasından ve kültürel bellekteki yerini muhafaza edebilmesinden kaynaklı, günümüz mizahçıları arasında karikatür sıkça kullanılır.

1.4. MİZAHIN ALANLARI

1.4.1. Etnik Mizah

Graf’a göre “Etnik mizahın amacı genellikle eleştiri yani düzeltme değil; kişinin kendi kimliğini farklılaştırma yoluyla onaylamadır.” (Aktaran Öğüt-Eker 2009:125). Bu analizden hareketle etnik mizahın üstünlük duygusu ve mizahta Üstünlük Kuramıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bir grubu, bir topluluğu, diğerinden üstün vasıflı ilan etmek, etnik mizaha yol açar. Mizahın onarıcı niteliğini göz ardı eden bu tarz bir mizah anlayışında, birey yahut grup karşı grubun etnik özellikleriyle alay edebilir, onu küçümseyebilir. Bu bağlamda etnik mizah anlayışının enternasyonal ve hümanist bir tavır sergilediğini söylemek güçtür.

Karşı grubun kültürel kodlarından ileri gelen yaşam tarzları, yeme-içme alışkanlıkları, barınma şekilleri, üretim-tüketim dengesi, giyim-kuşam tarzları, gelenek-görenekleri ve dil özellikleri gibi pek çok unsur etnik mizaha malzeme olabilir.

² Bu tabir, köşe yazarı Çetin Altan’ın Milliyet gazetesindeki köşesinin adıdır.

İmparatorluk çatısı altında olup, sonra parçalanan pek çok devletin içinde “azınlık” denen farklı milletten halklar yaşayabilmektedir. Yahut sanayileşmiş ve işgücü yüksek ülkelere göç talebinin fazlalıyla o ülkede azınlık toplulukları oluşmuştur. Örneğin; Dağıstan Cumhuriyeti’nde yaşayan etnik unsurlardan Darginlerin paraya düşkünlükleri, üzerine Dağıstanlılar pek çok fıkra üretmişlerdir.

“Savaş alanında bir Avar, yaralı bir Dargin’i taşıyormuş. Dargin ikisi birden ölmesin diye kendisini bırakması ve daha fazla acı çekmemesi için kendisini vurmasını istemiş. Avar nihayet ikna olmuş. Silahını çıkarmış ama kurşununun kalmadığını farketmiş. Dargin cebini karıştırıp bir mermi bulmuş ve sormuş: “Mermiye ne kadar verirsin?”³

Bugün Türkiye’de Laz kimliği üzerinden üretilen ve tüketilen fıkralarda “Laz’ın biri bir gün...” yahut “Temel bir gün...” diye başlamaktadır. Bu tarz fıkralarda, Temel ve Dursun tipleri üzerinden yola çıkılarak Karadeniz yöre insanının kendine has pratik zekâsı göz önüne serilirken, öte yandan safdillikleri göze batar:

*“İdam mahkûmu olan Temel’e sormuşlar:
-Son arzun nedir?
-Beni oğlumun yanına gömün.
-Ama, oğlun yaşıyor.
-Olsun, ben beklerim.”*

Öğüt-Eker’ göre etnik mizahın konuları; “dildeki esneklik, cimrilik-pintilik ve kurnazlık-uyanıklıktır” (2009: 125-126). Kurnazlık-uyanıklık konusunda Yahudiler üzerine fıkralar söylenmiştir:

“Bir Yahudi ile Yahudi olmayan birinin otomobilleri çarpışır. Polis gelmesini beklerler. İkisi de yaralanmamış, ama kazanın şokuyla biraz sarsılmışlardır. Yahudi bir şişe votka çıkarır, diğerine uzatır. Diğer şişeyi alır ve votkadan bir yudum içer; daha sonra şişeyi teşekkür ederek Yahudi’ye uzatır. Yahudi şöyle der: “İçmeyeceğim, alkol muayenesi için polisi bekleyeceğim” (Aktaran Öğüt-Eker 2009: 126).

Pek çok egemen toplum, bünyesinde yaşayan azınlık halklara bu “yafta”larla yüklenmiş, esasında mizahın yıpratıcı ve saldıran işlevlerini kullanmıştır. İşte egemen toplumların bir diğerine yaşatacağı baskı ve yaşam hakkını sınırlama davranışlarına

³(http://www.sabah.com.tr/NewYorkTimes/2010/03/01/daglarin_arasinda_yankilanan_etnik_bir_mizah_anlayisi)

negatif mizah eşlik etmektedir. Bu nokta da mizahın etki alanını tekrar düşünmek gerebilir. Zira, bu etnik fıkralar sayesinde/yüzünden hiç âşına olmadığımız hatta tanımadığımız milletler hakkında gerekli/gereksiz önyargılara sahip olabilmekteyiz. Bir Yahudi ile karşılaştığımızda üzerindeki “cimri” yaftası bilinçaltımıza yerleşik duygu sebebiyle ona karşı temkinli davranmamızı gerektirebilir.

1.4.2. Cinsel Mizah

Cinsellik pek çok toplumda “sakıncalı” kavramlardan biridir. İngilizce utanmak <impudent> kelimesi Latince pudere’den türemiştir ve pudenda kelimesi “cinsel organlar” anlamına gelmektedir (Sanders 2001:312). Sanders’ın bu izahına göre, cinsellik utanılabilinecek bir kavram olarak, bugün bile çoğu gelişmiş/az gelişmiş/gelişmemiş toplumlarda, yerini korumaktadır.

Cinsellik, utanılacak/utandıracak mahiyetinden sorumlu olarak, yasaklanma geleneğine maruz kalmıştır. Utanılanın ve yasaklananın “komik” olarak nitelenmesi de, cinsel mizahta varlık bulur. “Cinsel içerikli mizah, direkt ya da ima yoluyla cinselliğin kullanıldığı mizah türüdür, açıkça veya dolaylı olarak cinsel öğeleri içerir.” (Öğüt-Eker 2009: 122).

Mizahın eğlenme ve psikolojik fonksiyonlarıyla örtüşen bu mizah alanı, toplumların kendi mizah anlayışları ve cinselliği yaşama tarzlarına göre şekil kazanır. Eğlence anlayışının yanında, cinsel içerikli fıkraların *otorite* üzerine etkileri olduğu söylenebilir. Ergüven’e göre, “Cinsellik içeren fıkralar, mahremiyetin kışkırtıcı gizliliğiyle birlikte, uluorta konuşulmasa da, iktidar gösterisinin deforme edilmesini sağlar” (2001: 174).

1.4.3. Siyasî Mizah

Mizah 16. Yüzyıl sonlarına kadar “bayağılığı, insanın fiziki kusurlarını, akli denge bozukluğunu veya mizacı” anlatmak için kullanılırdı (Aktaran Öğüt-Eker 2009: 94). Gülmenin sonraki süreçte ne gibi fonksiyonlarının ortaya çıktığını siyasi mizahta bulabiliriz.

“Siyasi mizah şakanın ve şakacılığın, anekdotların, satirin, dramatik komedinin, çizgi filmin ve karikatürün bir formunu alır. Belki de siyasî mizahın vücut bulduğu başlıca form, politik saldırıdır” (Schutz 1977: 24). Toplumda “yöneten güç” ün yahut “egemen” olanın makûs bir talihi vardır. Güç, ne yaparsa yapsın halkının nazarında hep “öteki” dir. Bir tür dışlanmaya maruz kalan egemen güç, bu durumu içselleştirmiş olacak ki, elindeki imkân ve çoğaltılmış hak ve özgürlüklerinin yanında bu manevi dışlanmayı kabullenmiştir. Tıpkı, etnik mizahta bahsettiğimiz gibi “ötekinin komiği” bizi siyasi mizahta da karşılar. Ancak siyasi mizahta hedef alınan, bu kez hem üniter yapıyı temsil eden devlet, hem de toplumu yasayan, yürüten ve yargılayan sınıflardır. Bu bağlamda siyasî mizah, mizahın en işlevsel türü olarak değerlendirildiğinde hata edilmiş olunmaz, zira siyasî mizahın amacı ifşa ederek, onarmaya çalışır. Bu bağlamda “Siyasi saldırı bazen kaba ve acımasız olabilir. Fakat eğer bu saldırılar komikse, etkisi hem tolere edilebilir, hem de zevkli olabilir” (Schutz 1977: 25).

Bugün toplumsal ve bireysel bir savunma kalkını hatta yeri geldiğinde makineli bir tüfek gibi kullandığımız siyasi mizah, mizahçı gücünü yitirmediği sürece bireyleri egemen güç’ün karşısında hem motive edecek, hem “kıs kıs” güldürecek hem de yeni eylem planları hakkında ipuçları verecektir.

Siyasî mizah, toplumsal bir eleştiri ve sorgulama mekanizması haline dönüşürken, temel aldığı kişi yahut kurum üzerinde her türlü işkence yöntemini uygulayabilir. Öç alma, değer kaybettirme, statü endişesi yaratma gibi amaçlar doğrultusunda çoğu zaman acımasızlaşan bu mizah türünün hayatta kalma şansı tabii hem mizahçının yetisine ve kabiliyetine hem de otoritenin daima hayatımızda olmasına bağlıdır.

Öğüt-Eker’e göre, siyasî mizahın iki çeşidi vardır: İlki, kişi, grup, fikir ya da toplumu; ikincisi, siyasi bir rejimi bütün olarak değerlendirip bu rejim tarafından yapılan baskıları konu alır. Her iki öge de birbiriyle iç içe gülmeyi oluşturur (2009: 128).

Danuse Sedlackova adlı Çek sanatçının karikatürü olan aşağıdaki resim, kapitalizmi hedef almış karikatürlerden birisidir. Siyah takım elbiseli, yaşlı ve zengin adam almış

eline kırbağı, tarlada çalışan işçilere vuruyor. Ağzlarından burunlarından kan gelinceye kadar çalıştırıyor onları ki, bir yandan da altın liralar çuvala dolsun... Karikatürün altında Çek dilinde yazılmış bir yazı var: “*Kapitalismus Ma Jeden Cil*”. Türkçe’de, “kapitalizmin yalnızca tek bir amacı vardır” anlamına geliyor.⁴

Eker’in iki türde incelediği siyasi mizahın sistem eleştirisi olanı için yukarıdaki örnekte mevcuttur. Aşağıdaki anekdot ise, direkt bir şahıs üzerine yöneltilmiş olan diğer siyasi mizah türü için örnektir:

“Führer, bir hahama savaşın niye kötü gittiğini sorar. 'Yahudi generaller yüzünden' der haham. Hitler, 'Bende yok ki' diye gürlür. Haham: Ama ötekilerde var.”

⁴ (<https://zulalkalkandelen.wordpress.com/category/yoksulluk/>)

2.BÖLÜM: SİYASET VE MİZAH

2.1. SİYASET NEDİR?

Siyaset kelimesi Arapça kökenli bir sözcük ve “at eğitimi” anlamına gelmektedir. Aynı anlamda kullanılan “politika” sözcüğü ise Yunan kökenli olup, “devlete ait işler” anlamına gelmektedir. Ahmet Taner Kışlalı ve Bülent Daver siyaseti “ülke, devlet, insan yönetimi” olarak tanımlar (Kışlalı 1992: 2).

Aristo “insanın tabiatı gereği *siyasi bir hayvan* “zoon politikan” olduğunu söyler. Bu sözle, insanın ancak siyasî bir topluluk içinde “iyi bir hayat” yaşanabileceğini anlatır. Bu açıdan siyaset ahlakî bir faaliyettir ve âdil bir toplum yaratmayı amaçlar (Türküne 2007: 8).

Siyaset bilimi üzerine ilk konuşulanlarda “devlet” ana konu olarak alınıyordu. Devletin kuruluşu, fonksiyonları, amaçları, devlet – birey ilişkisi gibi sorunları kapsayan geleneksel siyaset bilimi esas itibarıyla “devlet bilimi” olarak kabul edilmekteydi. Ancak zamanla siyaset biliminin sadece devlet ile sınırlandırılması görüşünü benimseyenler azalmıştır. Zira, siyaset devleti aşan bir kavramdır (Kapani 2009: 17).

Siyaset, yönetilme ihtiyacını taşıyan topluluğun sistematik olarak /yönetmeye aday olunması/ yönetilmesi sürecinde belli aşamalar ve kaideler üzerine şekillenmiş bir sistemdir. Siyaset yapmak, ilkel toplumlarda dahi kabile reisinin topluluk üzerinde almış/uygulamış olduğu kararlarda mevcuttur. Siyasete iştirak eden hiyerarşik yapıda aktörler ve figüranlar vardır ve bunlar seçilmiş yahut atanmış olarak sınıflandırılırlar. Siyaseti salt devlet bazında değerlendirmek kapsamsız ve yanlış bir ifade olacaktır. Zira, belli bir halk üzerine karar verme/ikna etme/ yönlendirme yeti ve hakkına sahip her birey ya da oluşum siyasî kimlik taşıyor demektir.

Ahmet Taner Kışlalı siyaset biliminin doğuşunu şu şekilde özetler:

“Eflatun başta olmak üzere Aristo gibi düşünürler, “nasıl”ın değil, “nasıl olması gerektiği”nin üzerinde durmuşlardır. Aristo’dan uzun yıllar sonra, siyaset biliminin ikinci öncüsü görünümüyle Tunuslu bir İslam düşünürü İbni Haldun, devlet ve iktidar kavramlarını bilimsel bir yaklaşımla incelemiştiler. Hatta Marx’dan önce

toplumları “üretim biçimleri” ne göre ayıran İbni Haldun’dur. Siyaset biliminin doğuşuna giden yolda üçüncü isim İtalyan düşünür Makavel’dir. Makavel iyi bir gözlemci olarak, siyasal iktidarın ele geçirilişini, korunmasını, büyümesini ve yitirilmesini inceledi.

Fransız düşünür Montesquieu, “Yasaların Ruhu” adlı yapıtında, bir toplumda geçerli kuralların, o toplumun içinde bulunduğu coğrafi ve toplumsal koşullarla olan bağlantısını araştırdı. Sosyolojinin kurucusu sayılan Auguste Comte, aynı zamanda siyaset biliminin doğmasına da katkı yaptı. Siyaset biliminin doğuşu konusuna, bu bilimin yönteminin bilimselleşmesi aşamasındaki isim Karl Marx’dır. Marx, toplumsal değişimin temeline ekonomik “altyapı”yı koyarak ve siyaset de dâhil, tüm toplumsal kurumların oluşmasında da önceliği somut etmenlere tanıyarak, toplumsal bilimlerde “özel”liğin yerine “nesnel”liği koydu. Fransız Alexis de Tocqueville, “Amerika’da Demokrasi” adlı kitabıyla toplumsal-ekonomik gelişimin siyasal sistem üzerindeki etkisini ortaya koydu. Alman Max Weber ise, bürokrasinin çağdaş siyasal rejimler içindeki ağırlığını vurguladı” (1991: 6-9).

“Siyasetin iki yüzü vardır: Bir yüzünde çatışma, öbür yüzünde uzlaşma bulunur. Bir tarafta çatışan fikirler, farklı istekler, birbirine zıt çıkarlar galip gelmek için kıyasıya yarışır. Diğer tarafta insanlar ortak kurallar etrafında barış içinde yaşamaya, işbirliği yapmaya ve uzlaşmaya çaba harcar. Bu yüzden siyasetin özü ‘çatışmaların çözüme kavuşturulma süreci’ olarak tarif edilir” (Türköne 2007: 6).

Çatışma ve uzlaşma dinamikleri üzerine temellenmiş siyaset için teorik pek çok varsayımlar oluşturabilinir. Esas olan ise, siyasetin hayatın özünü kaplayabilecek kapasitede bir uğraşı sistemi olduğudur. Bir yaşam tarzı, bir bakış açısı, bir Dünya görüşü gibi, hayatın pek çok alanına nüfuz edebilmektedir.

Ancak kimilerine göre de “siyaset kirli bir iştir”. Siyaseti, halkın nazarında bayağılaştırmak, esasında hayatın en önemli atar damarından vazgeçmektir. Zira, siyaset devlet, millet hatta ülke olabilmek için izlenen yoldur. Erol Güngör’ün şu ifadeleri bu anlamda güncel bir değerlendirmedir:

“Politika herkesin girebileceği veya üç günde öğrenilebilecek bir meslek değildir; orada da en az diğer mesleklerdeki kadar geniş bir tecrübe ve yetiştirmeye ihtiyaç vardır. Bu tecrübe ve bilgiden mahrum olanlardır ki, Türkiye’de politikanın iğrenç bir iş, politikacıların da bilgisiz birer madrabaz oldukları kanaatini yerleştirmiş bulunuyor. Sık sık yalan söyleyenlere, münakaşalarda safsata yapanlara, havaya göre kanaat değiştirenlere politikaya girmesini tavsiye ediyor yahut orada muvaffak olabileceğini düşünüyoruz. Birisi söylediği sözlerde hile bulunmadığını anlatmak için “Ben politika bilmem” diyor (2003: 322).

Siyasette yani ortak payda arama sürecinde toplum nezdinde gerginlikler yaşanması muhtemel hatta yaygındır. Siyasîlerin, birbirleri arasındaki çatışmaların uzantısı olarak, toplumda da ideolojik ayrışmalar görülür. İdeoloji⁵ çatısı altında toplanan insanların kitle sayısı, siyasî yapılanmayı iktidara taşır ya da muhalefette tutar. Bir toplumda, siyasete bulaşmamak imkânsızdır. Zira, seçim sisteminin var olduğu yönetim şekillerinde, oy kullanma eylemi, istemli istemsiz siyasete iştiraki ispatlar. Bu açıdan bakıldığında, söylememiz gerekir ki, günümüz tabiriyle *apolitiklik* toplum istikbali açısından bir hayli tehlikeli bir durumdur. Kime, neden oy verdiğini muhakeme edemeyen, bir başkasının görüşünü benimseyen ya da benimsemek zorunda kalan seçmenlerin artması, toplumun entelektüel kimliğine zarar vereceği gibi, siyaset açısından da karmaşık bir düzeni getirir.

Toplumun siyaseti sadece siyasi arenada emek sarf edenlere yüklemesi, toplumsal bir paradoksu getirir. Siyaset, en genel anlamda ülke ve Dünya istikbali üzerine, nihai sonuçlar doğuracağından ve belki de geri dönüşü mümkün olmayan durumlara sebep olabileceğinden, vatandaş kimliğini taşıyan her bireyin bu alanda, donanması gerekmektedir.

Yine toplumun değişik katmanlarında yaşanan sosyo-ekonomik sıkıntılar, ön planda tutulan geçim kaygısı kişileri başka bir alanla ilgilenme şansından uzak tutabilmektedir. Bu anlamda, kişinin tek seçeneği, ekonomik gelişme için vaatlerde bulunan teşkilatlanma olur. Bir toplumda diğerinin söylemleriyle çok da ilgilenmeyen seçmen sayısının artması, istemli istemsiz ideolojilerin de sarsılmaya başladığına işaret eder.

Siyaseti genel anlamda değerlendirdiğimizde şu sonuçla karşılaşabiliriz: siyasetin özünde yatan yönetme/yönetime ortak olma/fikir benimsetme gibi amaçlar yatar ve bu amaçlar her rekabet ortamında olduğu gibi burada da *çatışmalar* yol açar. Çatışan teşkilatlanmaların ortak bir paydada buluşamamaları toplum üzerinde bir gerilime sebebiyet verir ve ülke üzerinde sosyo-ekonomik sıkıntılar oluşabilir. Bu bağlamda, yine tarafların cazibe merkezi, kamuoyunun ihtiyaç listesi olur.

⁵ İdeoloji üzerine yapılan tanımlar çeşitlidir: Toplumsal yaşamdaki anlam, gösterge ve değerlerin üretilme süreci. Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi. Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri. Söylem ve iktidarın çatışması...(Türk 2007: 106)

2.2. SİYASAL İLETİŞİM NEDİR?

Türkiye’de mizah ile siyasetin bir nevi işbirliği söz konusudur. İkinci Dünya Savası sonrasında demokrasilerin yeniden inşasına yönelik çabalar, halkın düşünme ve inanma biçimlerini, etkilenme tarzlarını, karşı koyma tutumlarını açığa çıkarabilmeyi amaçlamaktadır. “Tüm bu çabalar, yani kamuoyunun yeniden ve bu defa bilimsel olarak tanımlanma süreci ‘siyasal iletişim’ diye adlandırılmış ve politika bilimi ile iletişim bilimi arasındaki köprünün kurulmasına olanak sağlamıştır. Politika bilimi ve iletişim biliminden, bilimsel araştırma teknik ve yöntemleri devşiren bir alt akademik bilgi alanı olarak siyasal iletişim inşa edilmiştir” (Köker 1998: 21).

Siyasetin temel dayanağı “yönetmek”, “idare etmek”, “arz-talep dengesi oluşturmak” olduğundan dini bir lider, bir işletme müdürü, bir şirket yöneticisi yahut bir aile reisi de siyaset yapar. Lakin en kapsamlı ve özüne uygun anlamıyla siyasetin belli usullerle ve meşruiyet⁶ esaslarına göre yapıldığı alan seçilmiş yerel yönetimler, mülki idare makamları ve parlamentodur.

İletişim; sözcüğün kökeninde hareketle Latince *commun-halk-topluluk* kökünden türetilmiş bir kavram olan *communication*; yani bilgi ve düşüncelerin değiş tokuşunu ifade eder (Aktaran Taşyürek 2009: 18).

İletişim kavramının bir alt türü olan siyasal iletişim bir tanıma göre; bir siyasal görüş ya da organın, iktidar olabilmek için zaman ve konjonktürün gereklerine göre çeşitli tekniklerden yararlanarak sürekli bir biçimde gerçekleştirdiği tek ve/veya çift yönlü iletişim çabalarıdır (Aktaran: Özer 2000: 118).

Aysel Aziz’e (2003:3) göre siyasal iletişim, “Belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim” dir.

⁶ Siyasi iktidarın varlık sebebinin yönetilenler için makul bir anlama kavuşturulması, halkın rızasına ve onayına dayandırılmasıdır. İktidarın, yasa, emir ve tasarruflarının toplumca kabul edilmesi ve uyulmasının tek dayanağıdır (Türküne 2007: 42).

“Siyasal iletişim, bir siyasal görüş ya da organın etkinlikte bulunduğu siyasal sistem içerisinde kamuoyunun güvenini ve desteğini sağlamak amacıyla dönemin gereklerine göre reklam, propaganda ve halkla ilişkiler tekniklerinden yararlanarak sürekli bir biçimde gerçekleştirdiği tek veya çift yönlü iletişim çabasıdır” (Uslu 1996: 790).

Siyasal iletişimde esas mesele, mesaj iletimi ve alımıdır. Siyasîlerin, yönetmeye talip oldukları kesim ile ilgili plan, proje, vaatlerini en hızlı ve en kolay iletmek için çeşitli alanlardan faydalanması ve sunumlarının geri dönüşümünü bu kanallar vasıtasıyla görmeleri önemlidir. Örneğin, bir siyasal partinin yaklaşan seçimlere yönelik sayıca belli bir topluluk üzerine yaptırmış olduğu bir anket, o siyasî partinin iletildiği mesajın geri dönüşü olarak görülebilir.

Siyasal iletişimde bulunan kurum, kuruluş, grup ve kurumsallaşmış kimliği bulunan kişiler, örgüt liderleri, önderleri ve yöneticileri siyasal aktörler olarak ele almak mümkündür. Bu aktörler bulundukları, ait oldukları küme veya örgütün amaçları, ilke ve kuralları çerçevesinde hareket etmek ve iletişimde bulunmakla yükümlüdürler. Bu rolleri en iyi biçimde oynamaları gerektiği için de kendilerine “aktör” denilmektedir. Devlet başkanı, hükûmet, siyasal partiler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, baskı grupları, sivil itaatsizlik, lobicilik faaliyeti ve terör gruplarını bu aktörler arasında saymak mümkündür (Aziz 2003: 17).

D. Wolton’a (1991: 52) göre siyasal iletişim; “siyaset üzerine kamu önünde fikir belirtmeleri meşru olan üç aktörün, yani politikacıların, gazetecilerin ve nabız yoklamaları aracılığıyla kamuoyunun çelişkili söylemlerinin mübadele edildiği alan” olarak tanımlar.

D. Wolton’un görüşü, siyasal iletişimi “siyasetçi” bazında ele almayı, çalışmamız açısından aydınlatıcı olmuştur. Zira, siyasal iletişimi haberleşme, kamuoyu oluşturma, koalisyon oluşturabilme gibi pek çok alt nesneyle birlikte düşündüğümüzden, bu üç aktörün de siyasal iletişim açısından belli yöntem, tutum ve yaklaşımları olacaktır.

Bir tiyatrocunu, tiyatrodan çok siyaset konuşabiliyor olması yahut bir ticari taksi şoförünün ülke gündemine dair söyleyecek ne çok sözünün olması, siyasal iletişime atıfta bulunabilinecek durumlardır.

Siyasal iletişimin bu üç aktörünün birbirinden bağımsız kaygıları vardır. Politikacıların mesaj kaygısının altında yatan esas olan, oy kaygısıdır. Gazetecilerin haber, kamuoyunun ise vaatlerin gerçekleştirilmesi yönünde hem kısa vadede hem de uzun vadede gerçekleşebilecek kaygıları ve beklentileri vardır. Elbette, bu çok normatif ve olası bir durumdur. Ancak, her üç tarafın da bu anlamda siyasal iletişim yöntemlerine ihtiyaç duyarlar. Özellikle politikacının seçmiş olduğu yöntem, onu iktidara taşıyabilir yahut muhalefette tutar. Bu bağlamda, politikacının tüm vaatlerini iletebilmek hatta yeri geldiğinde rakiplerini saf dışı edebilmek için seçeceği yöntem veya yöntemler çok önemlidir.

Bu bağlamda siyasetçinin geliştirilmiş tüm siyasal iletişim teknik ve yöntemlerine ek olarak, içerik ve üslup açısından da değişime/devinime ihtiyacı vardır. Bu sebeple, siyasi söylemlerde mizahın ön plana çıkarılabilmesi, siyasetçi için avantaj taşıyan bir durumdur. Mizahın gerek negatif gerek pozitif işlevleri, siyasetçi için çok fazla malzemeye sahiptir. Bu anlamda siyasî iletişim dilinde mizahın yaygın olarak tercih edilmesi, her ne kadar bir beceri istese de, gerginliklerin giderilmesi, kucaklayışı bir tavrın öne çıkarılmasında etkin olabileceği gibi, nüktedanlığın ve hazırcevaplığın statüye artı puan getirecektir.

2.2.1. Siyasî İletişim Dili Olarak Mizah

Siyasete yönelik farklı yaklaşımları; hükümet etme sanatı, kamusal hayat, uzlaşma-uyum ve gücün- kaynakların dağıtımı (Türküne 2007: 32) şeklinde sıraladığımızda, özellikle siyasette kullanılması gereken dilin önem derecesi artıyor.

Siyasal iletişim yöntemleri, siyaset mekanizması içerisinde kamuoyunun desteğine yönelik yaklaşımlar olduğu için, bizim burada altını çizmek istediğimiz, bu yöntemlerle birlikte, Dünya’da ve Türkiye’de siyasî dilin önemidir. Siyasî bir figürün, topluma ve

toplumla münasebetine aracı olan medyayla olan ilişkisinde mizahın ne oranda ve nasıl etkilendiği, sosyo-kültürel alanda üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Mizahın, savunma/saldırı, statü zedeleme, değersizleştirme gibi işlevleri, genel anlamda siyasi mekanizmaların tolerans gösterebileceği durumlar değildir. Mizahın, otoriter yapılanmayı sevmediği gibi iktidar cenahı da mizaha karşı mesafelidir. Ancak, görülen o ki; siyasette farklı söylemlerin belirmesiyle, birlikte siyasi dil de ılımlılaşmış, mizah pek çok hitapta kendisine yer bulmuştur.

Fransa Cumhurbaşkanı *Charles De Gaulle*, Kültür Bakanı'na dönüp bir gün; "Sayın bakan, son zamanlarda karikatürlerim çıkmaz oldu, hakkımda espri yapılmıyor, halk beni sevmiyor mu?" diye sormuş.⁷Bu örnekten hareketle diyebiliriz ki; mizahın olumlu propaganda yapabileceğini ve statüye karşı göreceli olumlu katkısına inanan siyasetçiler, mizahtan ve mizahçılardan medet ummuşlardır.

Siyasetçilerin “ne söylediğinden” çok “nasıl söylediği” artık daha çok cazibe noktası hâline gelirken, üsluplarına ve yaklaşımlarına ana malzeme edilecek mizah, onları halkın nazarında mizahın ince ve kıvrak zekâsından ötürü hem saygınlatacak hem de aradaki mesafeyi kısaltacaktır. Siyasal İletişim Enstitüsü Direktörü Yrd. Doç. Dr. Abdullah Özkan bu anlamda şöyle bir yorum getirir:

*“MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin sosyal medyayı adeta sallayan “Püskevit” söylemini, siyasal iletişim açısından çok ilginç buluyorum. Bahçeli'nin kurgulamadan, doğaçlama olarak ortaya koyduğu bu söylemle, halkla daha da yakınlaştığına, sempati kazandığına, partisinin reklamını yaptığına, geniş kitlelerin dikkatini çektiğine inanıyorum. İşin içine biraz mizah da girince özellikle gençler üzerinde olumlu etkisinin olacağını değerlendiriyorum.”*⁸

Türk siyasetinin temelinde “siyasal particilik” yatar. Belli kural, tüzük, program ve ilkeler etrafında ve bir ana ideoloji temelinde teşkilatlanan bir grubun ülke yönetime talip olması ile başlayan particilik, Türk siyasetinde “siyasal parti kültürü” diye bir analiz edilmesi gereken bir alanı da beraberinde geliştirmiştir. Siyaseti halkbilim

⁷ (<http://t24.com.tr/haber/biz-kostuk-basbakan-kovaladi/101010>)

⁸ (<http://www.siyasaliletisim.org/index.php/haber-ve-yorum-arsivi/analiz/712-qpartilerimiz-siyasal-iletiimin-onemini-henue-anlayamad.html>)

perspektifiyle değerlendiren Nebi Özdemir'e göre, toplumu yönlendirebilecek güce sahip siyasetçilerin, kültürü de şekillendirebilme yetisine sahip olmaları normaldir (2002: 60). Bu bağlamda, belli bir hâkimiyet alanına sahip olan siyasal partilerin, toplum değerlerinin sürekliliğini sağlamakla alakalı işlevsel olabilmeleri gerekebilir. Bir kültür ögesi olarak mizah da, siyasetçilerin hitabet geleneğinde yerini muhafaza ettiği sürece gerek siyaset bilimcilerin, gerek davranış bilimcilerin, gerek iletişim bilimcilerin ve gerekse halkbilimcilerin araştırma alanı olarak sözlü ve yazılı kültürde yerini alabilecektir.

2.3. SOSYAL PROTESTO YÖNTEMİ OLARAK MİZAH

2.3.1. Sosyal Protesto Nedir?

İlkel toplumlardaki insanın *iyi-vahşi* olduğu tezinden yola çıkan İlber Ortaylı'ya göre, insanın bir toprak parçasını çitle çevirmesiyle mülkiyet kavgası başlamış oldu. Mülkiyet kavgalarından doğan anarşiyi önlemek için *devlet* dediğimiz bir birlik kuruldu (1997: 12). Bütün devletli toplumlar da bünyesinde bir bölünme yaşadılar: Hükmedenler ve hükmedilenler (Clastres 1991: 69).

İnsanların bir arada yaşama, barınma, yeme-içme, eğlenme, avlanma, korunma gibi temel ihtiyaçlarının bir uzantısı da birbirleri arasında yaşanılabilir çekişmeler ve uyumsuzluklardır. Egemen sıfatını büyük bir gösterişle taşıyan devlet, idare ve yönetim organlarıyla insanın hizmetinde, refahında ve yanında olacak, bu çekişmeleri kontrol edebilecektir.

İnsanların birbirleriyle olan çekişme/sürtüşme/mücadele gibi görünüşte negatif ancak bünyesinde boyun eğmez/hürriyetçi bir kimlik taşıyan bu eylemler fikir ayrılıklarından doğar ve karşı tarafı ikna edememenin verdiği hırdan beslenir. Toplum içinde yaşayan sıradan insanın, yani yönetilenin çekişmesi sadece rütbedasıyla olmayacaktır. Daha elverişli yaşam koşulları adı altındaki talepler ve kabullenil(e)memiş uygulamalar toplum insanını, kendini yönetene yani devlete de isyan ettirebilecektir.

Çalışmamızın bu bölümünü ayıracağımız esas konumuz olan sosyal protesto “isyan etme” dediğimiz *red* ve *karşı cephe* arayışlarıdır. Ersin Kalaycıoğlu’na göre “Protesto bir talebin varlığına dikkat çekmekte, bunu isteyen bireylerin ortak hareket edebilme yeteneğine sahip olma ve daha ileride de bu tür faaliyetlere girebilecek durumda olduklarını ifade eden bir hareketi belirtmektedir” (Aktaran Ersoy 1998:121). Ancak Kalaycıoğlu’nun tanımına ek olarak belirtmemiz gerekir ki; protestonun özünde sadece istekler ve talepler yatmamaktadır. Protesto; isyan etmek, başkaldırmak gibi güdüsel hareketlerin legal düzlemde çeşitli materyallerle desteklenerek gösteriye dönüşmesidir. Protesto, yöneten ile yönetilenin arasındaki bir nevi “soğuk savaş” tır.

Toplumun yahut bir bireyin varlığı ve istikbali üzerinde uygulanan kurallar, alınan kararlar, devlet bürokrasisi ve yönetim sistemini yanlış/ çarpık/ kuraldışı/ insan haklarına aykırı/ adaletsiz/ işe yaramaz bulan yönetilenin itiraz etme biçimidir protesto. Protesto etmek tek kişilik bir eylem biçimi iken, bunu kitleler halinde, yönetene karşı çeşitli savunma mekanizmaları yaratarak, sesini duyurma ve dikkat çekme eylemleri sergilemek bizi sosyal protesto kavramına götürür. Yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, sosyal protestonun temelinde muhalefet yatarken, bu muhalif duruşun toplumsal harekete doğru evriminin eylemi ise protestodur.

Anayasal bir hak⁹ olan protesto, vatandaşın toplum içinde karşılan(a)mamış beklentilerinin ve taleplerinin çoğu zaman öfke ve kızgınlıkla beslenmiş, eylem veya eylemler silsilesidir.

Protesto, belli bir amaç etrafında toplanmış kişi veya kişilerin, toplum nezdinde farkındalık yaratma sürecidir. Bu süreçte, kişi/kişilerin dikkat çekmek için gösterdikleri performans, örgütlü olsun olmasın, orijinal ve marjinal eylemlerle beslendiğinde çok daha dikkat çekici ve etkili olabilmektedir.

⁹ Anayasa’nın 34. Maddesi : B. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı: Herkes önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir...(www.tbmm.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.uc?p1=34).

“Hakarete uğrayan bir birey, kişisel bir öç ve hesaplaşma fantezisi geliştirebilir; ama hakaret bütün bir ırk, sınıf ya da tabakanın maruz kaldığı bir hakaretse, bu fantezi kolektif bir eylem haline gelebilir” (Scott 1995: 32). Bireyin toplum içinde kazanmış olduğu statü ve beraberinde kişilik hakları bireyi, sosyal varlık dediğimiz kavramla özdeşleştirir. Haklarına yahut sosyal kimliğine karşı bir tehdit hisseden birey, Scott’un ifadesiyle bu “hesaplaşma”yı, dikkat çekici yöntemlerle kamuoyuna duyuracak ve destek olunmasını bekleyecektir.

Protestonun kökeninde muhalefet ve isyan yatar. “Muhalefet gelecekte ne olmasını ve dolayısıyla ne olmamasını istiyorsak onu bugünden var etme çabasıyken” (Cantek 2003: 59) aynı zamanda sosyal protesto dediğimiz kitlesel hareketin zemininde yatan yenileşme sürecinin de baş aktörüdür. Muhaliflik durumun düşünsel/ fikrîsel boyutunu oluşturur. Yani sisteme ya da iktidara karşı verilecek mücadelenin zihinde planlanan izdüşümüdür.

Protesto, otoritenin tam aksi düşünüldüğü zamanlarda ortaya çıkar. Sanıldığı gibi, protesto salt devlete yahut iktidara yönelik değil, iktidar ve devlet kavramlarını da kapsayan *otoriteye* yöneliktir. Zira, *otorite* hem pozitif hem de negatif pek çok kimliğiyle karşımıza çıkar. Richard Sennett’e göre; “Bir orkestrayı yöneten bir şef bir *otorite* imgesidir ve bu anlamda güven, üstü yargılama yeteneği, disiplin uygulama yeteneği ve korku uyandırma kapasitesi, bir otoritede bulunan niteliklerdir” (1992: 22-24). Bu noktada, *otorite* kavramını red ve bu kavrama olan itaatsizlik, çeşitli yöntem ve alanlarda, farklı kesimlerden aktörlerle protestoya zemin hazırlayabilir.

James M. Jasper’ın, *Ahlâki Protesto Sanatı Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık* adlı eseri protestonun dinamikleri hakkında yazılmış, fazlaca kanıta sahip kapsamlı eserlerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Eserinde özellikle *ahlâki* sıfatını kullanmış olması manidardır, zira ona göre bir protestonun başarı şansı ahlakî değerlerle örtüşüp örtüşmediğiyle anlaşılabilir.

Jasper, ahlakî protestonun kültürel yaratıcılığını, ciddi/ahlakî amacını ve modern toplumlara sağladığı katkıyı anlamak için var olanlara ilaveten yeni kavramlar ve yeni

bir dil ortaya koyarak boşlukları doldurmak ister (2002: 35). Çünkü Jasper, protesto üzerine düşünülmüş kuramların ezilen halktan ziyade ayrıcalıklı kesimin hakları için düzenlenmiş olduğunu düşünür. Bazı akademik yaklaşımların ise, ahlakî protestoyu bir kalabalık dinamiği, çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle açığa çıkan irrasyonel bir taşkınlık hâli olarak tanımlanarak, bir kenara itilmesinden rahatsızdır (2002: 35).

Sosyal protesto kavramı, bizi örgütlenmiş ve organize olmuş bir gruplaşma hareketine götürür. Grup hâlinde hareket eden protestocular, aslında bir nevi toplumsal bir hareketin içine girmiş olurlar. Jasper, toplumsal hareketleri şu şekilde tanımlar: “Kurumsal yolların dışındaki yollarla toplumun bazı yönlerini değiştirme amacı güden (siyasi partiler, ordu, endüstri alanındaki meslek gruplarının aksine) sıradan insanların oluşturduğu örgütlü gruplarca yürütülen, bilinçli, ortak ve görece devamlılık gösteren çabalar” (2002: 29). Bu tanımdaki “sıradan insan” ifadesi önemlidir. Zira sıradanlık harcamaları devlet tarafından karşılanmayan, bürokrasiden ve ordudan uzak kitlelerle ilişkilendirilir.

Günümüzde protesto yapmak olağan bir eylem olmanın yanında, ses getiren bir toplumsal olay olarak medyada her zaman yerini bulmaktadır. Mitingler, yürüyüşler, Jasper’in deyişiyle “Simgesel ya da stratejik bölgeleri işgal etmek, kışkırtıcı görsel ya da sözlü retorik oluşturmak, bir görüşü yaymak için daha fazla kulis ve seçim propagandası yapmak” (2002: 30) kullanılan protesto yöntemlerindendir. Birey, devlet yönetimi altında hak arama yoluna gitmişse, protesto etmeyi rahatlıkla tercih edecektir. Çünkü medya nezdinde protesto gösteri ve eylemlerinin haber niteliği taşıması, hem protestocu hem de medyanın işine gelecek; birey hareketini kitlelere duyurabilmiş olmanın rahatlamasını yaşayacaktır.

İnsan neden protestoya ihtiyaç duyar? Bu sorunun cevabı hem sosyolojik incelemeler için önemli hem de insan psikolojisini direkt ilgilendiren geniş perspektifte bir inceleme alanıdır.

Birey; sosyal, siyasî ve ekonomik haklarına uzaktan ya da yakından hissettiği bir tehdit karşısında öncelikle bekler. Bu tehdit karşısında gerekli bilişsel hazırlığını yapan

kişinin, itirazı mantıksal zeminde yer almalıdır ki, tehdidin kendisine olmadığını düşünen insan da bu platforma katılıp destek olsun. Jasper' a göre, protestocuların bir şeyleri protesto etmedeki amaçları, bazı güdülerle iç içedir. Cinsel arzu, arkadaşlık duygusu, kişisel kimlik oluşturma, güvenlik ihtiyacı, teknokratların kararlarına yönelik tepki ve iş/aile dinamikleri gibi güdüler (2002: 135-136), protestonun zeminini oluşturabilir. Bunlara ek olarak, vicdanî baskı, etik, istikbal kaygıları, hırs-intikam duygusu gibi daha duygusal güdülerle de bu zemini örtüştürebiliriz.

Devlet otoritesi altında yönetilen toplumun bu tür eylemleri, iktidar tarafından hoş karşılanamaz. Zira kitle, “onlar için örtük bir tehdit oluşturacağından” (Scott 1995: 99); devletin emniyet organları tarafından bir an evvel dağıtılmalıdır. Devletin, bu tür itaatsizliklere müsamaha göstermesi demek, onun itibarının zedelenebileceği anlamına gelmektedir. 17 Eylül 2011’de ABD’de “Occupy Wall Street” adıyla başlayan hareket kısa süre içinde New York'taki Zuccotti Parkı'ndan dünyanın dört bir yanına yayılan bir protestodur. ABD hükümeti bu protesto gösterilerine yaklaşık iki ay boyunca müsamaha göstermiş; ancak, sonrasında müdahalelere başlamıştır.¹⁰

2.3.2. Sosyal Protesto Yöntemleri

Sosyal protestonun dikkat çekici özellikleri Scott'a göre şöyledir: “Yönetimde olanların geniş bir kitle hâlinde olmalarının hem kendi üyelerine, hem de hasımlarına karşı bu kolektif gücün görsel bir etkisi vardır. İkinci olarak, böyle bir kitle her katılana belli bir anonimlik ya da gizlenme olanağı sağlar, kişisel olarak teşhir ve teşhis edilme riski azalır. Son olarak da, ortak bir ifade söylenir ya da yapılırsa, kitlenin nihayet kendini kanıtlamış olmanın coşkusuyla, hareketin etkileyiciliğinde bir artış olacaktır” (1995: 103). Bu özelliklere bakıldığında protesto, bireysel bir girişimden ziyade, toplumsal bir boyut kazanmışsa bu girişim aynı zamanda bir halk hareketi olacak ve iktidarı “düşürmeye” sebep olacaktır. Bu iddianın en yakın tarihli kanıtı Aralık 2010'da Cezayir, Libya, Ürdün, Moritanya, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye,

¹⁰ (<http://www.hurriyet.com.tr/planet/23456627.asp>)

Fas, Sudan gibi pek çok Arap ve Afrika ülkesine yayılan *Arap Baharı* denilen halk hareketidir. Bu halk hareketleri, Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin yönetimi bırakıp ülkeyi terk etmesine ve Mısır'da *Hüsnü Mübarek*'in, Libya'da ise *Muammer Kaddafi*'nin yönetimden düşürülmesine yol açmıştır.

Sosyal protestonun pek çok yöntemi olabilir. Hâlihazırda yaratıcılığa çok müsait olan bu kavram, pek çok dikkat çekici yöntemle uygulanmaktadır. “Toplu grev, toplantı, gösteri ve yürüyüşler, bildiri yayımlamak, basın açıklaması, imza kampanyaları, dilekçe vermek, boykot, işgal, trafiği engellemek, kamu malına zarar vermek, bayrak/poster/fotoğraf yakmak” gibi bilindik yöntemler günümüzdeki protesto hareketlerinin pek çoğunun yerleşik yöntemidir. Esasında bu yöntemler, protestonun türleri arasında dağılım göstermelidir. Çünkü bir protesto anayasal yöntemlerle baş gösterebildiği gibi, şiddeti içeren meşru olmayan eylemlerle de dikkat çekebilmektedir. Yukarıda örneğini vermiş olduğumuz *Arap Baharı* adlı kitlesel hareketler, protestoların saatlerce hatta günlerce meydanlardaki şiddete dönüştüğü ortadadır. Bu açıdan bakıldığında protestonun türlerine ve bu türlerin içerdiği eylemsel motiflilik önem arz eder.

Anton J. Zijderveld Soyut Toplum adlı eserinde üç protesto türünden bahsetmektedir. Gnostisizm'de¹¹ savaş ve sosyal adaletsizlikler için protestoda bulunulmaz. Bu görüşteki insanlara, eylemler heyecan verir ve duygusal şoklar yaratırsa katılabilirler.

Anarşistler, modern dünyanın geleneksel değerlerine karşı mücadelede bulunurlar. Kendisine özgü bir yaşam tarzı bulunan ve modern toplum içinde kutsal olan ne varsa tamamını inkâr eden anti kültürü, yani karşı kültürü savunurlar. Düzene, düzenin normlarına ve geleneksel değerlere karşı olan isyan üzerinde tüm enerjilerini boşaltabilirler (1984: 168-170).

¹¹ Gnostisizm, Antikçağ Yunan Felsefesini gizemcilik ve Hristiyanlıkla kaynaştırmaya çalışan dinsel-gizemsel bir mistik felsefedir. Temel düşünce, saltık bilginin anlık sezilerle kavranabileceği inancıdır. Gnostikler'e göre, gerçekte, gizemci tarikat adamlarıdır ve tüm dinleri saltık bilginin sağlanmasında yetersiz bulurlar (Hançerlioğlu 2008: 142).

Aktivistler ise sosyo-politik alanların yeniden düzenlenip biçimlendirilmesi davasını gütmektedirler. Toplumsal değişimi amaçlayan aktivistler, genç entelektüellerin özellikle üniversite öğrencilerinin, öğretim üyelerinin ve sanatçıların yürüttükleri bir harekettir (1984: 172-175). Çoğu zaman bu eylemler şiddetsizdir.

2.3.3. Değişen Protesto Anlayışında Mizahın Yeri ve Kullanımı

Toplumsal hareketleri inceleyen araştırmacıların, eylemcilerin toplumsal psikolojik kimliğinin nasıl oluşturulduğuna, fikirlerin ve ideolojilerin siyasî eylemlerdeki rolüne dikkat çektiklerini söyleyen Jasper, kültürün protestodaki önemini vurgular. Zaten Jasper, kültürü protestonun temel boyutlarından biri olarak göstermektedir (2002: 118). Bilişsel inançlarımız, duygusal tepkilerimiz ve ahlakî değerlendirmelerimiz (kültürün üç alt bileşeni) birbirinden ayrılamaz ve siyasî eylemi motive eder, rasyonel kılar ve yönlendirir (2002: 39).

Jasper, sosyal protestoda kültürün önemini vurgularken, kültürün eylemler içerisinde bir güdü ve amaç rolü üstlendiğini ifade eder (2002: 135). Kültür ile birlikte toplumda yaşanan sosyo-ekonomik vakalar da toplumun protesto anlayışına etki eder, dönüştürür. Örneğin, Türkiye’de protesto anlayışında 90larla birlikte bir kırılma yaşanır. “Hizayı bozmayan muhalefete alışan Türkiye’de yeni bir muhalif üslupla tanıştı. Anti-Eurogold hareket, bir dakika karanlıkçı muhalefet, memur eylemlerinin kuklalı, davullu zurnalı karnavalımsı eylemleriyle 90lı yıllarda tanış olduk.” (Bizden 1998: 41).

Türkiye’nin muhalefet etme biçimindeki yenilik, bu mizaha da ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Zira, “İnsan neden protestoya ihtiyaç duyar? ” sorusunun cevabı, “İnsan neden mizaha ihtiyaç duyar? ” sorusunun cevabıyla paraleldir. İnsan doğası itiraz etmeyi, hem *güdüsel bir ihtiyaç* hem de *toplumsal bir vazife* olarak addeder. Mizah; düzeni ve ayak uydurulan sistemi daha katlanılabilir bir hale dönüştürmek, çatışmadan ve çarpışmadan uzak, huzurlu bir yaşam arzusunda olan insanın kalkını olarak kullanılmıştır. Değişmeden kalabilecek tek bir varlık ya da oluşumun olmadığı Dünyada; *değiştirme çabası* ve *tekniki* insanın protesto sanatında gizlidir. Bu sanatı icra ederken, kişinin

düzeni değiştirebileceğine olan inancı tam olmalıdır ki, her türlü hukuksal ve yaşamsal riski de göze alabilsin.

Mizah ile sosyal protesto ilişkisini anlayabilmemiz için mizahın temel işlevlerinden biri olan *protesto* kavramını değerlendirmemiz gerekmektedir. Konuya iki şekilde bakılabilir: Mizahın işlevlerinden biri olarak sosyal protesto... Ya da sosyal protesto yöntemlerinden biri olan mizah... Her iki durumda da karşımıza çıkan ortak payda *mizah ile sosyal protestonun müttefik duruşudur*. Zira, mizah yapısı ve özü itibari ile itirazcı kimliğini, var olanı protesto ederek kazanır. Mizahın amacı bu noktada önem kazanır. Var olan düzen üzerinden sosyal yahut bireysel başkaldırı araçlarından olan mizah çoğu zaman otoritenin kolay kolay baş edemeyeceği bir güç haline gelir. John Lennon bu konuda şöyle der:

“Olay şiddet kullanımına dönüştüğü zaman sistemin oyununa geliyorsunuz demektir. Yerleşik düzen sizi kavgaya sokmak için kızdırmaya çalışacak, sakalınızı çekecek, yüzünüze fiske atacaktır. Çünkü siz bir kere şiddet kullanmaya başvurduktan sonra sizinle nasıl baş edeceklerini bilirler. Nasıl baş edeceklerini bilmedikleri tek şey, şiddet dışı eylemler ve mizahtır. ”

Mizah, yaptırım ve dayatma denen sistematik olguları reddeder ve her türlü seçme hakkının bireyde kalmasını ister. Bu bağlamda mevcut olanı kabullenmek mizahın işine gelmeyeceği için, bu noktadaki duruşu başkaldıran bireyin yardımcısı olacaktır. “Platon da gülmenin¹² yerleşik düzeni bozguna uğratma gücüne, kenetlenmiş iktidar saflarını alt üst etmedeki kuvvetinin altını çizer” (Sanders 2001: 111). Dolayısıyla mevcut otoriteye karşı etkin protesto yöntemi olan özellikle siyasi mizah, tarihin her döneminde popülerliğini koruyarak, aidiyetini tescilletecektir. Zira mizahın dinamik ve sempatik yüzü, birleştirici niteliğiyle bir cazibe merkezi haline gelir ve kitleler tarafından benimsenen ve uygulanan etkin bir mücadele yöntemi olur.

¹² John Morreal gülme durumlarını *mizahî olanlar* ve *mizahî olmayanlar* şeklinde sınıflandırmıştır. Burada bahsedilen, mizahi gülme durumudur.

Mizahın sosyal protesto ile işbirliğine bakıldığında, toplumsal protesto zamanlarında mizah, kendini *karikatür* sanatı ile ifade eder. Hatta Randall P. Harrison, siyasal karikatürü iki unsurla tanımlar: “toplumsal protesto” ve “siyasal ikna” (Aktaran Gönenç ve Cantek 2010: 26).

Sadece güldürmek için çizilen karikatürlerde herhangi bir toplumsal ileti arayamayız. Karikatürün protestoya katkıda bulunabilmesi hatta eylemin propagandasını yapabilmesi için siyasî bir bakış açısı taşıması gerekmektedir. Dünyada ve Türkiye’de bugün siyasi karikatürün hatırı sayılır bir yerdedir. Sosyal protesto için mizah bir yöntem iken, çoğu zaman da mizah çeşitli protestolara yol açabilmektedir. 12 Mayıs 2006’da Tahran’da devletin resmi haber ajansı İRNA’ ya bağlı olan *İran* gazetesinin ekinde yer alan, Türklere hakaret içeren bir karikatür nedeniyle başlayan Azerbaycan öğrenci ayaklanması, kitlesel bir toplum hareketine dönüşmüştür. Güney Azerbaycan Türkleri, hakaretimiz bu karikatüre karşı ciddi bir hareket başlattıklarını protestolarla ortaya koymuştur.¹³

Danimarka’da yayımlanan *Jyllands-Posten* adlı gazetede 2005 yılında yer alan Hz. Muhammed karikatürü, İslam coğrafyasında ciddi tepkilere yol açmıştır. Birçok İslam ülkesinde *Danimarka* ülkesi protesto edilmiş, hatta karikatürü çizen kişi tehdit dahi edilmiştir.¹⁴

Sosyal protestoda diğer bir araç ise bir mizah türü olan *alay*dır. Otorite dediğimiz güç, ciddi, ağırbaşlı, saygın ve şaka kaldırmaz bir kesimi temsil eder. Dolayısıyla bu gücün maneviyatıyla *alay etmek*, onun itibarına gölge düşürmek anlamına gelecektir.

Sevinç Sokullu, *Türk Tiyatrosunda Komedya’nın Evrimi* adlı eserinde, *alay*ı acımasız ve düşmanca olan ve kendini gülünen kişinin üstünde sayan bir *gülünçleme* olarak tanımlar. Sokullu buradaki amacın ise, kötülüklerin farkında olmayanları uyarmak, uyarmakla kalmayıp kişileri kötülük yapanlara karşı tavır almaya zorlama şeklinde görüldüğünü ifade eder (Aktaran Metin-Basat 2010 : 82).

¹³ http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=113

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/359620.asp>

Mizahın doğasında bulunan *alay*, günümüzde değişen protesto uygulamalarında önemli bir yerdedir. *Alay*, aynı zamanda protestoyu protesto etmekte de etkin bir araç olabilir. 15 Aralık 2008’de görev süresinin bitmesine yakın Irak’ı ziyaret eden ABD eski başkanı *George W. Bush*’a *Iraklı* gazeteci *Muntazar El Zeydi* tarafından ayakkabı fırlatılır. Durumu espiyle ve dahası kıvrak bir mizah manevrasıyla kurtaran Bush’un tepkisi “ Sadece ayakkabı numaralarının 10 olduğunu söyleyebilirim” cümlesidir.¹⁵

Dünya tarihinin en ilginç protesto eylemlerinden biri kabul edilen *Vietnam Savaşı* sonrası *Washington*’da yürüyüş yapan bir grup askerin süngüsüne çiçek takan bir gencin eylemdir.¹⁶ Savaş zihniyetiyle ve tüm savaş argümanlarıyla alay eden bu protesto gösterisi, aynı zamanda Dünyada pek çok eyleme de ilham kaynağı olmuştur.

2.4. SİYASETTE SAVUNMA VE SALDIRI ARACI OLARAK MİZAH

Bireylerin birbirleriyle ya da bireyin kurumsal otoriteyle olan mücadelesinde etkin ve etken bir araç olarak mizah kullanılabilir. Kıvrak bir zekâ, ince bir alay anlayışıyla mizahın mücadelede edebileceği -sözel anlamda- hiçbir alan yoktur. Karşısındakinin kalabalıklar önünde itibarını zedeleyebilecek kapasitede uygulanan mizah, dolayısıyla yönetim katlarında çok da hoş görülen bir olgu olmayacaktır.

“Toplum kendisine yapılan saygısızlığın öcünü gülerek alırken” (Öğüt-Eker 2009: 38), topla tüfekte kazanamadığı savaşı, attığı kahkahalarla kazanacaktır.

*“Zalim, ele geçirdiği ülkeler halkının can, mal ve namusunu almak için işkenceler yaptırır. Buna bazen kendi askerleri bile üzülürmüş.
-Bağışlayın artık kralım! Ağlayıp inliyorlar. Alınacak bir şeyleri kalmadı, derlermiş ama;
-İşkenceye devam edin! emrini alırlarmış
Nihayet bir gün huzura çıkmışlar:
-Tuhaf şey kral hazretleri. Halk artık ağlamıyor, her evde tef, darbuka, zilli maşa çalınıyor. Hepsi göbek atıp oynuyorlar.*

¹⁵ (<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/468979.asp#storyContinues>).

¹⁶ (http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/06/130610_world_protest_history.shtml).

-Öyle mi? Kesin işkenceyi. Çünkü bu, umutların kesildiğini gösteriyor. Ümitsiz bir halktan her fenalık beklenir” (Kabaklı 2002: 211-212).

Bireyin çeşitli durum ve olaylar karşısında çeşitli savunma mekanizmaları ürettiğini bilinen bir olgudur. Nietzsche’nin söylemiyle “Bir kahkahanın eşlik etmediği her hakikati sahte saymalıyız” (Aktaran Avcı 2003: 80). Hayattan umduğunu bulamayan/bulamamış insanların çılgınca kahkahalar atmalarına şaşdırmamak gerek. Umduğu ile bulduğu arasındaki derin uçurum gören kişilerin hezeyana kapılmasındansa, hayatla alay edecek denli kahkahalarla yaşaması, artık onun psikolojik savunması hâline gelmiştir. Bir yandan da hayatla alay etmesi de esasında bir yaşam belirtisidir, zira birey alay ederek “saldırma” eylemini de gerçekleştirir. Bu noktada savunma ve saldırı eylemlerini birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görmekte fayda vardır.

“Mizah kavramı, yüceltilmiş saldırganlığın bir ifadesi olarak siyasette önem taşımaktadır. Sosyal uyumsuzlukların çözümlenmesinde barışçıl bir araç olan siyaset, vatandaşların doğrudan eylem ya da taleplerindeki saldırgan baskılarından vazgeçmelerine ihtiyaç duymaktadır. Vatandaşlar, ilkel dürtülerini bastırarak yüksek seviyede yapılandırılmış olan kaidelere göre davranmalıdırlar. Saldırgan mizah, vatandaşların saldırganlıklarını barışçıl bir şekilde talim etmelerine ve uygar yaşamda meydana gelen bazı gerginliklerin zararsız bir şekilde salıverilmesine olanak sağlar. Böylece mizah politikayı kolaylaştırmakta; fakat, çelişkili olarak baskı gerektiren politikalar saldırgan mizahın birincil hedefi olmaktadır ” (Schutz 1977: 31-32).

Aşağıdaki örnekte ise mizahın savunma işlevi söz konusu olmuştur. Adı geçen lider, mizahın kendisini kullanmasını pozitif bir yaklaşım olarak görmekte, hatta mizah sayesinde olumlu bir popülerlik kazandığına inanarak, mizahı bir savunma kalkanı olarak görmektedir:

*“İtalya eski başbakanlarından Romano Prodi, hükümeti güvenoyu alamayınca istifa etmişti. Ünlü karikatürist Laura Pellegrini de, L’Unita gazetesindeki köşesini, Prodi hakkındaki ölüm ilanı ve taziye mesajlarını içeren 11 kutucukla doldurmuş, sayfadaki tek konuşma balonunda ise Prodi kastedilerek, “Benim için artık o ölmüş biri” cümlesi yer almıştı. Kendisi hakkındaki bu mizahı tebessümle karşılayan Prodi, daha sonra karikatürist Pellegrini’yi telefonla arayarak, “Çok eğlendim biliyor musunuz? Zor günlerde mizah insanın moralini düzeltiyor. Bu nedenle size teşekkür ettiğimi belirtmek için arıyorum” der.*¹⁷

¹⁷<http://www.milliyet.com.tr/prodi--olum-ilanini-veren-karikaturiste-tesekkuretti/dunya/haberdetayarsiv/01.02.2008/237039/default.htm>

Türkiye Cumhuriyeti 8. Cumhurbaşkanı *Turgut Özal*, başbakanlığı döneminde mizah dergisi *Gırgır*'ı ziyaret ederek kendisinin eleştirildiği on dergi kapağı istedi. *Özal*'ın amacı IMF yetkililerine “Bakın beni memlekette ne hale düşürüyorlar” demekti. Yaşananları *Gırgır*'ın o dönemki çizeri *Mehmet Çağçağ* şöyle anlatır:

*"1984'te Özal, dergiye geldi. Kurucusu ve genel yayın yönetmeni Oğuz Aral'la görüştü. Ondan kendisini eleştiren geçim sıkıntısıyla ilgili 10 kapak istedi. Çerçeveletip IMF yetkililerine vereceğini söyledi. Amacı 'Bakın beni memlekette ne hale düşürüyorlar' mesajı vermektir. Kapaklar hazırlanıp kendisine teslim edildi."*¹⁸

Görülen o ki; Turgut Özal, mizahın saldırı işlevinden hareketle, IMF ile yapacağı bir görüşmede, mizahçıların kendisi hakkında çizilenlerin ve söylenenleri baz alıp, bir çeşit kendi savunma mekanizması oluşturmak istemiştir.

Mizahın bu iki işlevi arasında bağ, mizahın kimin tarafından kullanıldığına göre şekil alabilir. Siyasetçi, düştüğü durumdan kendisini kurtarabilme, önyargıları engelleme yahut sempatik imaj sergilemek adına, pek çok noktada mizahsal bir üslup kullanırsa, bu mizahın *savunma* fonksiyonuyla alakalıdır. Ancak, mizahçı siyasetçinin hâllerini ifşa etmeye kalkışırsa ve itibarını sarsmaya yönelirse, bu da mizahın *saldırı* fonksiyonuyla alakalıdır. Elbette, bu iki fonksiyonu değerlendirmek, diğer taraflar için de geçerlidir. Siyasetçi, diğer siyasînin komik duruma düşmesi için de mizahsal saldırıyı dener. Bu da, parlamento içi fiziksel çatışmalardan ziyade, toplumun görmeyi ve duymayı tercih edeceği sahnelerdir. Arabesk kültürden miras “dil yarası” dediğimiz deyim, mizahta en güçlü performansını sergileyebilir. *Zekice söylenmiş bir nükte, kıs kıs gülen bir ironi ve ipliği pazara çıkartan bir hicvin* altından kalkmak, nihayetinde çok da kolay bir beceri değildir.

2.5. MİZAHIN SİYASÎ LİDER İMAJINA ETKİLERİ

1950'lerden sonra tüm Dünyada hızla teknoloji çağına girildi. Birçok alanda ve sektörde teknolojinin günümüz tabiriyle *nimetlerinden* yararlanabilmek için etkin bir arayışa

¹⁸ <http://m.haberturk.com/para/haber/838266-derdini-girgir-kapaklariyla-anlatti>

girişilir. Kitle iletişim araçlarını artması ve bilginin yaygınlaşması hem sermaye sahibinin, hem sektör çalışanının hem de bireysel girişimcinin işine yarar. Bu anlamda bu araçların yaygınlaşması ile siyaset arenasında da olumlu/olumsuz yansımaları olur. En basit örneğiyle; sadece seçim meydanlarında sınırlı sayıda seçmene sesini duyurabilen siyasetçinin, halka erişim alanı genişler. Hatta, kitle iletişim araçları belli konulara dikkat çekerler ve politik figürlerin kamusal imajlarını oluştururlar (Aktaran Özer 2000: 117).

Bu tanımdaki politik figürlerden kasıt; tüm siyasî lider ve parti yöneticileri, bir ülkenin devlet başkanı, başbakanı, cumhurbaşkanı hatta kral ve kraliçedir. Bu politik figürler sıradanlıktan uzak oldukları için toplum nezdinde imajları ve liderlik karizmalarıyla dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu figürlerin imajlarını çok iyi korumaları, herhangi bir karalamaya maruz kalmaları gerekmektedir.

İmaj, belli durum ve statüler için oynanacak rolün görselleşmesi ve biçimlenmesidir. İmaj, kişi yahut kurumun, belli bir hedef ve oluşum için toplum nezdinde ilgi ve itibar görebilmek için arz talep dengesi içinde girdiği kalıptır. İmaj, giyim, saç modeli, beden dili, hitabet tarzı, özel yaşamına kadar pek çok unsurdan etkilenir.

Liderlik ise; *yönetme, başı çekme, idare etme, kılavuzluk etme* gibi eylemlerle tanımlanabilir. Lider olmak bir statü üstünlüğü olduğu gibi, bir süreçtir. Yönetim değişikliği, rejim değişikliği, seçimler, atamalar, ölüm ve hastalıklar bu süreçleri belirleyebilir. Hatta pek çok ülkede tarihte uygulana gelmiş askerî darbeler dahi liderlik süreçlerini belirlemiştir.¹⁹

“Bizden bir şey bekleyen kişinin, aslında bunu istemeye hiç de hakkı olmadığını, yani bir iktidar sahibi olmadığını biliriz; ama, yine de onun beklentisine uyarız; çünkü, onun, anlama, aydınlatma, değerlendirme yeteneğinin bizimkisinden fazla olduğuna inanmışızdır, bir kez. Bunun içindir ki, çömez ustasının dediğinden çıkmaz, birine hayran olan kişi, ona boyun eğer, sevdalı sevdiğine kapılır, cahil de saygı duyduğu bilginin peşini bırakmaz. Öndere, toplulukça tanınmış olan bir iktidar yüzünden değil, salt saygınlığından dolayı itaat edilir” (Duverger 2011: 130).

¹⁹ Türkiye’de 27 Mayıs 1960’ta askerî darbe sonucu *Demokrat Parti* lideri ve Başbakan *Adnan Menderes* idam edilmiş, dolayısıyla liderliği son bulmuştur.

Duverger'in bu ifadesine göre bir lider için saygınlık birincil niteliklerdir. Bu bağlamda, saygınlığını korumak da liderin kişisel yükümlülüğüdür. Bu saygınlığa toplum nezdinde gölge düşürebilecek durumlar olabilir. Liderin herhangi bir davranış ya da tutumu, mizahın malzemesi olduğunda, toplumun tamamı tarafından kabul görsün görmesin, zihinlerde bir bulanıklığa neden olabilir.

Depree (1998) bir liderde var olması gereken özellikler şu şekilde sıralar: “Dürüstlük, başkalarına değer vermek, anlayış, insan ruhunu tanımak, ilişkilerde cesaret, mizah duygusu, entelektüel enerji ve merak, tutarlılık, belirsizlikten rahatsız olmamak, her an hazırda bulunmak, geleceğe saygı duymak, bu güne bakmak, geçmişini anlamak ve geniş düşünmek” (Aktaran Çeliker 2009: 13). Bu özelliklerden herhangi biri olmadan lider olunmaz diyemeyiz; ancak, Depree başarılı ve uzun vadedeki bir liderlik süreci için bu özellikler belirtmiştir. Zira demokratik toplumlarda yönetilen kitle, memnun olmadığı liderini değiştirme şansına sahiptir.

Yukarıdaki özelliklere bakıldığında, bizi ilgilendiren kavram mizah duygusudur. Bir liderdeki mizahi anlayış, onu sıcak, samimi, dürüst ve katlanılabilir kılacaktır. Sık sık bahsettiğimiz gibi, mizahın birleştirici, kucaklayıcı bir tavrı vardır. Olaylara ve durumlara mizahî bir üslupla yaklaşıyor olmak, bir lideri *gülünç* kılmaz. Zira *gülünç duruma düşmek* ile *güldürmek* fonetik benzerlikten öteye gitmez. Bir siyasi lider söylemlerinde, halka hitabında ve basın ile olan diyalogunda mizahî bir üslup kullanıyorsa, bu onun “hazırcevaplılığı, nüktedanlığı ve ince zekâsıyla orantılıdır” diyebiliriz.

Mizahın siyasî lider imajını olumlu ve olumsuz anlamda etkileyebilme şansı vardır. Randall P. Harrison, *siyasal karikatürü* tanımlarken kullandığı *siyasal ikna* unsuruna atıfta bulunursak, siyasal karikatür de bir mizah türü olduğundan mizahın siyasal ikna gücü görülebilmektedir.

“1870’lerde New York, William Marcy Tweed’in liderliğini yaptığı bir “çete” tarafından yönetilir. Tweed çetesi, şehri ve şehrin zenginlerini yağmalamaktadırlar. Dönemin gazete ve dergileri, Tweed çetesine karşı savaş açar. Ancak çete üyeleri aleyhlerinde çıkan yazılardan çok karikatürlerden rahatsız olmaktadır. Tweed isyanını şu sözlerle dile getirir: “Bir son verin şu lanet olası resimlere! Gazetelerin yazdıkları umurumda değil, benim halkım okuma

bilmez ama bu resimleri görebilirler.” Yargılanma sürecinden geçen Tweed, kaçır, ancak bir İspanyol gemisinde çalışırken, karikatürlerden tanınarak ihbar edilir” (Aktaran Gönenç ve Cantek 2010: 28).

Bu örnek konumuzla alakalı spesifik bir örnektir; ancak, günümüzde siyasal ikna için mizahın tek başına yeterli olamayabilir. Çeşitlenen kitle iletişim araçlarıyla birlikte, siyasal liderlerin mizahtan pek de hoşlanmadıkları örneklerle açıktır. Mizahı kendileri için etkin bir silah gibi kullanmak da onların elindedir. Muhalefet oldukları tarafa karşı mizahı kullanmak işlerine gelecektir. Çünkü siyasetçi, mizah karşısında eli kolu bağlı kalır. Mizahın kendine özgü alt etme yöntemi, itibarı zedelerken, bunu en yasal yollardan yapabilir. Mizah yapmak, hakaret öğelerini taşımadığı sürece seçim meydanlarında birbirleriyle atışan parti liderlerini tabir yerindeyse sıradanlıktan ve avamlıktan kurtaracaktır.

İngiltere Başbakanlarından Lord Atlee, bir mizah türü olan nüktenin politikadaki etki ve rolü hakkında şunları söyler:

“Nükteli ve hicivli sözler parlamentodaki tasarıların kanunlaşp kanunlaşmayacağına pek etki etmezse de, vekillerin tutumlarını etkilediği aşikâr. Şaheser bir nükte ile nutku kesilen mağrur bir vekil sözünü kesene gerektiği şekilde cevap veremezse sandalyesini kaybedebilir. Nükte ve hiciv tartışmalara canlılık ve parlaklık getirdiği gibi, tartışmalarla ilgili önemli bir nokta, bir nükte ile anlatıldığı vakit, çok daha iyi anlaşılır...”(Muallimoğlu 1997: 266).

Öte yandan günümüzde Türkiye’de şöyle bir tablo karşımıza çıkıyor. Mizahçılara açılan davalar....“Düşüncedeki özgürlüğün bir başkasının özgürlük alanına kadar olduğuna inanıyorum. Sınırsız olduğuna inanmıyorum, bunu kabul etmiyorum.”²⁰ şeklindeki sözler Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’a aittir ve ülke mizahçılarına yönelik yaklaşımı 9 Mayıs 2004’te kendisini “kedi” şeklinde çizmiş olan *Cumhuriyet* gazetesinin çizeri *Musa Kart*’a açmış olduğu dava ile gündeme gelir.

Bu davayı protesto etmek amacıyla, *Penguen* dergisi çizerleri “Tayyipler Âlemi” başlıklı bir karikatürü 24 Şubat 2005 tarihli dergi kapağında kullandılar. “Başbakanın

²⁰ (<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14392-34-mizahcilarin-arasina-kara-kedi-girdi.html>)

kişilik haklarına saldırı” ibareli dava dilekçesiyle birlikte 40 bin liralık manevi tazminat istendi. Ancak, dava reddedilir.

Bir diğer dava ise *Leman* dergisinin 6 Temmuz 2006 tarihinde, *Reco Kongo kenesi Türkiye'nin anasını ağlatıyor* başlığı ile kapak yaptığı ve bir vatandaşın sırtına Kırım Kongo hastalığına neden olan bir kene'nin bindirildiği şekliyle resmedilmiş *Leman* dergisi çizerlerinden Mehmet Çağçağ'ın karikatürüne açılır.

Kapak nedeni ile *Leman* dergisi aleyhinde Erdoğan'ın avukatlar tarafından; Başbakanı kan emici, habis ve parazit bir hayvan olan keneye benzeten karikatürün kişilik haklarına tecavüz niteliğinde olduğu, Erdoğan'ın küçük duruma düşürülerek eleştiri sınırları aşıldığı iddiası ile Ankara 14. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde 25 bin YTL'lik manevi tazminat davası açılmıştır.

Dava karikatürün, dünyada en pahalı benzin kullanan Türk halkının tepkisini, en yüksek vergi veren yurt insanının dileklerini tepkisel olarak anlatmak amacıyla çizildiğini, Kırım Kongo kanamalı hastalığına yol açan kan emici kenenin dünyada bilinen bir varlık, benzetmenin de Erdoğan'ın kişilik haklarına saldırı değil eleştiri hakkı olduğu vurgulanarak reddedilmiştir.²¹

²¹(http://tr.wikipedia.org/wiki/Dava_konusu_olmu%C5%9F_Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan_karikat%C3%BCrleri).

2.6. DÜNYADA SİYASÎ MİZAHIN KULLANIMINDAN BAZI ÖRNEKLER

(The cartoon on the World War for which Art Young was arrested and tried twice in the United States Courts.)

(Karikatürdeki yazılar: Editor; “Her şey Demokrasi İçin”. Kapitalist; “Her şey şeref için”. Politikacı; “Her şey barış için”. Başkan; “Her şey İsa İçin”. Kaynak: Hart, Boss 2007: 42).

Mizaha bir çıkış noktası aramak beyhude bir uğraş olacaktır. Mizah, ne bir siyasal sistem, ne bir edebî akım ne de bir sosyolojik/antropolojik/felsefî bir kuramdır. Mizah bir “çatışma” hâlidir ve dolayısıyla “şu tarihte, şurada doğdu” diyemeyiz. Bu da demek oluyor ki, insanın herhangi bir uzvu gibi, her zaman doğasında ve varlığında olagelmıştır.

Mizah üzerine ilk söylenenler, mizaha dayanak oluşturan *gülmenin* yanı sıra komedya kavramına dair konuşulanlarda mevcuttur. Dünyada mizah yakın çalışmalar, *komedya* ile başlamıştır.

Antik Yunan filozofları, komedyaı o dönem için eleştirmişlerdir. *Aristo*, komedya hakkındaki söylediklerini sınırlı tutar. O dönemdeki *gülme* ögesinin fiziksel kusurlar ve eksiklikler olmasından hareketle, kişisel taşlamaya karşı olduğunu, acıtıcı alayı

kınadığını belirtir (Şener 2008: 50). *Platon* ve *Aristo* gerek siyaset gerekse komedi üzerine teoriler oluşturmuşlardır; ancak bu iki kavramı birbirlerinin dışında tutmayı yeğlerler. “Onların politik ahlakları gözlerini kör eder” (Schutz 1997: 38).

“Aristophanes, komedyanın yalnızca eğlence sağlamakla kalmadığını, ayrıca toplumun beğenisini eğittiğini, ahlak eğitmeni ve siyaset danışmanı görevini ileri sürmüş, eserlerinde doğruyu, gerçeği söylediğini, büyük mevkilerdeki kötü kişilere saldırarak ülkeyi pakladığını belirtmiştir” (Şener 2008: 52).

Antik Yunan’dan günümüze uzanan siyasi mizaha işlevsellik açısından bakmak yararlı olacaktır. Mizahın, siyasetteki rolü, toplum düzenindeki istikrar arayışı yahut yıkıcı/yapıcı/onarıcı performansı tüm Dünya ülkeleri için söz konusu olabilir. Mizah evrensel bir gelenektir. Salt bir bölgeye ya da bir millete/halka/topluma ait olamayacak kadar hitap ve etki alanı geniş bir kültür ögesidir. Tüm Dünyadaki ülkelerin ya da toplulukların mizah anlayışları ve gelenekleri birbirlerinden farklı nitelikler gösterebilir.

Mizah yapmak ciddilik istemesinin yanında geniş bir bilgi birikimine de sahip olmayı gerektiriyor. Mizahın komediden ayrılan yanı da budur. Sadece güldürmek için özellikle günümüzde kişi taklitleri, bölgesel ağız farklılıkları, bedensel gösteriler, beklenilenin tam aksi hareketler, argo, cinsellik gibi konular yetebiliyor. Ancak mizah yapmak farklı bir perspektif istiyor.

Mizah evrensel bir gelenektir. Salt bir bölgeye ya da bir millete/halka/topluma ait olamayacak kadar hitap ve etki alanı geniş bir kültür ögesidir. Tüm Dünya’daki ülkelerin ya da toplulukların mizah anlayışları ve gelenekleri birbirlerinden farklı nitelikler gösterebilir.

Mizah kültürel doku, toplumsal ve hukuksal normlar, geleneksel motifler ya da coğrafik farklılaşmalar gibi pek çok unsurdan etkilenir. Örneğin, Amerika’da çizilmiş bir karikatür sadece gülümsetirken, Ortadoğu’da farklı sonuçlara daha açık bir ifadeyle hukukî cezalara götürebilir.

1998 yılında bazı ülkelerde yapılan 1 Nisan şaka örnekleri şöyledir.

“ Japonya’nın Asahi Şimbun gazetesi politikacılara gerçekleri söyletecek, sözlerindeki şifreleri çözecek bir makinenin icat edildiğini; Portekiz’de yayın yapan Radyo-Paris, İran milli futbol takımının Dünya Kupası’na gitmekten vazgeçmesi üzerine FIFA’nın Portekiz milli takımını kupaya seçtiğini; Kıbrıs Rum Radyosu, Kıbrıslı Türkler katılamadığı için Rum tarafının da Eurovision şarkı yarışmasına katılmaktan men edildiğini; BBC radyosu ABD’de hem yumurta hem de süt veren tavukların yetiştirilmeye başlandığını; bir Danimarka gazetesi rahibeler için bacakları ve göğsü açıkta bırakan seksi giysiler tasarlandığını; Senegal’de yayımlanan Vel Fecr gazetesi ülkeye giden Amerikan Başkanı Clinton’un Dakar Camii’ni ziyareti sırasında Müslümanlığı kabul edeceğini ve adını da Bilal olarak değiştireceğini; Vietnam’ın Thanh Nien gazetesi Diego Maradona’nın savaş konusunda çok cesur oldukları için Vietnam halkının milli takımını çalıştırmaya karar verdiğini haber olarak iletiler. Türkiye’de Gözcü gazetesi ise Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller’in görüşmesini seçim pazarlığı olarak yorumlarken, Akşam gazetesi oyunculardan biri dopingli çıktığı için Kocaeli’nin Fenerbahçe karşısında hükmen yenik sayıldığını ve ligin allak bullak olduğunu yazarak 1 Nisan şakası yaptılar.” (Ökten 2001: 150).

Bu yazıyı kaleme alan yazar, Türkiye’nin şaka/mizah anlayışını diğer ülkelerle mukayese etmiş; hatta, Türk şaka anlayışını eleştirmiştir. Ancak, şöyle bir bakış açısı da ortaya çıkmaktadır. Toplumlardaki kültürel doku, yaşanan hassasiyetler, toplumun sıkı sıkıya sarıldığı dinî/millî motifler mizah anlayışlarını direkt olarak etkilemekte hatta şekillendirmektedir. 1998’de Türk medyasının yaptığı şaka, Türk toplumunun siyasete olan ilgisini ve futbola olan düşkünlüğünü ispatlar nitelikte görünmektedir.

2.6.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerikan mizahında, cinsellik, etnik mizah ve kaba şakalaşmalar oldukça yaygındır. Aynı zamanda Knauer’ın dediği gibi agresiflik Amerikan mizahında görülür (Torun 2006: 76). Bu anlamda, Amerikan başkanlarından Franklin Delano Roosevelt için aşağıda anlatılan anekdot, Amerikan toplumunun sivri ve saldırgan mizahına örnek teşkil edebilir:

“Başkan Franklin Delano Roosevelt, alçakgönüllülük için ironik mizahı kullanırdı ve politika oyununda heyecanlı bir artistti. Aynı zamanda, dolaylı olarak rakipleriyle alay ederdi. Başkanın favorisi öyküsü, New York’un Cumhuriyetçi Westchester ilçesinde bir trende anlatılır: Her sabah, bir adam tren istasyonunda gazeteci çocuğa bir çeyreklik veriyor ve bir gazete seçiyor. İlk sayfaya göz ucuyla bakıyor ve gazeteyi trenden dışarı fırlatıyor. Sonunda, gazeteci çocuk, merakla müşteriye neden sadece ilk sayfaya baktığını sordu: “Ben ölüm ilanlarıyla ilgileniyorum” dedi adam.

“Fakat onlar yirmi dördüncü sayfada olurlar ve sen onlara hiç bakmadın” dedi genç.

“Genç, benim ilgilendiğim o çocuğu birinci sayfada olur.” (Schutz 1977: 266)

Amerikan siyasetinde nükte denildiğinde ilk akla gelen isin şüphesiz ABD eski başkanlarından *Abraham Lincoln*’dür. Kendisi hakkında anlattığı hikâyeler şöyledir:

“İki dindar kadın tren kompartımanında konuşuyor. Biri der ki: “Jefferson Davis’in kazanacağını zannediyorum.” Diğeri sorar: “Nereden biliyorsun?” İlki cevap verir: “Çünkü Jefferson mütedeyyin²² bir insan.” İkincisi “Haklısın, ama Lincoln de mütedeyyin bir adam.” İlki cevap verir:” Evet, ama Allah onun şaka yaptığını zannedecek” (Muallimoğlu 1997: 130).

Lincoln’un şaka sever tavrı halk tarafından bilinmektedir ve aralarında konuşan iki kişi Lincoln’un dindarlığı üzerine böyle bir espri yapabilmektedirler.

“Lincoln’un fiziksel görüşünü pek de iyi değildir. Hatta birçoklarına göre çirkin bir adamdır ve çirkinliğini konuşmalarına konu yapar. Lincoln ile senatör Stephen Douglas ile aralarında geçen diyalogda Douglas, Lincoln’ü ikiyüzlülükle suçlar. Lincoln: “Bu konuda dinleyicilerin hükmüne müracaat etmeyi tercih ederim” dedi ve ekledi: “Eğer benim bir diğer yüzüm daha olsaydı, hiç bu gördüğünüz yüzü takınır mıydım?” (Muallimoğlu 1997: 131)

Nüktedanlık, bir sözel sataşma halinde, ustaca kendisine edilen lafin altından kalkabilmek; hatta, lafı gedigiine koyabilmektir. Lincoln’e yönelik yukarıdaki “ikiyüzlü” suçlaması, onun bir şekilde karşı tarafı yenilgiye uğratmasını gerektirecektirmiştir. Kendi fiziksel özelliklerini bile, bu durumda kullanan Lincoln, “ikiyüzlü” kelimesini mecazen yerinde bir espriyle değerlendirmiştir.

“Lincoln’e bir adamı övüyorlarmış:

-Bütün ömrü bilgi denizinde yüzmekle geçti. Çok değerli, iktidar sahibi bir şahsiyettir...

Meğer adamı Lincoln de tanıyormuş. Anlatılanlara başını sallamış:

-Haklısınız, hayatı boyunca bilgi denizinde yüzdü; ama daima hiç ıslanmadan çıktı.”

Lincoln, bir başka isim için kendisine yapılan yorumlar üzerine, mecazlı bir anlatım sergilemiştir. Aslında, Lincoln’un bu fıkradaki tavrı, övülen insanı hicvetmeye yöneliktir. Zira, övülen kişi, çok bilgili bir adam olsaydı, Lincoln’un tanınması gerekirdi. Bu anlamda, Lincoln övülen kişinin bilgi arasında dolaşmış olabileceğini; ancak, o bilgilerden hiç faydalanmadığını ifade etmeye çalışmıştır.

²² Mütedeyyin, dine bağlı, dindar anlamına gelmektedir (Develioğlu 2002: 763).

Bunu da kendine has bir nükte ile ifadelendirmiştir.

“Lincoln başbakanken bir genç iş istemek için huzuruna çıkmış. Konuya girmeden önce de dedesinin, babasının, amcasının iç savaş sırasında gösterdikleri kahramanlıklardan, bu yolda hayatlarını bile feda ettiklerinden bahsetmiş. Lincoln delikanlıyı sakın sakın dinledikten sonra tepkisini şöyle dile getirmiş: -Evlât, sen bana patatesi hatırlatıyorsun. Zira onun da en iyi tarafı, -işe yarayan kısmı- toprak altındadır.”²³

Abraham Lincoln’un, genç bir delikanlı ile diyalogu verilmiştir. Ancak, sıradan bir diyalog olmadığı gibi, benzetme ile bir istihza söz konusudur. Lincoln’un delikanlıya olan bu tavrı, iş istemek için geldiğinde, kendisinden ziyade, akrabalarının özelliklerini anlatmasından kaynaklıdır.

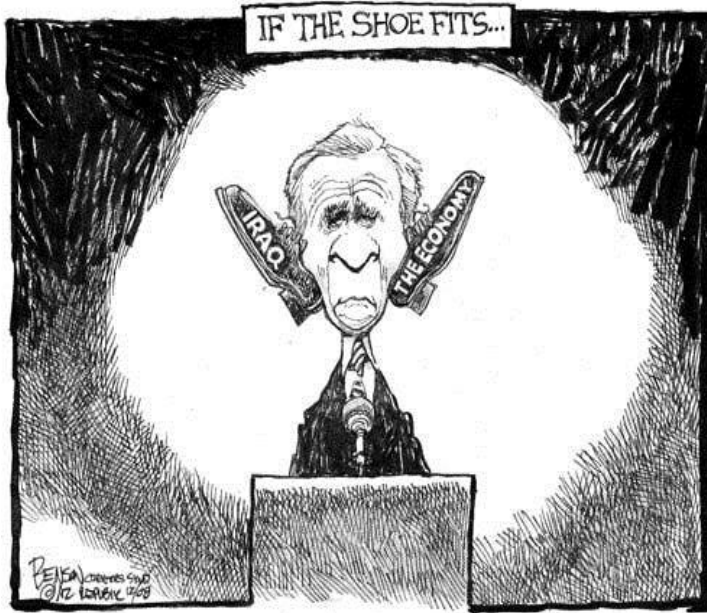
Öte yandan Amerikan mizahının cüretkâr tarafı ABD’nin Fox isimli kanalında yayımlanan bir animasyon dizisi olan *Family Guy*’ı adlı dizinin 11 Mart 2007 tarihli bölümünde ABD eski Başkanı Bill Clinton üzerinden mizah yapılmasıyla kendini gösteriyor. Bölümün adı *Bill and Peter Bogus Journey*. Peter, *Bill Clinton*’ın arabasını tamir ederken sakatlanıyor. *Bill Clinton* da Peter’ı ziyarete geliyor. Peter ile Bill’in yatak sahnesi ve ot içme sahneleri kanal tarafından sansürleniyor ancak dizinin DVD formatında tüm sahnelere erişmek mümkün.

Voa News’ün haberine göre; Lewis Black televizyonda siyasi mizah yapan “Daily Show with Jon Stewart” programında ün saldı. Stewart ve Black, Amerika’da medyayla ve siyasetçilerle dalga geçen komedyenlerin başında geliyor. “Komedyenler artık kamuoyu oluşturmaya başladı. Kamuoyu yoklamalarına göre gençlerin temel haber kaynağı bu mizah programları.” Hatta, habere göre Amerikalıların çoğu siyasette kutuplaşmanın aşırıya kaçtığını düşünüyor. Siyasetçilere güven tükeniyor. Ancak anlaşılan o ki seçmenin güvendiği başkaları var: komedyenler. Lewis Black siyasetçilerin riyakârlığını gözler önüne sermenin önemli olduğunu vurguluyor: “Halka bu aptalların işe yaramaz olduğunu hatırlatmak bize düşüyor.”²⁴ şeklindeki ifadesi dahi Amerikan mizahının keskin ve sivri dilini gösteriyor.

²³ <http://ebitik.azerblog.com/anbar/6218.pdf>

²⁴ (<http://www.turkishny.com/hot-news/50-hot-news/38989-amerikada-siyasi-mizahn-gucu/printing>).

Amerikan mizahı, sözlü mizahta olduğu kadar, karikatür mizahında da oldukça agresif ve cüretkardır:

(Karikatürün yazısı: Eğer ayakkabı olursa (uyarsa anlamında kullanılmıştır). Karikatürdeki şahsın sağ kulağındaki ayakkabının üzerinde “ekonomi”, sol kulağının üzerindeki ayakkabıda ise “Irak” yazmaktadır. Kaynak: (<http://politicalhumor.about.com/od/bushcartoons/ig/Bush-Cartoons/If-The-Shoe-Fits.htm>)

(Karikatür yazısı şöyledir: 2002 Irak'ın Kitle İmha Silahları Var (Wmds: Weapons of mass destruction) 2003 Irak ve El-Kaide işbirliği içindeler. 2006 Biz işkence etmeyiz. 2009 Güvenliğimizi korumalıyız. Kaynak: (<http://politicalhumor.about.com/od/dickcheney/ig/Dick-Cheney-Cartoons/Dick-Cheney-Quiz.05XT.htm>)

2.6.2. Rusya

Rusya’da özellikle Komünizm dönemindeki şakalar, geleneksel ve demokratik toplumlarda söylendiğinden daha çok kişisel, politik, zekâ ürünü ve tarihsel öneme sahipti; ama, kontrolü ele geçirmeye bağımsızlığı, sosyal kuruluşları değiştirmeye veya heyecan duymaları için ısrar etmeyi amaçlamıyordu (Davies 2007: 292).

*“-Rusya ve Hindistan arasında ne fark vardır?
-Hindistan’da bir insan diğerleri için açlıktan ölür ve Rusya’da insanlar bir insan için açlık çeker”* (Davies 2007: 295).

Sovyet Rusya’da üretilen bu fıkra, toplumda bazı insanların Komünizm rejimine yönelik rahatsızlıkları olduğu göstermektedir. Toplumun hepsi tarafından memnuniyetle karşılanmayan *Komünizm*’in sınırlı üretim sistemine yönelik bir hicvi, bu örnekte görebilmekteyiz.

*“Sovyetler Birliği 1964 yılında Kanada’dan buğday aldığında, Radyo’da halka bir soru soruldu.
Ermenistan: Neden buğdayı Kanada’dan aldık?
Kapitalizm’in eksikliğinden... Kronik aşırı üretim...”* (Davies 2007: 299).

Bu örnekte ise hem *Komünizm*, hem *Kapitalizm* eleştirilir. Bir ülkenin başka bir ülkeden tarım ürünü alması Komünizm’in sınırlı üretiminden kaynaklanmıştır. Kapitalizm ise kâr amaçlı bir üretim sistemi olduğundan aşırı üretim görülebilmektedir. Bu iki sistemin, eksiklikleri bu fıkra, esprili bir dille anlatılmıştır.

*“İki Rus, Stalin mi yoksa Başkan Hoover mı daha iyi diye tartışıyordu.
Biri “ Hoover Amerikalıların içmemesi gerektiğini düşünüyor” dedi.
Diğeri “Evet ama Stalin de onların yemek yememesi gerektiğini düşünüyor” diye yanıtladı* (Davies 2007: 295).

Bu örnekte ise, iki farklı devlet liderlerinin mukayesesi verilirken, maksat Amerikan rejimi karşısında, Sovyet Rusya rejimindeki Komünizm’in *sınırlayıcı* ilkesi ile alay etmektir.

*“Bir fili bir gazeteye sarabilir misin?
Eğer kâğıt, Khrushchev’in konuşmalarından birini içeriyorsa, evet!”* (Davies 2007: 295).

Bu örnekte ise Nikita Khrushchev'in²⁵ uzun süren konuşmaları esprili bir biçimde anlatılmıştır.

2.6.3. İngiltere

Knauer'e göre; "İngilizler bir başkasının başına gelmiş bir talihsizliğe gülmeyi tercih ederler." Belki de bu bir savunma mekanizmasıdır. "Genellikle İngilizler insaflı insanlardır; ama, her nedense size yardım etmeden önce gülerler. İngilizlerin kendi durumlarına gülmek yani kendilerininle dalga geçmek gibi de önemli özellikleri vardır" (Aktaran Torun 2006: 74).

"1950lerde İngiliz parlamentosunun bazı "tabu"ları var idi. Mebuslar birbirlerine *aptal* ya da *yalancı* diye hitap edemezlerdi. Dönemin Başvekili *Winston Churchill*, 16 Şubat 1953'teki bir parlamento oturumunda Sosyalistlerden şu şekilde bahsetti:

"Daima şuna dikkat ediyorum. Muhalefet partisi üyeleri, kendilerinden sadır olmadığı için kabul etmeyi reddettikleri zihni tekliflerle karşı karşıya kaldıkları vakit, kazan altında çatırdayan boynuz seslerini hatırlatırcasına gülüşüyorlar. İncil'de şöyle bir pasaj var: Kazan altında çatırdayan boynuzların çıkardığı ses ne ise, aptalın gülüşü de öyledir" (Muallimoğlu 1997: 257).

Mizahın, zekâ ürünü olduğu bu noktada anlaşılıyor. Direkt *aptal* kelimesini yasa gereği kullanamayan Churchill, İncil örneğiyle bunu ifade edebiliyor.

İngiliz mizahı Felsch için "Biraz ironi ve dokunaklı alayla şekillenmiş tuhaf ve gülünç bir yanı vardır" der (Aktaran Torun 2006: 74). *Winston Churchill* hakkında anlatılan başka bir anekdot; Felsch'in bahsettiği ılımlı tuhaflığa işaret eder:

"Churchill, 85. yaş günü kutlamalarına gazetecileri de çağırmış. Parti çok kalabalık olmuş ve neşeli geçmiş. Davetli gazeteciler veda edip ayrılırken Churchill için bir temennide bulunmuşlar.
-Efendim yüzüncü yaş gününüzü de böyle neşeyle kutlamayı dileriz...
- Elbette kutlarız. Kendinize iyi bakarsanız niçin olmasın?"

Felsch'in bahsettiği "dokunaklı alay" ibaresi ise aşağıdaki anekdotta görülür:

²⁵ 27 Mart 1958- 15 Ekim 1964 Dönemlerinde Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanlığı yapmıştır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Nikita_Kru%C5%9F%C3%A7ev)

“Türklerle karşı Yunanlıları kışkırtması ve Yunan yandaşlığı ile de tanınan İngiliz Başbakanlarından Lloyd George (1864-1945), oldukça kısa boyluymuş. Bazen bundan üzüntü ve kompleks duyduğu da olurmuş. Bir siyasal toplantıda, toplantı başkanı, Lloyd George’u takdim ederken:

-Ben L.George’u her bakımdan büyük bir insan sanırdım. Gördüğünüz gibi alçacık boylu biri, demiş.

L.George sözlerine bu takdim edilişe cevap vermekle başlamış:

-Sayın başkan, benim doğduğum yörelerde insanların büyüklüğünü anlamak için çenesinden yukarısını ölçerler. Görüyorum ki siz çenesinden aşağısını ölçüyorsunuz.”²⁶

Bu örnekte, toplantı başkanının Lloyd George ‘ye “kısa boyluluğu” üzerine sözel bir sataşması vardır. Toplantı başkanının amacı Lloyd George üzerinden kusur gösteren bir şaka yaparak, toplantıdakilerin bu duruma gülmelerini sağlamaktır. Ancak, Lloyd George’nin hazırcevabı sayesinde, kendisini bu durumdan kurtarabilmiştir. Hatta, asıl “alay eden” kendisi olmuştur.

1916- 1922 yılları arasında İngiltere başkanlığı yapmış *David Lloyd George* hakkında şöyle bir anekdot anlatılır:

“ Bir seçim nutku söylerken bir kadın, Başvekilin sözünü kesti:

-Eğer ben senin karın olsaydım, yemeğine zehir katardım.

Başvekil hemen cevap verdi:

-Muhterem hanımefendi, eğer ben de sizin kocanız olsaydım, o yemeği hemen yerdim” (Muallimoğlu 1997: 161).

David Lloyd George, kendisine yapılan bu sözel sataşmayı, hazırcevaplılığıyla karşılamıştır. İlk okumada nazik bir yanıt gibi görünen Başkanın sözleri, en az kadının yaklaşımı kadar rencide edebilecek tarzdadır. Ancak bu örnekteki mizahî söylemin, dolaylı ve kurgusal anlatımı durumu kurtarabilmektedir.

²⁶ (<http://ebitik.azerblog.com/anbar/6218.pdf>)

2.7. TÜRKİYE’DE SİYASÎ MİZAHIN KULLANIMINDAN BAZI ÖRNEKLER

Gülin Öğüt- Eker’in ifadesiyle, “bir *tüketim* nesnesi haline gelen mizahın, popüler kültürün bir fenomeni mi yoksa içgüdüsel ortaya çıkan bir muhalefet mekanizması mı?” olduğu sorularının cevabı, mizahın kullanım alanlarının genişliği sebebiyle, her iki durumu da karşılayabilmektedir.

“Bu anlamda mizah, gülümseme veya kahkaha gibi bir eylemle reklam, sinema, ekonomi, siyaset, spor vb. çok farklı alanlarda hedef kitlenin zihnine söz, yazı, resim vb. aracılığıyla gönderilen bir tür yönlendirici mesajdır” (Öğüt-Eker 2009: 203).

Siyasî mizahın, gerek mizahçılar gerekse siyasîler açısından kullanım amaçları da birbirlerinden farklı yöntemler izleseler de, nihayetinde bu aşamalar mizah kanalıyla birer politik propagandaya dönüşmektedir.

Kitle iletişim araçlarının artması, yaygınlaşması daha önemlisi iyiden iyiye modernleşmesi üzerine siyasal iletişim dilinin ve icra ortamlarında da farklılıklar gözetilmiştir. Siyasetin bir *pazar* olarak görülmesi beraberinde *ürün*, *pazarlama*, *sunma*, *satış*, *reklam*, *alış-veriş*, *ikna* gibi kavramları da ortaya koyar. Siyasetçi, rekabet ortamının vermiş olduğu hırsla ürününü pazarlayabilecek yeni yöntemler arayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti siyasî tarihine baktığımızda, siyasîler esas itibarıyla mizahı, gündelik söylemlerinde ve siyasî münasebetlerde kullanmışlardır. Aşağıdaki örneklere baktığımızda, bilinçli/bilinçsiz bir mizahsal tavır karşımıza çıkmaktadır.

2.7. 1. Demokrat Parti Dönemi Siyasetçileri

Demokrat Parti, Türkiye'nin çok partili hayata geçişinin sembolüdür. Tabii, çok partili hayatla birlikte, mizahın da salt iktidar nezdindeki tutumunda yeni bir devinim oluşacaktır. Mizahçılar açısından bakıldığında, Adnan Menderes çizimleri mizaha yeni bir süreç katmıştır. Siyasîler tarafında da, CHP'ye muhalif ve etken bir siyasi oluşumun varlığı, karşılıklı siyasi söylemlerde mizahın kullanımına olanak verecektir. Zira, mizahın “çatışma” halinden beslendiği düşünülürse, çatışmak için de en az iki “taraf”a ihtiyaç vardır.

“Bir dönem siyasetle ilgilenmiş olan edebiyatçı Arif Nihat Asya, 1950 seçimlerinde DP Adana listesinden aday olmuş. Adaylığı kesinleştikten sonra bazı dostları A. Nihat’a: “Sen, CHP’nin Adana’dan Kasım Gülek, Kemal Satır, Cavit Oral gibi devlerinin karşısına hangi cesaretle çıkıyorsun?” diye sorarlar. Seçim öncesi bir mitingde konuşan A. Nihat Asya sözlerine dostlarının uyarılarından ilham alarak şöyle başlamış: “Sevgili Adanalılar! Politikaya soyunmamızdan sonra bazı dostlarım bana “Sen CHP’nin Adana’dan falan filan devlerine karşı hangi cesaretle çıkıyorsun?” diye sordular. Gerçekte ise bu söz bana cesaret verdi. Çünkü şimdiye kadar sizin karşınıza hep birtakım devler çıktı. Biraz da insan görün diye ben huzurunuzda çıkmış bulunuyorum!”

Yukarıdaki söylem, Demokrat Parti’nin CHP eleştirilerine dair bir örnektir. Söylemdeki maksat, CHP’nin toplumun bakış açısındaki CHP imajını zedelemekken, “insan görün” ibaresindeki sözel sataşma, aynı zamanda bir hiciv niteliğindedir.

Demokrat Parti bakanlarından Emin Kalafat’ın oldukça kısa boyu, Adnan Menderes’in şaka malzeme olur. Menderes’in ilk kurduğu kabinede bakan olamayan Kalafat bir gün hayal kırıklığı içerisinde Menderes’in yanına gelir:

“- Sayın başbakanım, bakanlarınızı neye göre tespit ediyorsunuz acaba? Menderes’in cevabı güzel bir espri olarak o günlerde uzun zaman dillerde dolaşmış: -Boy sırasına göre Eminciğim, boy sırasına göre... ”²⁷

²⁷ <http://ebitik.azerblog.com/anbar/6218.pdf>

Bu söylem ise Adnan Menderes'in mizahsal tavrına örnek teşkil edebilir. Karşısındakinin muhtemel gerilimini azaltmak için, Menderes'in bu mizahî söylemin altındaki istihzayı da görmezden gelemiyoruz.

2.7.2. Erdal İnönü

Türkiye siyasal tarihinde parti liderliği ve başbakan yardımcılığı yapmış Erdal İnönü, Türk siyasetinin gergin simaları arasında bir istisnadır. Genellikle gülümser bir yüz ifadesi ile belleklerde kalan İnönü, mizaç itibarıyla mizahtan yana olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Siyasete atıldığı il zamanlarda bir CHP'linin otobüsün önüne atladığında aralarında şu diyalog geçer:

*"-Senin uğrunda ölürüm'
-Sakin ha ölme, bir oya bile ihtiyacımız var."*²⁸

Erdal İnönü, SHP genel başkanlığı dönemimde diğer sol parti liderleri ve bürokratlarla bir restorana gider. Garson ile aralarındaki diyalog ise şöyledir:

*"-Bir şey almak ister misiniz, efendim?
- 'Teşekkürler biz birbirimizi yiyeceğiz'"*

İnönü, basitçe sol görüşü benimsemiş siyasilerin, sürekli olarak çekişmelerini, ortak bir paydada buluşamadıklarını, "birbirini yemek" deyiimiyle özetlemiş, bir yerde kendileriyle alay etmiştir.

Bir miting öncesi SHP milletvekili ile İnönü arasında bir konuşma şöyledir:

*"Milletvekili: Sayın Genel Başkanım siz iyi konuşamıyorsunuz, bakın Özal'a esip gürlüyor.
İnönü: Peki ne yapacağım
Milletvekili: Konuşurken masaya yumruğunuzu vuracaksınız, biz şöyle partiyiz, şöyle yaparız, böyle yaparız diye kükreyeceksiniz.
İnönü kürsüye çıkar, yumruğunu masaya vurur ve şöyle der:*

²⁸ http://www.sodev.org.tr/Etkinlikler/2010/erdal_inonu_anildi.htm

-Bir öyle bir partiyiz ki adamı...Devamını bu arkadaş söyleyecek.”²⁹

İnönü ile milletvekili arasında geçen bu diyalog, esas itibariyle İnönü’nün siyasete yaklaşımı hakkında ipuçları vermektedir. Siyasetin “çatışmacı” hallerinden uzak, çoğu zaman ılımlı bir üslup kullanan İnönü için, milletvekilinin önerileri uygunsuz görünmektedir. Anlayışını sergilemek adına, bu anekdotta İnönü, sözü milletvekiline vermiş; hatta onu zor bir duruma düşürmüştür.

2.7.3. Süleyman Demirel

Süleyman Demirel de mizahı pek çok söyleminde kullanan siyasetçiler arasında yer alır. Süleyman Demirel’in siyasî yaşamı; gazetecilerle, halkla ve diğer siyasetçilerle gerçekleştirdiği fıkra niteliğindeki diyaloglara pek çok kez sahne olmuştur.

Kıbrıs meselesi nedeniyle İngiltere’yle Türkiye’nin arası kötüdür. Bu dönemde Demirel, İngiltere’ye ziyarete gider. Dönüşte gazetecilerle arasında şöyle bir diyalog geçer:

*-Efendim, neden İngiliz Dış İlişkiler Bakanı’nın elini sıktınız?
- Neresini sıkacaktım kardeşim?*

Demirel’in gazetecilere vermiş olduğu yanıt, bir istihza ürünüdür. Demirel’in İngiltere Dışişleri Bakanı’nın elini sıkıp tokalaşmasının sebebini, gazeteciler merakla beklerler. Hâlihazırdaki iki ülke gerginliği ve bu tokalaşma üzerine Demirel’in değerlendirmeleri beklenmektedir. Ancak, mizahtaki Uyumsuzluk Kuramına bir örnekle, umulan ile bulunan birbirinden farklı olduğu gibi, Demirel’in “neresini sıkacaktım” ifadesi de cinsel çağrışımları münasebetiyle şaşırtıcı ve gülünçtür.

*"Sizi o bulunduğunuz yerden altı defa indirdiler, hâlâ orada nasıl duruyorsunuz?"
diyen gazeteciye verdiği cevap: " Ben altı kere gittiysem, yedi kere geldim."*

Gazeteciler ile Demirel arasında geçen bu diyalog, Demirel’in hazırcevabıyla noktalanmıştır. Türkiye siyasal tarihinde 30.,31.,32.,39.,41.,43.,49. hükûmetleri kurma yetkisi verilen Demirel en uzun başbakanlık yapmış isimlerden biridir. Kendisine

²⁹ <http://gunlukmizah.com/tag/erdal-inonu/>

yöneltmiş bu hicvin altında “İstenmediniz gittiniz” manâsını vermek yanlış olmayacaktır. Ancak, Demirel’in “İstendim, yedi kere geldim” manâsına gelebilecek yanıtı da, konuya son noktayı koymuştur.

“- Türkiye’de yapılan her türlü işi sahiplenmek gibi bir âdetiniz var
- Sen nerde oturuyorsun?
- Niye ki? Kadıköy’de!
- Hah işte buraya her gün gelmek için üstünden geçtiğin köprü var ya
- İşte onu ben yaptım!”

Üniversite ziyaretlerinden birinde sol görüşlü bir öğrenci Demirel’i sıkıştırmaya çalıştığı bu örnekte, yine onun şakacı tavrına rastlamaktayız. Eğer ki, Demirel kendisine yöneltilen bu eleştiriyi reddetseydi, bu an için çarpıcı bir durum olmayacaktı. Kaldı ki, öğrencinin soruyu sormasındaki amaç da bu olmalıdır. Yani, Demirel’in durumu reddetmesi ve klasik bir politikacı söylemi kullanmış olmasıdır. Ancak, yine mizahın Uyumsuzluk Kuramına örnekle, Demirel farklı bir üslup tercih etmiş ve yapmış olduğu şaka ile mizahın gücünden yararlanmayı bilmiştir.

“12 ada konusunda Yunanistan ile yaşanan sıkıntılı süreçte karşılıklı kılıçlar çekilir. Ertesi gün kabine toplanır ve toplantı uzun saatler sürer. Dışarıda gazeteciler merakla yapılacak olan açıklamayı beklerler.
- Sayın başbakan, Yunanistan Ege Denizi’nin bir Yunan gölü olduğunu iddia ediyor. Cevabınız ne olacak?
- Ege bir Türk gölü değildir. Ege bir Yunan gölü de değildir. Ege zaten bir göl de değildir.”³⁰

Demirel’in başbakanlığı döneminde yaşanmış bir hikâyedir. İki ülke arasında yaşanan sınır sorunu üzerine, gelişmiş olan bu durumda Demirel, durumum diplomatik çözümüne zarar vermemek adına ya da bu konuda görüş beyan etmemek adına bu şekilde bir mizahî yanıt vermiştir.

“- Mizah bir yumruktur, ne zaman kime vuracağı belli olmaz.
- Olur mu efendim, demişler, bunu söyleyen siz misiniz? Siz ki bize en çok davayı açan kişisiniz!
- Eeee, kime yumruk attığını bileceksin!”³¹

³⁰ http://www.sabah.com.tr/fotohaber/yasam/suleyman_demirelin_sirri/16073

³¹ (<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/FadimeOzkan/mizah-bir-yumruktur-biy-biy-biy/1454>)

Cumhurbaşkanıyken Karikatürcüler Derneği'ni kabul eden Süleyman Demirel ile karikatürcüler arasında böyle bir diyalog geçer. Demirel, bir yandan mizahın özgürlükçü ve bağımsız niteliklerini ön plana çıkarabilecek sözler ederken, öte yandan “kendisi söz konusu olduğunda” tavrının değişeceğini bu şaka ile izah etmiştir.

2.8. 2002-2011 DÖNEMİ TÜRK SİYASETİNE GENEL BAKIŞ

2002 genel seçimlerinde yüzde 34.29 oy oranı ile 363 milletvekili çıkaran AK Parti iktidar partisi oldu. Yüzde 19.38 oy oranı ile 178 milletvekili çıkaran CHP ana muhalefet partisi olurken, parlamentoda 9 bağımsız milletvekili yerini aldı. Oyların yüzde 8.35'ini alarak baraj altında kalan MHP ise parlamentoya giremedi. Anavatan Partisi ise, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmiş milletvekillerinin katılımıyla TBMM'de grup kurabilecek milletvekili sayısına ulaştı ve 3. parti konumuna geldi.

2007 genel seçimlerinde oyların 46.50'sini alarak tekrar iktidarı tek başına alan Ak Parti'nin milletvekili sayısı 340'a düştü. CHP, oyların 20.89'unu aldı ve 112 milletvekili ile meclise girdi. MHP, bu kez oyların 14.27'sini alarak 71 milletvekilini meclise soktu. 2002 seçimlerinde 9 olan bağımsız milletvekili sayısı 26'ya yükseldi.

3. BÖLÜM: 2002-2011 DÖNEMİ TÜRK SİYASETİNDE MİZAHIN KULLANIM BİÇİMLERİ

Klasikleşmiş pek çok siyasal iletişim modeli, yararlandığı teknolojik argümanlar göz önüne alındığında çağı yakalamış görünmektedir; ancak, “kullanılan dil” değerlendirildiğinde, sıradanlık ilk göze çarpan sıfatlardandır. Siyasette kullanılan dil günümüzde, artık pek çok kesime hitap etmediği gibi, cazibe merkezi olmaktan git gide uzaklaşmaktadır. Karakter itibariyle, “karmaşık” ve “çatışmacı” bir düzene sahip olan siyaseti, çekici kılabilcek metot ve yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Süregelen pek çok siyasi yaklaşımın, siyaseti “monoton” hale dönüştürdüğünü dillendirmemizdeki maksat, siyasetin esas itibariyle mizaha olan ihtiyacını kanıtlamaya yöneliktir.

Toplumda, bu izlenimi oluşturan pek çok etmeni sayabileceğimiz gibi, bu etmenler de göreceli kavramlardır. Birine “soğuk” gelen bir strateji, bir diğer vatandaş için “sempatik” bulunabilir. Ancak görülen o ki; siyasette kullanılan dil, bilgi toplumunda yerini muhafaza edebilecek kadar geniş perspektife sahip değildir.

Türk siyasetinde pek çok siyasî parti kurulur; bir kısmı yoluna devam edebilirken, bir kısmı ya kendiliğinden kapanır ya da kapatılır. Hepsinin bir parti programı, tüzüğü, ilkeleri ve her fırsatta altını çizdiği ülküsel bir tavrı vardır. Lakin, seçim alanlarında, parti mitinglerinde, parti kongrelerinde, siyasal içerikli televizyon reklam ve programlarında yanı sıra TBMM’de hep aynı siyaset dili kullanılagelmiştir. Bu dil; seçmenin taleplerini bilen ve bu anlamda vaad/proje üreten, gerçekleştirilen projelerini anlatan, kendi propagandasını yapan, çoğu zaman da rakip başka bir partinin kimliğini zedeleyebilecek gündem oluşturan bir yaklaşıma sahiptir.

Özellikle 1950’lerden sonra, yeni siyasal iletişim alanlarının kullanılmaya başlanmasıyla, siyaset hem renklenir, hem de her alanda karşımıza çıkabilmektedir. Bu genişleme, beraberinde siyasal katılımı da gerçekleştirirken, siyasetten ve siyasîlerden soğuyan halkın ilgisini tekrar yönetime çevirmede etken olur. Bunların yanında siyasî iletişim dili olarak mizahın tercih edilmesi önemlidir.

Sadece seçim dönemlerinde siyasal iletişime ve siyasal iletişimin yöntemlerine ihtiyaç duyan siyasîler için mizah, her döneme damgasını vurabilir. Neticede mizahın güncel dili, seçim olamayan zamanlarda da siyasînin her programında yerini alarak, diğer yöntemlerden avantajlı bir duruma gelebilir.

Mizah ve mizahçılar siyasetçilerin düşmanı değil, aksine onların bir nevi popülaritesini artıran etmenler arasında değerlendirilmelidir. Gündemde olabilen, gündemi belirleyebilen ismin, göreceli bir siyasî başarısı vardır ve bu göreceli başarı gerek negatif, gerekse pozitif mizah alan içerisinde malzeme edilir. Bu durum, dolayısıyla taraflar arasındaki bir alışverişten ibarettir. Bu alışveriş, mizaha var olabilme şansı tanırken, siyasetçinin de tedavülde kalmasına imkân sağlar.

Aşağıdaki kısımda, mizah-siyaset ilişkisi ve alışverişi üzerine örnek teşkil edebilecek söylem ve uygulamalar, bilimsel açıdan analiz edilecektir. Dolayısıyla, siyasetçinin gerekli gördüğü durumlarda, mizahın etkisinden yararlanabildiği örneklendirilecektir. Böylelikle, siyasî mecradaki mizahın niteliğine dikkat çekilecektir.

3.1. DİL OYUNLARI

Mizahçılar, dilin anlatım imkânları aracılığıyla, dili çeşitli oyunların içine çekerek onu komik hale getirirler (Usta 2009: 97). Gülmece dilinde kullanılan dil oyunları, çeşitli olmakla birlikte³², çalışma dönemi itibari ile var olan mizahî örneklerde karşımıza çıkanları vereceğiz. Çalışma örneklerimizde, kullanılan dil oyunları, sözün bağlamıyla ilgi kurulabilececek durum ve olaylarla, çağrışım kurmakta ve mizahın sözel anlamdaki gücüne dikkat çekilmektedir. Türkçede dil oyunları pek çok yöntemle yapılmaktadır.

3.1.1. Benzeşleme

“Benzeşleme, ayrı anlamlarda fakat ses benzerliği bakımından birbirine yakın iki kelimenin, sözün birbiri yerine kullanılmasıdır” (Usta 2009: 98). Buradaki amaç, kullanılan bağlamın herhangi bir niteliği ile var olan durum arasında yakınlık kurarken,

³² Detaylı bilgi için bkz. Çiğdem Usta (2009). *Mizah Dilinin Gizemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ortaya çıkan yeni anlamda *gölmece* etkisi yaratabilmek, daha genel manasıyla dikkat çeker hale getirebilmektir.

28.05.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda, milletvekilleri arasında şöyle bir diyalog geçer:

“Mevlüt Akgün(AK PARTİ): Demek ki, bugünkü sistem, kriz üretmeye daha yakın bir sistemdir. Sayın Cumhurbaşkanımızın iade gerekçeleri arasında, Meclisin meşruiyetini sorgulayan ifadeler varsa da, 16 Mayıs’ta görev süresi dolan ve kendisini seçen partilerin Meclis dışında kaldığı hesap edilirse, kimin meşruiyetinin sorgulanması gerektiğini kamuoyunun takdirine bırakıyorum. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; dün, 27 Mayıs tarihi idi. Bu tarih, demokrasi tarihimizde kara bir sayfa olarak anılmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisinden istifa eden Hakkâri Milletvekili Sayın Esat Canan "CHP, muhtıradan medet umuyor." diyor.

Tuncay Ercenk (CHP) - Sen ne söylüyorsun? Bak, Afyonlular geliyor, haberin olsun!

Mevlüt Akgün (Devamla) - Sayın Baykal da kendisine sorulan bir soruya, darbe dönemlerinden sonra siyasî yelpazenin değiştiğini iddia ederek, örnek olarak da 12 Mart ve 28 Şubatı göstermektedir. Adına sosyal demokrat diyenlerin, konumunu yeniden gözden geçirmesi gerekir.

Yılmaz Kaya (CHP) - Sen kendi konumuna bak!

*Mevlüt Akgün (Devamla) - Bu, sosyal demokrasi değil, olsa olsa, postal demokrasi olur.”*³³

Siyasette kullanılan dilde bazı kelime ve kavram benzerlikleri üzerine mizahî durumlar görülebilmektedir. Yukarıdaki söylemde “sosyal” ve “postal” kelimelerinin ses benzerliğinden yararlanılmıştır. Maksat; sosyal demokrat kanadın, askeriyeye olan ilişkisini eleştirmektir. CHP, tarihinde dönem dönem “askerî darbe taraftarı” şeklinde suçlamalarla karşılaşmıştır. AK PARTİ milletvekili geçmişe de gönderme yaparak, sosyal demokrasilerde, ordunun yönetime müdahale edişi diye bir durumun söz konusu olamayacağını ifade etmeye çalışırken, askerî bir simge olan “postal” kelimesi kullanması anlatımı dikkat çekici kılabilir.

AK PARTİ milletvekili Ünal Kaçır ile CHP milletvekili Hüseyin Bayındır arasında 01.06.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

³³ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b115m.htm>

*“Ünal Kaçır (AK PARTİ) - Halk bu işe karar verirse, neden kaotik ortam olacaktı, anlamak mümkün değil.
Hüseyin Bayındır (CHP) - Halkın vereceği kararda sen olmayacaksın Kaçır, sen olmayacaksın. Bu senin son gacırtıların!”³⁴*

Bu söylemde de mizahın ses benzerliğinden yararlandığını görebilmekteyiz. Ünal Kaçır’ın soyadı olan *Kaçır* ile *gacırtı* kelimesi arasında bir benzeşim olduğundan, Hüseyin Bayındır bunu bir mizah ögesi olarak değerlendirir ve istihza sanatına da başvurur. Bu bağlamda “bu senin son gacırtıların” ifadesiyle, muhalefet vekili halkın seçiminin artık iktidar partisinden yana olmayacağına dair göreceli öngörüsünü mizahîleştirmiştir.

CHP milletvekili Muharrem İnce 26.12.2010 tarihli TBMM Genel Kurul konuşmasının bir bölümünde şöyle der:

“Dumansız hava sahasında bir numara, yalansız hava sahasında son numara bir Başbakan...”³⁵

Bu örnekte de, *dumansız* ve *yalansız* kelimelerinde benzeşleme yapılır. İnce, iktidarın ‘Dumansız Hava Sahası’ sloganıyla ‘Kapalı Mekânlarda Sigara İçiminin Yasaklanması’ kanununun eksiksiz uygulandığını söylerken, öte yandan Başbakana yönelik bir hicvi de dile getirmiştir.

3.1.2. Değişirir

Değişirirde, kalıp sözün ya da cümleinin bir bölümü, başka bir söz veya sözcük öbeği ile değiştirilir yahut özgün ifadeye eklemeler yapılır (Usta 2009: 110).

AK PARTİ milletvekili Musa Uzunkaya 25.05.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“ ...Hem Sayın Adalet Bakanlığından hem de İçişleri Bakanlığından ve Maliye Bakanlığından soru önergem var. Cevabını da doğrusu merak ediyorum. Yani, ilişkiler nedir? Ama, ben burada, bu kıyaslamayı şunun için yapıyorum: Değerli

³⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b119m.htm>

³⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b042m.htm>

arkadaşlar, hani, halk arasında bir şey var, denir ki -siyasette, tutarlılığın çok güzel bir ölçüğü vardır- bazen: Hani, "Sezar'ın hakkını Sezar'a..." Ben şimdi "Sezer'in hakkını Sezer'e" diyeceğim de yanlış anlayacaksınız. Sağ olsun, Sayın Sezer, Cumhurbaşkanımız, Anayasa değişikliğini, bilindiği ve beklendiği üzere, iade etmiş aynen, Meclise. Tabii, beklenen oydu zaten, ben farklı bir şey de beklemiyordum doğrusu.”³⁶

Siyaset dilini mizahileştirebilmek adına kelime ve kavramların değiştirime uğramasından faydalanan yukarıdaki söylemde, işi yapan kişinin hakkını teslim etmede kullanılan “Sezar’ın hakkı Sezar’a” kalıplaşmış sözü değişime uğrayarak “Sezer’in hakkı Sezer” e şeklinde söylenmiş ve dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in anayasa değişikliği teklifini veto edişi bu şekilde eleştirilmiştir.

CHP milletvekili Uğur Aksöz ile iki AK PARTİ milletvekili arasındaki 26.05.2007 tarihli TBMM Genel Kurulu diyalogu şöyledir:

“Uğur Aksöz (CHP): Değerli arkadaşlar, demagojiye lüzum yok. Bakın, İsviçre, İtalya, Yunanistan, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı parlamento seçiyor. Almanya'da da milletvekilleri ile eyalet temsilcilerinden meydana gelen yine bir kurul seçiyor. Şimdi, bu Avrupa'nın yarısından fazla olan bu ülkelerin hepsi antidemokratik de sadece Salih Kapusuz'un önergesi mi demokratik? Böyle yapmayın. Halkı kandırmayın.

Zülfü Demirbağ (AK PARTİ) - Avrupalı 367'yle mi seçiyor?

Uğur Aksöz (Devamla) - Bakın, Cumhuriyet Halk Partisi şunu söylüyor: Elbette halk seçsin, halk sizi de seçiyor bizi de, Cumhurbaşkanı da seçsin.

İsmail Bilen - Halkı siz seçin, halkı.

Uğur Aksöz (Devamla) - Ama, yüzlerce madde olan Anayasa'dan, hiçbir altyapı yapmadan, hiçbir kurumlaştırma yapmadan, hiçbir inceleme yapmadan o Anayasa'nın içinden bir kelimeyi cımbızla alıp, "Parlamento"yu çıkarıp "halk seçsin"i koyarsanız, bunun adı hukuk değil, guguk oyunu olur.”³⁷

Verilen örmekte hukuk kelimesi ile guguk kelimesi *değiştirime* uğramış ve istihza örneği sunulmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçim sistemi üzerine uzlaşşı sağlayamayan iktidar ve muhalefetin diyalogunda, CHP milletvekilin iktidarın önerdiği seçim sisteminin hukuka uygun olmayacağı iddiası, bu dil oyunu ile anlatılmıştır.

Aşağıdaki örmekte CHP’li Uğur Aksöz 28.05.2007 tarihinde TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

³⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b112m.htm>

³⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b113m.htm>

“Uğur Aksöz (CHP): Değerli arkadaşlar, şimdi, biz, Adalet ve Kalkınma Partisi olarak elimizi vicdanımıza koyalım, tembel öğrenciler gibi, "sınıfı geçmedim" diye öğretmen mi değiştireceksiniz veya tembel futbolcular gibi, hakem golü saymayınca, oyunun hakemini mi değiştireceksiniz, kuralları mı değiştireceksiniz? Şair "Bir hilal uğruna ya Rab, ne güneşler batıyor!" diyor değil mi? Şimdi, ben de size söylüyorum: Bir inat uğruna ya Rab, ne AKP'ler batacak, görecekiz!”³⁸

Bir şiir dizesinin değiştirime uğrayarak sunulduğu bu söylem, bir hiciv örneği de olarak algılanabilir. Mehmet Akif Ersoy’un *Çanakkale Şehitlerine* adlı şiirinde geçen “ Bir hilal uğruna ya Rab, ne güneşler batıyor” dizesi “Bir inat uğruna ya Rab ne ne AKP ler batacak” şeklinde *değiştirime* uğramıştır. Muhalefet vekili iktidarı bahsi geçen konuda gereksiz bir inatlaşma ile eleştirmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan 07.12.2010 tarihli grup konuşmasında şöyle der:

“Ben önceki gün Sivas'taki toplu açılış töreninde de ifade ettim. Sivaslıların güzel bir deyimi var; ‘akıl elden, fikir emanet diye’ CHP Genel Başkanı, kendisi politika üretmediği, kendisi bir dil oluşturamadığı için ABD’li diplomatların yazışmalarından medet umar hale geldi. Allah aşkına şu hale bakar mısınız, bir ülkenin Ana Muhalefet Partisi işi gücü bırakıyor, yabancı diplomatların iddialarına borazanlık yapıyor. Kendi ülkelerinden o kadar kopuklar, o kadar uzaklar ki iç politikayı dahi yabancı diplomatlara havale etmiş durumdalar. Hatırlayın Wikipedi adlı sitede yazılanlara inanıp Meclis Genel Kuruluna, burada benim dünyanın en zengin 8. Başbakanı olduğumu iddia ettiler. Hatırlıyorsunuz değil mi, bunu iddia ettiler. Şimdi Wikileaks'a inanıp İsviçre’de 8 banka hesabının peşine düştüler. CHP madem değişiyor, oldu olacak ismini de değiştirip, Wiki CHP yapsın.”

Bu örnekte; Dünya’da genişçe yankı uyandıran ve basında *Wikileaks Belgeleri* şeklinde geçen bu belgelerdeki iddialar, CHP gündemine de taşınır. Dönemin Başbakanı R. Tayyip Erdoğan ise, bu CHP gündemini, “Wiki CHP” şeklinde eleştirir. CHP’nin bu belgelere inanıp bunların propagandasını yaptığını iddia eden Erdoğan, söylemini mizahîleştirmek adına “değiştirim” tekniğini kullanmıştır.

MHP milletvekili Ali Uzunırmak, 31.03.2011 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

³⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b115m.htm>

*“Değerli milletvekilleri, aslında, geçenlerde düzenlediğim bir basın toplantısında ‘Başbakanlık yalan takip merkezi kurulmalı.’ dedim; çünkü, artık siyasetteki bu yalandan geçilmiyor, Başbakanın bir gün söylediği, bir gün söylediğini tutmuyor.”*³⁹

Bu örnekteki *değiştirim*, başbakanlığa ait birimler üzerinde yapılmıştır. *Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi* gibi birimlerin adı değiştirilerek, esas itibariyle Başbakanın söylemleri hicvedilmiştir.

CHP milletvekili H. Tayfun İçli 31.03. 2011 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“Değerli arkadaşlarım, ben bunu komisyonda da söyledim. Bu kanun tasarısına aslında “Recep Tayyip Erdoğan’ı protesto etmenin bedeli” ya da “Recep Tayyip Erdoğan’ın gazabı yasası” demek lazım. Neden? Çünkü, Dünya Basketbol Şampiyonasında Ankara’da ve İstanbul’da ve daha sonra da Galatasaray’ın o Türk Telekom Arena Stadı’nda yapılan protesto gösterilerinden sonra böyle bir kanun tasarısının alelacele Türkiye Büyük Millet Meclisine getirildiği sadece benim değil, kamuoyunun büyük bir kesiminin inancı.”*⁴⁰

Bu örnekte, meclis gündemine gelen yasalar üzerine bir değerlendirme yapan muhalefet milletvekili, Başbakanın *göreceli mutlak otoritesi* üzerine, yasa isminde bir *değiştirim* yaparak Başbakanı aynı zamanda hicvetmiştir.

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun 24.05.2011 tarihinde Artvin’deki konuşmasından bir kesit şöyledir:

*“Orada öyle yazdığı gibi olmayacak: ‘Makaram sarı bağlar, Recep söyler, Arınç ağlar.’*⁴¹

Bu örnekte de bir kelime ya da kavramdan ziyade, bir türkü sözü *değiştirime* uğrayarak mizahîleşmiştir. Kılıçdaroğlu, bu örnekte iktidarın iki önemli ismiyle istihza edebilmek için, *değiştirim* tekniğini kullanılır. “Makaram sarı bağlar, kız söyler gelin ağlar” türkünün orijinal halidir. Bu örnekte esas mesele ise, Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Bülent Arınç’ın sık sık medyada yer alan gözü yaşlı hâlleridir.

³⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b085m.htm>

⁴⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b085m.htm>

⁴¹ <http://www.tvhaber.com/video/4872/recep-soyler-arinc-aglar.html>

2011 genel seçimleri için Muğla'dan CHP birinci sıra milletvekili adayı olan Tolga Çandar ise şu sözleri yazdı:

*“Tarlaya ekdim soğan/Mahvetti bizi Erdoğan/
Çiftçinin derdi bitmiyor/Ananı da al git diyor/
Mahsuller elde kaldı/Kahveler doldu taşı/
Mazota zam bitmiyor/Traktör yine gitmiyor
Çiftçinin büktü belini/Kara çıkardı yüzünü
/Ne ekersen onu biçersin/Hadi canım anca gidersin
Oy niye oy istiyey/Hangi yüzle oy istiyey”*

Tolga Çandar da yukarıdaki türküde *değiştirim* tekniği uygular. Türkünün orijinal sözleri ⁴²Başbakanı hicvetmeye yönelik değiştirilir. Çiftçi sorunlarını, zamları ve Erdoğan'ın bir çiftçiye yönelik kurmuş olduğu ‘Ananı da al git’ söylemini kullanan Çandar, bu bağlamda bir hiciv örneği de sergiler.

3.1.3. Argo

“Argoyu da küfrü de mizah sınırları içine çeken, kullanımındaki zekâ *pırıltısı*, *buluş*, *ironi* ve *taşı gediğine koyma* gibi özelliklerdir” (Aktaran Usta 2009: 101). Mizahta, özellikle cinsel mizahta argo kullanımına sıkça rastlanmaktadır. Zira, toplum nezdinde uluorta kullanılamayan bazı kelimeler, zekice kullanıldıklarında, gülmeceye yol açabileceği gibi, söylemin belleklere kolayca girmesi açısından önem taşımaktadır.

Dönemin bağımsız milletvekili Kamer Genç 03.09.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur :

“Sayın Başkan, aslında usulle ilgili bir şey soracaktım, ama, siz süremizi hemen başlattınız neyse. Değerli milletvekilleri, şimdi, AKP'liler diyorlar ki: “Biz herkesi kucaklıyoruz.” diyorlar da -evvela size saygılarımı sunayım da- biraz da bizim bu Tunceli'yi kucaklayın. Yani, kucaklarken doğru tarafından kucaklayın, ters tarafından kucaklamayın! ” ⁴³

⁴² Tarlaya ekdim soğan
Bitmedi yedi doğan
Hep mi güzel oluyor
Senin anandan doğan
Oy niye hanım niye...

Öldüm yar yar diye diye.(http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/thm/1-1000/00161_1.gif)

⁴³ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil1/bas/b009m.htm>

Türkçede bulunan *derin yapı* ve *yüzey yapı* kavramları bu örnekte öne çıkar. Derin yapı, zihinde var olduğu kabul edilen söz dizimsel kurallarla elde edilen soyut tümce yapıları ve bunların anlam içerikleri; yüzey yapı ise derin yapıların daha az soyut bir düzleme aktarılması ile ortaya çıkan yapılardır (Eker 2011: 26).

Bu bağlamda, Kamer Genç bu konuşmasında üstü kapalı bir argo kullanımı yapmıştır. “Ters taraftan kucaklamak” yüzey yapıda bedensel bir eylem gibi görünse de, derin yapıda cinsel çağrışımları bulunduran bir ifadedir.

3. 2. EDEBÎ SANATLARIN KULLANIMI

Edebî sanatlar, Türk edebiyatının hemen hemen pek çok türünde görülmekle birlikte, Türk dilinin anlatım özelliğini zenginleştirmek, anlatımı kuvvetlendirmek için uygulanan metotlardır. Bir metinde kullanılan edebî sanat metne, özgünlük kattığı gibi, aynı zamanda az sözcükle çok şey anlatmak gibi amaçlarla kullanılır. Aşağıdaki seçilmiş konuşma metinlerinde var olan edebî sanatlar şöyledir:

3.2.1. Teşbih

Teşbih sanatı, en genel anlamda, çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki varlığın zayıfını kuvvetlisine benzetme sanatıdır (Kocakaplan 2002: 163). Teşbihin dört ögesi olmalıdır: Benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı.

CHP milletvekili Bayram Ali Meral 16.05.2006 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“Bir Avrupa sevdasına kendinizi kaptırdınız; Avrupalı oldu 18 yaşında bir hanımefendi kız, siz de oldunuz 22 yaşında bir delikanlı, güzel bir sevdaya tutuldunuz. Korkarım ki, Kerem ile Aslı’nın sevdasına dönmesin.”*⁴⁴

Siyaset dilinin mizahsal bir biçimde sunulabilmesi için yaygın kullanım tekniklerinden biri de benzetme sanatıdır. Yukarıdaki söylem açık bir benzetme örneğidir. İktidarın

⁴⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b102m.htm>

Avrupa Birliği'ne katılabilme yolundaki çabası için, muhalefetten böyle bir istihzalı bir eleştiri gelmiştir. Örnekte aynı zamanda “Kerem ile Aslı”⁴⁵ hikâyesi üzerinde bir telmih yapılmıştır. Kerem ile Aslı hikâyesi din farkı üzerine şekillenmiş bir hikâye olmakla birlikte her iki sevgili de dinlerinden vazgeçmemişlerdir. (Elçin 2010: 50). Bu bağlamda kavuşamayan iki gencin sonu, Türkiye ile Avrupa Birliği ikilisine benzetilmiştir.

Osman Coşkunoglu 22.10.2009 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“Biz, Türkiye olarak on yedinci büyük ekonomi olmakla övünüyoruz. Bölgemizin yani Kafkasların, Orta Doğu'nun ve Balkanların en güçlü ülkesi olmakla övünüyoruz. Peki, bu gücü dünyamızın yaşanamaz hâle gelmesini önlemek için kullanmamız gerekmez mi? Atmosfere en çok sera gazı salanlara karşı bu gücümüzü kullanamazsak mahallesinde çoluk çocuk karşısında hava basan iri yarı ama içi kof bir şişmandan farkımız ne olur bu büyüklükle? Bu gücü kullanmalıyız, uluslararası platformlarda kullanabilmeliyiz ama diğer ülkelere baskı yapabilmemiz için önce kendi evimizi temizlememiz gerekir.”*⁴⁶

Bu söylemde, muhalefet milletvekili Türkiye'yi “mahallede iriliğiyle övünen şişman bir çocuğa” benzetmiştir. Benzeyen *Türkiye*, kendisine benzetilen *şişman çocuk*, benzetme yönü ise *iri yarı; amai içi boş bir çocuk* olmaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin bölge ülkeler arasında büyüklüğü ve kalkınması ile övünebilmesi için var olan gücünü doğru şekilde kullanması gerektiği görüşü, bu sanatla ifade edilmeye çalışılmıştır.

S. Nevzat Korkmaz 22.07.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“Değerli AKP milletvekilleri, samimiyetle soruyorum: Bu suallerin hangisi yanlış? Artık geçmiş hükûmetleri suçlamaktan, “Bugün böyle ama dün daha kötüydü.” demekten bir vazgeçin. Siz, çare makamı olasınız diye yüzde 47'yle iktidar yapılmış bir partisiniz. Sizin mücadele etmeniz gereken yoksulluk, Milliyetçi Hareket Partisi değil. Sizin yakasına yapışmanız gereken yolsuzluk, ülkücüler değil. Sizin alt etmeniz gereken terör, atalarımız Oğuz Han'ın bıyıklarından ilham alan, içinde özel harekâtçılar, asker ve polislerin de yer aldığı Türk milliyetçileri değil. Ya gereğini yapın -eğer zamanınız kalmışsa- ya da vatandaş gereğini yapacak. Önce hiçbir derdine deva öngörmeyen AKP anayasasının referandumdaki oylamasında, sonra da genel seçimlerde sekiz yıllık zamanı ağustos böceği hovardalığında

⁴⁵ Hikâye, bir aşk hikâyesi olup, araştırmacılar göre 17.yüzyılda teşekkül etmiş ve Anadolu'ya İran'dan gelmiştir. Kerem İsfahan şahının oğludur. Aslı, bu padişahın hazinedarı olan bir Ermeni keşişinin kızıdır. Kerem sadık âşık, Aslı ise ir türlü kavuşulamayan sevgilidir (Kaplan 2001: 159).

⁴⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b010m.htm>

geçiren AKP İktidarına kapıyı gösterecek diyor, yüce heyetinizi saygıyla selamlıyorum.”⁴⁷

Yine bu söylemde benzetme yoluyla mizah yapılmak istenmiştir. Muhalefet milletvekilinin söyleminde iktidar “ağustos böceği”ne benzetilmiştir. Benzetme yönü ise “hovardalık yapmak” olarak verilmiştir. Bu bağlamda, muhalefetin iktidarı eleştirmesindeki göreceli sebep, sekiz yıllık iktidar sürecini çalışmayarak geçirdiği görüşüdür.

20.05.2011 tarihinde AK PARTİ Genel Başkan Yardımcısı Bülent Arınç, Bursa’da yapmış olduğu bir konuşmada şunları söyler:

“ Ana muhalefet partisi lideri zaman zaman Noel baba gibi çantasını dolduruyor, Batman’da genel aştan bahsediyor, Hakkâri’de demokratik özerklikten bahsediyor, Bursa’ya geliyor başka bir şey söylüyor...Çantası dolu. Bazen KDV’yi, ÖTV’Yİ kaldıracağım diyor. Bazen Cem Uzan gibi “Mazot bir buçuk lira olacak diyor”. Her şeyi dağıtıyor....”⁴⁸

Muhalefetin benzetme yoluyla yapmış olduklara mizahî örneklerin yanında, iktidar da mizahı kullanmayı tercih etmiştir. İktidarın önemli isimlerinden Bülent Arınç, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun halka vaatleri üzerinden gönderme yaparken, onu Noel Baba’ya benzetmiştir. Bu örnekte; benzeyen “Kemal Kılıçdaroğlu”, kendisine benzetilen “Noel Baba”, benzetme yönü “çanta ile dağıtma” ve benzetme edatı ise “gibi” sözcüğüdür. Bu örnekte teşbih ile birlikte istihza türü de görülmektedir.

MHP Grup Başkanvekili Oktay Vural 17.05.2011 tarihinde İzmir’deki konuşmasında şöyle der:

“...Robin Hood vardı yardı ya, zenginden alıp fakire veren. Robin Hüp, hüplüyor, kendisi hüpleme ekonomisi yapıyor.”⁴⁹

⁴⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b139m.htm>

⁴⁸ <http://www.iha.com.tr/haber-kemal-bey-noel-baba-gibi-gundem-177721/>

⁴⁹ <http://www.habererk.com/arsiv/haber/11793/vural-basbakanla-cook-eglendi-video.html>

Bu söylemde yine bir benzetme sanatı vardır. Muhalefet milletvekili Oktay Vural, Başbakanı *Howard Pyle* adlı Amerikalı bir çizerin *Robin Hood* karakterine benzetmiştir. Başbakan'ı *Robin Hüp* şeklinde tanımlamasındaki sebep, iktidarın uygulamış olduğu ekonomik yöntemlerdir. Konuşmanın ardından gelen “Millete vermeye değil, millettten almaya yönelik bir ekonomi AKP’ninki...” cümlesi aynı zamanda de Başbakan’a yönelik bir istihzayı göstermiştir.

3.2.2. Telmih

Türkçede ‘hatırlatma’ kullanılan geçen bu sanat; “meşhur bir olaya işaret etmek” şeklinde tanımlanır. Sanatkârı heyecanlandıran olayın bir yönü, başka bir olayın ya da kişinin yahut bir fıkranın hatırlanmasına sebep olur. Sanatkâr da hatırladığı olayı ön plana çıkarır (Kocakaplan 2002: 150).

CHP milletvekili Mustafa Gazalcı 31.07.2003 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“Mustafa Gazalcı (CHP): Mustafa Necati'yi duymuşsunuzdur; 1925-1928 yılları arasında gerçekten çok büyük işler başarmış bir Millî Eğitim Bakanıdır. Millî Eğitim Bakanı olarak bir yere okul yapacaktır, para sıkıntısı vardır. Maliye Bakanına der ki: "Senin görevin para bulmak, benim görevim okul yapmak" Evet, Sayın Başkanım. "Senin görevin para bulmak, benimki yapmak" diyor Mustafa Necati. Ya sizinki; aynen Osmanlı İmparatorluğunun Millî Eğitim Nazırı Haşim Paşa gibi "şu okullar olmasa eğitimi çok güzel yönetirdim." Yani, o kapıya çıkıyor”⁵⁰

Geçmişte yaşamış kişiler hatırlatılarak, içinde bulunulan dönem içindeki insanlar arasında bir mukayese yapılmasını hedefleyen siyasîler için, telmih sanatı söylemlerini mizahileştirmek adına sıkça kullanılan bir sanattır. Muhalefet milletvekili bu söyleminde iktidarın eğitim anlayışını eleştirebilmek için, Milli Eğitim eski bakanlarından *Mustafa Necati*'nin ve Osmanlı Dönemi Milli Eğitim Bakanı *Haşim Paşa*'nın eğitim kurumları ile ilgili söyledikleri sözleri hatırlatmıştır. Vekil bu hatırlatmaları yaparken, bir yandan *Mustafa Necati*'nin eğitim anlayışını övmekte, öte yandan ise iktidarın eğitim anlayışının Osmanlı Dönemi eğitim bakanına benzediğini ifade etmektedir.

⁵⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b114m.htm>

CHP milletvekili Onur Öymen, 22.12.2003 tarihinde TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“Değerli arkadaşlar, sözlerimi tamamlıyorum. 20.yüzyılın başlarında filozof Sakallı Celal “Türkiye, garptan şarka doğru giden bir gemidir, üzerinde bazıları garba doğru koşar” demişti. Atatürk, işte bu geminin yönünü değiştirdi. O zamandan beri Türkiye artık, doğudan batıya doğru giden bir gemidir; ama, anlaşılan üzerinde bazıları hala doğuya doğru koşmaya çalışıyorlar; ama, onların gücü hiçbir zaman bu geminin yönünü bir kere daha değiştirmeye yetmeyecektir.”*⁵¹

Bu söylemde ise geçmişte yaşayan bir şahsiyetin bir sözü hatırlatılarak, söylemin anlamına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Öymen, *Filozof Sakallı Celal*’in sözüne değinerek, Atatürk’ün Batı modernizmi ve teknolojisine Türkiye’nin yönünü çevirdiğini hatırlatmıştır. Ülke içinde gerici zihniyete sahip olanların, bu gidişatı değiştirmeye güçlerinin yetemeyeceğini dillendirmeye çalışırken, istihza türünü de kullanmıştır.

CHP milletvekili Berhan Şimşek 07.06.2005 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“İktidarınız döneminde gençler için yaptığınız tek şey -Sayın Bakanım buradan söyleyeyim- 19 Mayıs kutlamalarını statlardan alanlara taşımaktır; bu da eğer iş olarak kabul edilirse. Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençler arasında, umutsuzluk ve beklentisizlik bir yaşam biçimi haline dönüşmüştür. Oysa, gençlerimiz bunu hak etmemektedir. 2005 mali yılı bütçesi üzerinde yapmış olduğum konuşmamda şunu söylemiştim: Hükümet, ülke halkına Godot’yu bekletiyor. Anlaşılan, bu araştırmaya cevap veren gençler, benim gibi ve ülke halkı gibi, Godot’nun gelmeyeceğini fark ettiler.”*⁵²

Hatırlatma sanatının kullanıldığı bu örnekte, tiyatro tarihinde önemsenen bir eser üzerinden söylem mizahileşmiştir. Berhan Şimşek, konuşmasında iktidarın halkı oyaladığı ve hep bir şeyler için beklettiği şeklinde bir iddiada bulunmuştur. Beklemeyi “hiç gelmeyecek bir şeyi/kimseyi beklemek” şeklinde analiz etmiştir. Bunu da *Samuel Beckett*’in “Godot’yu Beklerken” (1952) adlı tiyatro eserini hatırlatarak sunmuştur. Oyunun başkışileri, sahne adları Didi ve Gogo olan, Vladimir ve Estragon ikilisidir. Bu ikili, tek bir ağacın olduğu ıssız kır yolunda, Godot’u beklerler ve beklerken, sürekli birbirleri ile konuşurlar. Bu arada, sahneye bir çocuk gelir, Godot’dan mesaj getirmiştir. Gogo ve Didi’ye, Godot’un bugün değil, yarın geleceğini söyler. Godot, hiç gelmez, Gogo ve Didi beklemeye devam ederler. Eserde, kahramanların geçmişlerine dair bir

⁵¹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil2/bas/b034m.htm>

⁵² <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil3/bas/b108m.htm>

şey bilinmez, gelecek ise belirsizdir, kahramanların geleceğe ait bir tasarıları, hayalleri yoktur. Sadece Godot'un gelmesini isterler; ama, Godot'nun gelip gelmeyeceği tam bir muammadır (Özbalak 2012: 28-30).

AK PARTİ milletvekili Avni Doğan, 20.09.2006 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle der:

*"...Edirne'den Kars'a bu büyük ulusun saygı duyduğu değerler neyse, ona saygı duyarak olur. Atilla İlhan'ın bir sözüyle sözlerime son vermek istiyorum. Hangi Sol'da der ki... "Adam" der, "boksör Clay adını Muhammed yapmış diye kahvede sevincinden hora tepiyor, bizim solcular da Muhammed Ali Clay'e karşı çıkarak halktan oy almaya çalışıyor." İşte sizin anlayışınız bu"*⁵³

Geçmişte yaşamış kişilere veya yaşanmış olaylara atıfta bulunularak, var olan durum ile bir mukayese yapılmasını amaçlayan siyasîler, hatırlatma sanatı ile de söylemlerini mizahîleştirmişlerdir. Bu örnekte, adı geçen milletvekili, söyleminde *Atilla İlhan*'ın bir sözünü hatırlatarak, sol görüşteki insanların, oy istemedeki yanlış tutumlarını eleştirirken, *Muhammed Ali Clay*'in Müslümanlığı kabul edişini hatırlatmış, bir yandan da sol kesimin tutumu ile istihza etmiştir.

MHP lideri Devlet Bahçeli, 18.10.2011 tarihli grup konuşmasında şöyle konuşur:

*"Telefondan sigaraya, alkol ürünlerinden otomobil vergilerine kadar zamlar milletimize yağmur gibi yağmıştır. Başbakan haklıdır ve zam derslerine iyi çalışmışlardır. Ev sahibini bastıran yavuz misali, zamlara yönelik tepkilere hiddetlenen bu zihniyetin; 'sigara içmezsın olur biter', türünden açıklamalara sığınması tam anlamıyla çirkeftir. O halde milletimiz doğalgazı da elektriği de kullanmasın. Otomobile de binmesin ve ekmek yerine pasta yesin."*⁵⁴

Bahçeli bu konuşmasında, ülkedeki aşırı zamlara ve bu sıkıntılara Başbakan'ın kayıtsız kaldığına dair söylemine dikkat çekmek ve söylemini mizahîleştirmek adına, 18.yüzyılda yaşamış olan dönemin *Fransa Kraliçesi Marie Antoinette*'a mâl edilen, halkın yiyecek ekmeği dahi kalmadı feryadına yönelik "Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler" sözünü hatırlatmıştır.

⁵³ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b126m.htm>

⁵⁴ http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1260/index.html

3.2.3. Kinaye

“Gerçek ve mecazî anlamları olan bir sözü, onun mecazî anlamını kastederek kullanma sanatıdır.”(Kocakaplan 2002: 92) Kinaye açıkça söylenmesi sakıncalı durumları, alay ve hakaret maksadı taşıyan söylemler için kullanılmaktadır (Kocakaplan 2002: 93).

26.10.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

Rahmi Güner (Devamla) – Halkın temel geçim kaynaklarına itibar etmiyorsunuz, halkın temel geçim kaynaklarına yatırım, teşvik yok; bir de bahsediyorlar “Ordu’da büyük yatırım yaptık” diye. Halk bunu görüyor değerli arkadaşlarım. Ne yatırımı, yatırım falan yok. Hepsi belli söylemden ileri geliyor.

Bakanlar geliyor değerli arkadaşlarım, Başbakan geldi ilime ve yatırım konusunda tek bir lafı yok. Halkın ürününün değerlendirilmesi için, fındık ürününün değerlendirilmesi için, tekel olmaktan kurtulması için, yabancı alıcılarla iş birlikçilerin kurmuş olduğu bir komploya kurban giden üreticinin, hiçbir zaman onun yanında olduğunu söylemeyen bir İktidar, bir Başbakan, bir bakanlar değerli arkadaşlarım. İşte ben, bugün bunu dile getirmek istiyorum, bu halkın sorunlarını dile getirmek istiyorum. O on iki ay nasırlı elleriyle fındık dibinde çalışan o üreticinin hakkını Meclis kürsüsüne getirmek istiyorum.

*Muharrem İnce – Rahmi Bey, Ordu’yu savundun diye Ergenekoncu diyebilirler sana!*⁵⁵

Bu diyalogda, “Ordu” kelimesi üzerine bir kinaye yapılmıştır. Bilindiği üzere Ordu hem bir il ismi, hem de *Türk Silahlı Kuvvetlerine* için kullanılan bir ifadedir. Kinaye sanatında bir kelimenin öz anlamı yanında, başka bir anlamı da çağrıştıran olması mizaha sebebiyet verebilir. İktidar milletvekilinin Ordu ili üzerine yapılan hizmetleri anlatmasına müdahale eden muhalefet vekili, TSK için kullanılan ‘Ordu’ ifadesini hatırlatmıştır. Gündemde yer alan Ergenekon durumuna dikkat çekebilmek adına bu sanatı tercih etmiştir.

07.04. 2011 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

“Rasim Çakır (Devamla) – İnsan gibi yaşamak için, sağlıklı yaşamak için, kendimizin, çocuklarımızın ve torunlarımızın sağlıklı bir insan gibi yaşayabilmesi için mücadele ediyoruz. Mum ışığında yaşamımızı devam ettirebiliriz ama nükleer bir tehdit altında yaşamımızı devam ettirebilmemiz mümkün değil. Diyorlar ki: “Herkes ‘Nükleere karşıyız.’ diyor ama hiç kimse 2 ampulden 1’ini kapatmayı kabul etmiyor.” Hayır arkadaşlar, öyle değil.

*Muharrem İnce – Ampulü toptan kapatacağız, fişini çekeceğiz.”*⁵⁶

⁵⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b011m.htm>

⁵⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b088m.htm>

Bazı kelimeler anlam itibariyle tek bir bağlam taşıyor olsa da; toplumda bazı durum ve kişiler için sembol olarak kullanılmış ve kültürel bellekte bu şekilde anlamı çeşitlenen kelimeler oluşmuştur. Esas itibariyle “ampul” kelimesi somut bir isimdir ve bir aydınlatma nesnesi olarak gerçek anlamında kullanılır. Ancak, AK PARTİ’nin parti sembolü olarak kullanılan bu nesne, bazı durumlarda AK PARTİ için kullanılmaktadır. Muharrem İnce’nin “Ampülü toptan kapatacağız, fişini çekeceğiz” cümlesinde böyle bir durum vardır. Dolayısıyla bu söylemde ‘ampul’ kelimesi mecaz anlama bürünmüş ve söylem mizahîleşmiştir.

3.2.4. Mübalağa

Bir olayın, heyecanın etkisiyle büyütülmesi veya küçültülmesi demektir (Kocakaplan 2002: 109). Bu sanat, edebi sanatlar içerisinde mizaha en yatkın olanlardandır. Zira, dikkati konuya çekebilmek adına yapılan abartma, bünyesinde gülmece unsurunu taşıyabilmektedir.

CHP milletvekili Muharrem İnce 26.12.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir ifadede bulunur:

*“Polis İmdat” hattını kaldırıp “imdat polis” hattını kuran bir Başbakan....”*⁵⁷

Abartma, var olan durumu mizahîleştirmek için sıkça kullanılan bir sanattır. Zira, kişiyi gülmeye sevk eden unsurların başında gelmektedir. Bu örnekteki abartma kısmı “imdat polis” ibaresindedir. Emniyet güçlerinin topluma yönelik orantısız güç kullandıklarına yönelik iddia, beraberinde muhalefet tarafından böyle bir ifadeyi doğurmuştur. Örnek, aynı zamanda hiciv içerir.

⁵⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b042m.htm>

3.3. ANLATIM TÜRLERİNİN KULLANIMI

3.3.1. Deyim ve Atasözleri

Deyim, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. Duygu ve düşüncelerimizi dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır (Elçin 2001: 642).

“Atasözleri ise, anonim karakter taşıyan ve atalardan kaldığı kabul edilen, kısa, özlü, kalıplaşmış ve hüküm bildiren cümleler, milletlerin hayat anlayışının ortak bir ifadesi olan sözlerdir” (Elçin 2001: 625-626). Dolayısıyla “Atasözleri ve fıkralarla halk felsefesi ve eleştirel düşünce arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır” (Özdemir 2010: 29). Bu bağlamda atasözleri ve deyimlerin, toplumların dönemin şartlarına göre biçimlenmiş zihniyetleri üzerine ipuçları vermesi önemlidir.

CHP milletvekili Berhan Şimşek, 12.05.2004 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“Sayın Bakan (Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik) ezberine bayılıyorum, iyi ezberler; fakat, ezberliyor da, belgeler, maalesef... Sayın Bakanın söylediğini doğrulamıyor. Sayın Bakanım, desteksiz atmak güzel iştir; ama, destekli atmak da omzu yormaz.”*⁵⁸

Bu örnekteki “desteksiz atmak” ifadesine baktığımızda karşımıza şöyle bir perspektif çıkıyor: Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanmış *Deyimler Sözlüğü*’nde böyle bir deyim karşılığı bulunmamaktadır. Ancak, popüler söylemler arasında girmiş olan bu tabir, deyim özellikleri gösterir. Anlamından uzak iki kelime, yepyeni bir anlam üretmiştir. Pek çok internet sitesinde karşılık bulabilen bu deyim, “inandırıcılıktan uzak bir şekilde konuşmak, abartmak” anlamlarına gelir. Tabii, muhalefet vekilinin bu söylemindeki amaç, iktidar üyesini deyimden halk arasında kullanılan bağlamına göre eleştirmektir.

26.09. 2004 tarihli TBMM Genel Kurulunda milletvekilleri arasında şu diyalog geçer:

⁵⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil2/bas/b088m.htm>

“Orhan Eraslan - Haa, bakın, bir de, Başbakan bir taahhütte de bulundu, tüm milletin gözünün içine baka baka; yani, yüreğim kanadı arkadaşlar, sizle paylaşmak istiyorum. Bir Türk vatandaşı olarak acı duydum, üzüntü duydum; süklüm püklüm, süt dökmüş gibi, böyle üzüntü içerisinde büzülmüş...

Fahri Keskin - Öyle bir şey yok!

Orhan Eraslan (Devamla) - Yani "bir daha iktidarım süresi içerisinde asla çıkmayacak..."

Fahri Keskin - Öyle bir şey yok!

Orhan Eraslan (Devamla) - "...asla çıkmayacak" diye...Ee, ben televizyonda izledim.

Fahri Keskin - O sizin görüşünüz.

Orhan Eraslan (Devamla) - Ben televizyonda izledim. "İktidarım süresi içerisinde bu yasa asla çıkmayacak" diye söz verdi. Burada da aslan kesiliyordu; yani, bir şey hatırlatıyor: Onun adı Yaşar, karakolda doğru söyler, mahkemede şaşar.”⁵⁹

Bu örnekte “Yaşar karakolda doğru söyler mahkemede şaşar” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade Afyon yöresine ait “ Ben Giderim Oduna” adlı bir türkünün nakarat kısmıdır. Bu ifadenin her ne kadar *Deyimler Sözlüğü*’nde bir açıklaması olmasa da, Türk diline yerleşmiş ve bir deyim gibi kullanılabilir. Bu bağlamda muhalefet milletvekili, iktidarı *sözünde durmama* ile eleştirmiş ve eleştirisini bu deyimle mizahileştirmiştir.

AK PARTİ milletvekili ile muhalefet milletvekili arasında 19.09.2006 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

“Salih Kapusuz: -...Bir iktidarın meşruiyeti millettir, AK Partinin meşruiyeti de Türk Milletidir. Bir başkasıyla biz bunu tartışmayız, konuşmayız, aramayız; ama, değil mi ki, bu ülkenin, bu milletin, bu devletin çıkarı varsa, herkesle, en ileri seviyedeki düşmanlarımızla bile, çıkarımız lehine görüşmeyi, konuşmayı ve ilişkiyi devam ettiririz. Orada da aslolan, ülkemizin çıkarıdır. Onun için, biz, birilerinin anladığı manada, meşruiyetin kaynağını zinde çevrelerde, yabancı güçlerde, yabancı sermayede falan arayacak kadar hiçbir zaman küçülmedik!

Süleyman Sarıbaş (Anavatan Partisi) - Ayağını yerden kaldırıyor musun?”⁶⁰

Yukarıdaki bahsetmiş olduğumuz bu örnekte de mevcuttur. Yine, “ayağını yerden kaldırmak” deyimini *Deyimler Sözlüğü*’nde bulunmamaktadır. Bir çocukluk inanışına göre, yalan söyleyen insan ayağını kaldırırsa günah yazılmaz. Neticede, bir kalıp davranış olarak uygulanan bu eylem, Türkçede yalan söyleyen insanların yapmış oldukları bir hareket gibi algılanıp deyimleşmiştir.

⁵⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil2/bas/b124m.htm>

⁶⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b125m.htm>

CHP milletvekili Feridun Fikret Baloğlu 31.06.2007 tarihinde TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“Son olarak söyleyeceğim şu: Sayın Badazlı'ya bu yanıtları verdim. Benimle ilgili güzel sözleri için de teşekkür ediyorum, fakat benimle ilgili kanaatinin tam anlamıyla oluşmadığını da anlıyorum. Konuşmasında, benim kendisinin "gözünün yağı" olduğumu söyledikten dört satır sonra "göz ağrım" diyor. Bu konuda artık bir karara varması gerekiyor. Evet, zaman zaman Antalya'daki iktidar partisini ağırttığımı biliyorum, sıkıntılara soktuğumu biliyorum, ama ben bir muhalefet milletvekiliyim, birtakım şeyleri söylemek zorundayım. Çünkü, insanlar bize soruyorlar, biz onların vekiliyiz, bunu onlara anlatmak gerekiyor.”

Bu örnekte “göz yağı” ve “göz ağrısı” deyimleri birlikte kullanılmıştır. Anadolu’da “gözümün yağı”, “gözünün yağını yerim” şeklinde kullanılan bu deyim; sevgi belirtme durumlarında kullanılır; ancak, *Deyimler Sözlüğü*’nde açıklaması yoktur. “Göz ağrım” ifadesi ise “ilk göz ağrım” şeklinde açıklama bulur. Açıklamaya göre “ilk sevgili, ilk evlat”lar için kullanılır (Aksoy 2013: 879). Her iki deyim bu örnekte kullanımına bakıldığında muhalefet ve iktidar üyesinin söylemlerinde tutarlılık gözetir. Zira, göz ağrım ifadesini “iktidarı ağırtmak” şeklinde kullanmıştır. Deyimlerin açıklamasına bakıldığında doğru bir anlam çıkmamaktadır; fakat, muhalefet üyesi her iki deyim de birbirinin tezadı şeklinde kullandığından, mizahsal bir üslup oluşmuştur.

03.11.2009 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

“Suat Kılıç (Devamla) – Diğer grup önerileri üzerinde konuşan arkadaşlarımızın işaret ettiği bazı hususlar var, onlarla ilgili de birkaç konuyu açıklığa kavuşturmak istiyorum; Sayın Başbakanımızın bugünkü grup konuşmasında domuz gribi aşısıyla ilgili olarak ifade ettiği cümleler: Değerli arkadaşlarım, Hükümetimiz bu konuda yapması gerekeni yapmış ve koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında en ileri düzeyde ihtiyaç duyulması hâlinde bile gerekecek olan sağlık tertibatını Sağlık Bakanlığı üzerinden temin etmiştir yani bugün itibarıyla Türkiye bu hastalık riski karşısında Avrupa ve Amerika da dâhil olmak üzere risk kapsamındaki ülkeler içerisinde bakıldığı vakit konuya en hazırlıklı yaklaşan ülke durumundadır. Dolayısıyla Hükümetin bu konuya hazırlıksız yakalanması hâlinde neler söyleyebileceğinizi düşündüğüm vakit 72 milyon insanımızın yaşadığı bir memlekette bu koruyucu sağlık önlemleri kapsamında atılan adımın doğru ve normal bir adım olduğu herkes tarafından idrak edilecektir. Ali Uzunırmak (Aydın) – İndira Gandhi olunca öyle oluyor canım!”⁶¹

Bu örnekte “İndira Gandhi” sözcüğü geçmektedir. *İndira Gandhi* Hindistan’ın eski başbakanlarından. Türkçede argo bir sözcük olarak kullanılan ve “çalmak” manasına

⁶¹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b012m.htm>

gelen “İndirmek” kelimesi ile “İndira” kelimesi arasında bir ilişki kurulmuştur. Böylelikle *Deyimler Sözlüğü*nde açıklaması olmasa da “ çalan, hırsızlık yapan insanlar” için bu ifade bir deyim şeklinde kullanılmaktadır. Muhalefet milletvekili de iktidara yönelik eleştirisini bu deyimle mizahîleştirmiştir.

22.07.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda Ertuğrul Kumcuoğlu şöyle konuşur:

“ Bunu niçin yaptığınızı biraz sonra... Bunları niçin yapıyoruz? Diyoruz ki: Anayasa Mahkemesinden on madde döndü. Kanunda boşluk oldu. Bunu telafi etmek için bu düzenlemeyi yapmamız gerekir. Tamam, amenna ve saddakna, getirdiniz, bu düzenlemeyi yapıyorsunuz ama ben size söyleyeyim: Bu kanunun pek çok maddesi tekrar Anayasa Mahkemesinden dönecek ve siz ‘Hukuk önümüzü kesiyor.’ diye tekrar şikâyet edeceksiniz. Yani ‘Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.’ ‘Yap kanun, boz kanun.’ ‘Yap kanun, boz kanun.’ Böyle kanun yaparak, bozarak ve bir hafta önce burada parmak kaldırarak kanunlaştırdığınız bir kanunu hemen bir hafta sonra değiştirerek “Biz doğru iş yapıyoruz. Biz haklı iş yapıyoruz. Biz bu memleketi iyi idare ediyoruz.” diyebilir miyiz Allah için yani?”⁶²

Bu söylemde geçen “Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur” deyimini kullanılmıştır. Deyim, çalışmaları verimli olmayan, yerinde sayan ve aynı şeyleri tekrarlayıp duran insanlar için kullanılmaktadır (Aksoy 2013: 634). Bu bağlamda, muhalefet milletvekili, iktidarın anayasa kanunları üzerinde tutarlı olmadıkları yolundaki getirdiği eleştiriye, bu deyimini kullanarak mizahîleştirmiştir.

06.07.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda milletvekilleri arasında şu diyalog geçmiştir:

“Suat Kılıç – Ankara’da Yıldırım Beyazıt üniversitesi yeni bir üniversite olarak kurulacak. Ecdadın hatırasını yad etmiş olacağız, artı, Ankara yeni bir üniversiteye kavuşacak. Bursalılar ekran başında, Bursa teknik üniversitesinin kuruluşu bekleniyor. İstanbul’da yeni bir üniversite, medeniyet üniversitesinin kuruluşu sağlanacak. İzmir’de Kâtip Çelebi üniversitesinin kuruluşu sağlanacak. Konyalılar ekran başında, Konya teknik üniversitesi bekleniyor ve yine Erzurum’da Atatürk Üniversitesinin yanında “Erzurum Üniversitesi” adıyla bir yeni üniversite kurulacak. İnsanlarımız bizden bunu bekliyor ve âdeta ekran başındakiler size şunu söylüyor: “Bırakın da çalışsınlar.” Biz de senelerdir bunu söylüyoruz, “Bırakın da çalışalım.” E olmadı, bunu anlamayacaksınız şunu söylüyoruz...

Mehmet Şandır – Yeriniz mi dar!

Suat Kılıç (Devamla) – Meclis, İç Tüzük’e göre 1 Temmuz tarihi itibarıyla zaten tatile girmiş durumdadır ama buna rağmen, iktidar-muhalefet milletvekilleri çalışma süresini uzattık ve bir günlük çalışmamızda İç Tüzük’te yazılı sürelerle göre

⁶² <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b139m.htm>

*bir haftalık çalışmaya değer sürelerle çalışıyoruz. Şu an bakarsanız İç Tüzük'e göre -15.00-19.00- yarım saat var ama yarım saat sonra biz yasama gündemine bile geçmiş olamayacağız maalesef. Değerli arkadaşlar, bu büyük bir kayıp. Yeni bir çağrıda bulunuyorum. "Bırakın da çalışalım." çağrısını dikkate almıyorsanız... Kamer Genç – Yahu, geçmişte salı günleri kanun çıkmazdı. Sen daha süt kokuyorsun, sen bilmezsin."*⁶³

Bu söylemlerde, iki muhalefet milletvekilinin kullanmış olduğu deyimler göze çarpmaktadır: “yeri dar olmak” ve “ağzı süt kokmak”. Yeri dar olmak deyiminin Deyimler Sözlüğünde açıklaması yoktur. Ancak bu deyim anlamını “çeşitli bahaneler sunarak bir işi yapmamak” şeklinde açıklayabiliriz. İktidarın “bırakın da çalışalım” sözüne karşılık, çalışmak için imkânlarının yeterli olduğunu söylemek isteyen muhalefet milletvekili bu deymi kullanmayı tercih etmiştir. Öte yandan “ağzı süt kokmak” deymi “çok genç ve deneyimsiz olmak” şeklinde karşılık bulur (Aksoy 2013: 546). Bu bağlamda, muhalefet milletvekili iktidar vekilinin genç yaşından hareketle, konuşmasına itibar edilmemesi gerektiği imasını bu deyimle vermiştir. Her iki deyim kullandığı söylemlerde, aynı zamanda iktidar vekillerine yönelik bir istihza vardır.

CHP milletvekili Muharrem İnce, 26.12. 2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

*“Miting meydanlarında, Kocaeli mitinginde ‘İşsizliği yüzde 10’un altına düşürecekiz’ dedi Sayın Başbakan; ama, 2010 bütçesinde yüzde 12 olacağı öngörülüyor. Yine, Ofer’le “görüşüm, görüşmedim”i, sabah yaktığınız mumun bırak yatsıya kadar gelmesini ikindide nasıl söndürdüğünüzü hepimiz biliyoruz.”*⁶⁴

Bu örnekte “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” atasözüne telmihte bulunulmuştur. “Bir kimsenin söylediği söz yalan ise durum çok geçmeden anlaşılır” (Aksoy 2013: 465) şeklinde açıklama bulan atasözünü kullanan muhalefet, Başbakan’ı hicvetmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, 22.02.2011 tarihli parti grup konuşmasında şöyle der:

“Sayın Kılıçdaroğlu, İstanbul'a Büyükşehir Belediye Başkan adayı olduğu zaman da biliyorsunuz bol miktarda bir şeyler dağıtacağını söyledi ve bol keseden attı. Şu kadar vereceğim, bu kadar vereceğim, şunu yapacağım, bunu yapacağım. Diyorum ki ne kadar güzel, o zaman adaydın. Şimdi Genel Başkan oldun. Peki, bak 3 tane büyükşehir belediye başkanlığı sizde; Antalya sizde, Mersin sizde, İzmir sizde.

⁶³ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b129m.htm>

⁶⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b042m.htm>

Hadi gel Antalya'da, Mersin'de, İzmir'de bu dediklerini uygulamaya koy. Gel, Genel Başkansın, o belediyelerde bunu yapın. Güzel bir şey değil mi bu? Güzel bir şey. Bu güzel şeyi oralarda uygula, dürüstlüğü, samimiyetini görelim. Ve benim oralarda yaşayan vatandaşım da bu güzellikleri görsün ya, yap. Yapamaz, çünkü İstanbul'a aday olduğu zaman bekârdı. Bekâra karı boşamak kolaydır, yapar. Ama şimdi evlendi, siyasi evlilik öyle kolay değil.”

Deyimler, bir dile çağrışım zenginliği kattığı gibi, dildeki üslubu pek çok açıdan mizahileştirmektedirler. Erdoğan ana muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nu yererken “bol keseden atmak” deyimini ile “Bekâra karı boşamak kolaydır” atasözü ile söylemini dikkat çekmek istemiştir. Türkçede bol keseden atmak; “bol bol, ölçüsüz, çok konuşmak” (Aksoy 2013: 656) anlamına gelir. “Bekâra karı boşamak kolay” atasözü ise “Sorumluluk sahibi olmayan, neticesini hesaplamaadan kolayca hüküm verir.”⁶⁵ anlamında kullanılır. Bu bağlamda, Erdoğan, Kılıçdaroğlu’nu “boş ve ölçüsüz konuşmak” ve “vaat üretmek” gibi açılardan eleştirmiştir.

13.04.2011 Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nde bir Fransız parlamenterin Türkiye’de gayrimüslimlerin ibadet edemediği şeklindeki iddiasına Recep Tayyip Erdoğan şöyle yanıt verir:

*"Sizi ben Türkiye'ye davet etmek isterim. Türkiye'yi yakından takip etmiyorsunuz, duyduklarınızla hareket ediyorsunuz. Zannediyorum, arkadaşımız Fransız mı? Ama Türkiye'ye de Fransız..."*⁶⁶

Türk Dil Kurumu’nun deyimler ve atasözleri sözlüğüne göre “Fransız kalmak/olmak” şeklinde bir deyim yoktur. Ancak, dillerin literatürden bağımsız olarak, sıkça kullanılan üretimleri vardır. Bazı tabirler, ihtiyaç zuhur ettiğinde üretilmekte ve dilde yerleşik halini alabilmektedir. Yukarıdaki söylemde böyle bir örnek vardır. “Fransız kalmak” ifadesinin Deyimler Sözlüğünde bir karşılığı yoktur; ancak, “bir konuya uzak olmak, durumdan veya olaydan habersiz kalmak” şeklinde Türkçede kullanılmaktadır. Erdoğan, uluslar arası bir platformda bu deyimleşmiş ifadeyi kullanarak, Avrupalıların Türkiye’yi yeterince tanımadığına dikkat çekmek istemiştir. Erdoğan’ın bu ifadeyi kullanarak aynı zamanda Türkiye’ye yönelik bu yaklaşımlarla istihza ettiğini görebilmekteyiz.

⁶⁵ <http://www.sozlukanlaminedir.com/bekara-kari-bosamak-kolay-ne-demektir/>

⁶⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=cOZfDYoffQU>

Konuşmalarında çoğunlukla ılımlı ve yumuşak bir üslup tercih eden Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Bülent Arınç, 11.11.2011 Manisa-Saruhanlı zeytin ve kültür festivalinde yaptığı konuşmada şöyle der:

“Sevgili Demirel, her gittiği ilçeyi il yapmayı vaad ederdi. Seçime üç gün kala...Alanya’ya giderdi, Alanyalılar sizi il yapacağız plakanız 78, Nazilliler sizinki 83, İskenderun seninki 89, Akhisar seninki 99, Salihli seninki 109. Ve işe ciddiyet katmak için de “bu sözlerimin altını iyice çizsin” derdi. Allah Allah...Bir seçim geçti olmadı, iki seçim geçti olmadı, üçüncü seçimde de “baba” yine aynı vaadi söyleyince, biri uyanmış; “ baba ya hep vaat edip duruyorsun, plakayı da verdin, altını da çizsin dedin, ne olacak bizim halimiz”. Sevgili kardeşim, şimdi de üzerini çizsin”⁶⁷

Konuşmanın devamında Arınç, kendi partilerinin böyle bir vaad partisi olmayacağını ifade etmiştir. Bunu belirtirken de Demirel’in bir anekdotunu kullanmıştır. Bu anekdotta; “altını çizmek” deyimini ve “üstünü çizmek” tabirini kullanır. “altını çizmek” deyimi, “bir sözün üzerine dikkati çekmek” anlamındadır. (Aksoy 2013: 569). “Üstünü çizmek” ise ‘vazgeçmek, unutmak, silmek’ anlamlarında kullanılabilir.

3.3.2. Şiir

Anlatım türleri içinde yer alan şiir türü, siyasetçiler arasında kullanılmıştır.

CHP milletvekili Hüseyin Bayındır 09.10 2003 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşmuştur:

“Bakın arkadaşlar, ülke, gerçekten darda; sizin bize anlatmaya çalıştığınız gibi değil. Anadolu’da fiili hayat bir başka yürüyor. Çaresizlik almış başını gitmiş. Umutsuzluk umut olmuş ülkede. Görün bunları. Görmezseniz, bir gün onlar gösterirler.

Bakın, aklıma ne geldi biliyor musunuz; aklıma, çok değerli Şairimiz Orhan Veli Kanık geldi. Ne güzel söylemiş sizin iktidar günlerinizi, nasıl tarif etmiş ekonominizi. Memleketimdeki insan manzaraları için ne diyor biliyor musunuz?:

*‘Cep delik cepken delik
Yen delik kaftan delik
Don delik mintan delik
Kevgir misin be kardeşlik?’ ”⁶⁸*

⁶⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=DsM0bTUEtec>

⁶⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil2/bas/b005m.htm>

Siyasîler söylemlerini etkili ve dinamik tutabilmek hatta durumu mizahîleştirmek adına şiir türünden faydalanmışlardır. Muhalefet vekilinin görüşüne göre, iktidarın ülke yönetimi arzu edilen şekilde değildir ve halk sıkıntıda. Bunu etkili bir şekilde ifade etmeye çalışan muhalefet üyesi, halkın yaşadığı sıkıntıyı *Orhan Veli*'nin mizahî öğeler içeren bu şiirini referans göstererek izah etmeye çalışır.

CHP milletvekili Şükrü Mustafa Elekdağ, 25.06.2009 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşmuştur:

“Değerli arkadaşlarım, siyaset kurumuna bu negatif bakışın nedeni halkımızın siyasetin bir kamu hizmeti olmaktan çıktığına, çıkar kapısı hâline dönüştüğüne, servet kazanımının ve devleti soymanın aracı hâline geldiğine inanmasından ileri geliyor. Dokunulmazlığı da bu kirli emellere ulaşmak için kullanılan bir zırh olarak görüyor. Bu nedendir ki Neyzen Tevfik’in hepimizi isyana sevk eden şu dörtlüsü dillere pelesenk olmuştur:

*‘Kime sordumsa seni doğru cevap vermediler,
Kimi hırsız, kimi alçak, kimi deyyus dediler.
Künyeni almak için partiye ettim telefon,
Bizdeki kayda göre şimdi o mebus dediler.’ “⁶⁹*

Şiir türünün kullanıldığı yukarıdaki söylem aynı zamanda bir hiciv içerir. Muhalefet vekili, toplumun siyasete ve siyasîlere olan güveninin azaldığını, bunun sebebinin de siyasiler olduğunu ifade etmeye çalışırken *Neyzen Tevfik*’in hiciv içeren bir dörtlüğüne yer vermiştir. Hicvin, keskin ve sert dili bu örnekte karşımıza çıkmıştır. ‘hırsız’, ‘alçak’ ve ‘deyyus’ kelimeleri mebuslar yani milletvekilleri için kullanılmıştır.

Muhalefetin, siyasî çatışmada şiiri kullanmasına bir örnek de CHP’nin 2011 Genel Seçiminde sözleri *Ali Dilki* ve bestesi *Onur Akın*’a ait olan, *Nilüfer Sarıtaş* tarafından seslendirilen şarkıdır:

*“Halkım bir kumar oynadı
Yazı dedi tura çıktı
Düştü çukuru boyladı
Her yerinden yara çıktı,
Ak dediler kara çıktı
Kaldırdılar keplerini
Tanıdılar tiplerini
Aradılar ceplerini*

⁶⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/bas/b110m.htm>

*Her taraftan para çıktı
 Ak dediler kara çıktı
 Bir araya tıktılar
 Kuyrukları sıkıştılar
 Bir ara çok takıştılar
 Ve askeri şur'a çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.
 Getirdiler başımıza
 Uğramadı çarşımıza
 Geçemedi karşımıza
 Eli yüzü kara çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.
 Karıştırdı dibimizi
 Ele aldı ipimizi
 Beğenmedi tipimizi
 Gözümüzse mora çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.
 Tuttuğunu tıktıyorlar
 Ümüğünü sıkıyorlar
 Cayır cayır yakıyorlar
 Bunlar tam bir çıra çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.
 Götürdüler kasa kasa
 Dedim ki bu nasıl yasa
 Sürgün yedim ta Sivas'a
 Tayinimiz Zara çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.
 Birisini tutmak için
 İçeriye atmak için
 Mahpuslarda yatmak için
 Hemen bize sıra çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.
 Ali: yobaz bunlar bence
 Söylemişim daha önce
 Gerçekleri söyleyince
 Karşıma Ankara çıktı,
 Ak dediler kara çıktı.”*

Bu şiir, esas itibariyle hiciv türüne de en uygun örneklerden biridir. Muhalefet, AK PARTİ'yi hedef alan sözlerini, mizahtan yararlanarak kullanırken, maksat mizahın itibar zedeleme işlevinden faydalanmaktır. Bu şiir, hicvin sert ve keskin üslubunu gözler önüne sermek için spesifik bir örnektir. Bu şiiri bir seçim şarkısı olarak kamuoyuna sunan CHP'nin maksadı mizah yoluyla AK PARTİ'nin itibarını zedelemektir.

CHP milletvekili Yılmaz Ateş 30.03.2011 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“Sayın Başbakan, değerli arkadaşlar, çok ilginç bir şiir okudu, hak etmediği belki bir cezayı da aldı. Şimdi, şiir okudu diye kendini düşünce mağduru ilan eden

Başbakana ve Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarına ben de bir şiir ithaf edeceğim. Değerli arkadaşlar, Demokrat Parti “Özgürlükler sağlayacağım.” diye iktidara geldi ama bir süre sonra onlar da sizin gibi demokratik hak ve özgürlükleri budamaya başlayınca Âşık Ali İzzet Özkan “Parti Destanı” diye bir şiir yazdı. O şiirin bir dördlüğünü ben Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarına ithaf ediyorum. Bu dördlükte diyor ki Âşık Ali İzzet Özkan:

*‘Demokrat Partiyi güzel kız sandık,
Çirkin çıktı, kahpe çıktı, dul çıktı.
‘Alnım açık, yüzüm ağ’ dedi, kandık,
Yüzü kara çıktı, başı kel çıktı.’
Bunu AKP’ye ithaf ediyorum.”⁷⁰*

Bu söylemde muhalefet milletvekili Demokrat Parti’yi hicveden bir şiir okuyarak, esasen AK PARTİ’yi eleştirir. Zira, vekilin “Bu şiiri AKP’ye ithaf ediyorum” şeklindeki sözü bu şekilde yorumlanabilir. Şiirde geçen satırlarda bir yanılığın olduğu ifade edilir. Bu bağlamda, vekil AK PARTİ iktidarının özgürlükler konusunda pozitif bir tavır sergilememesi şeklindeki görüşünü bir şiirle hicvetmeyi tercih eder.

3.3.3. Fıkra

“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelerdir” (Elçin 2001: 566).

CHP milletvekili Uğur Aksöz 02.06.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir fıkra anlatmıştır:

“Yönetemediniz... Yönetemediniz... Yönetemediğiniz gibi, ülkeyi de yönetemediniz, krizleri de yönetemediniz, hiçbir şeyi yönetemediniz. Bakın, arkadaşlar, yönetemediniz. Ben size, son olarak... Bu son konuşmamız herhalde, yarın Meclis kapanacak diye umuyorum, tabii sizin grup başkan vekilleri yarın sabah uyanıp Meclise devam demezlerse, akıllarına ilk geleni yapıyorlar. Yarın kapanacağını varsayarak size küçücük bir Temel fıkrası söyleyeceğim: Temel ile Dursun yolda gidiyormuş. Dursun muz kabuğuna basıp düşmüş, kafayı yere vurmuş. Kalkmışlar yola devam etmişler. İleride bir muz kabuğu daha görmüşler, Dursun demiş ki: “Aa, bak orada da muz kabuğu var.” Temel de demiş ki: “Desene biraz sonra yine düşeceğiz.” Gene düşeceksiniz, gene düşeceksiniz.”⁷¹

⁷⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b084m.htm>

⁷¹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b120m.htm>

Siyasîlerin söylemlerinin arasında, var olan duruma ya da tespiti dikkat çekebilmek ya da ifadelerini örneklendirmek adına fıkra türü kullanılmıştır. Muhalefet vekili Aksöz, bu fıkraı anlatırken “kayıp düşmek” ile “iktidardan düşmek” ifadeleri arasında bir ilişki kurmuştur. Milletvekili, iktidarı bu şekilde ülke yönetmeye devam ettikleri sürece, akıbetlerinin iktidarı kaybetme olacağını bu komik fıkra üzerinden analiz etmiştir. Tabii, bir de fıkradaki *Temel* karakterinin, “aynı hatayı bile bile yapması” üzerinden de iktidara bir gönderme yapmıştır.

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu 06.09.2011 tarihinde Aydın’da yaptığı konuşmada şöyle bir fıkra anlatmıştır:

“Adamın biri ölüyor. Öbür dünyaya gidiyor. Bakıyor karşıda bir duvar ve milyonlarca saat var. Ucu bucağı görünmüyor. Yanındaki meleğe soruyor. ‘Nedir bu saatler?’ O da ‘Herkesin bir saati var, yalan söyleyince yelkovan oynar. O nedenle buradan insanları kontrol ediyoruz’ diyor. Karşıda akreple yelkovan 12’nin üstünde durmuş bir saat görüyor ve ‘bu kimin saati’ diye soruyor. Melek de ‘Mustafa Kemal Atatürk’ün saati. Hayatında hiç yalan söylemedi’ diyor. Sonra kimisi biraz hafif oynuyor, kimisinin akrep yelkovan farklı yerlerde duruyor ve soruyor. ‘Kanuni Sultan Süleyman’ın saati hangisi’ filan diye. Birden aklına geliyor ve ‘Bizim ülkede Recep Tayyip Erdoğan var. Onun saati nerede?’ diyor. ‘Valla onun saatini zebani aldı, cehennemde vantilatör olarak kullanıyor’ yanıtını alıyor.”⁷²

Muhalif siyasîler, iktidara yönelik eleştirilerini sıralarken, fıkra türünün anlatım geleneği içerisindeki vasıflarından yararlanmak istemişlerdir. Kılıçdaroğlu, Başbakan’a yönelik eleştirilerini somutlaştırmak ve mizahîleştirmek böyle bir fıkra anlatmayı tercih eder. Fıkranın anlamına bakıldığında Başbakana yönelik bir hicvin olduğunu görmekteyiz. Fıkraıya göre, Başbakanın saatinin yelkovanı öyle dönüyor ki, dönme şiddetiyle vantilatör etkisi yaratabiliyor.

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, 18.10.2011 tarihli parti grup toplantısında şöyle bir fıkra anlatır:

“Adam karısından şüpheleniyormuş. Dedektif tutmuş. Birkaç gün sonra dedektif gelmiş ‘Efendim karınız süslendi püslendi evden çıktı, pastanede yakışıklı biriyle buluştu sohbet etti, sonra adamın evine gittiler, eşiniz soyundu, adam da ceketini

⁷² <http://www.chp.org.tr/?p=38827>

çıkardı ve perdeyi kapattı” demiş. Bunun üzerine pıskın koca “Tüh, yine ispat edemedik” diye dizine vurmuş.”⁷³

Fıkırayı anlatan *Kılıçdaroğlu* konuşmasının devamında dönemin içişleri bakanı *Beşir Atalay*’la ilgili olarak ortaya konan belgeleri hatırlatarak “Ben ispat için daha ne yapayım?” diye sormuştur. *Kılıçdaroğlu*, *Atalay* ile eleştirilerini mizahîleştirmek için böyle bir fıkra anlatmayı tercih etmiştir.

3.4. MİZAH TÜRLERİNİN KULLANIMI

3.4.1. Hiciv⁷⁴

22.10.2009 tarihli TBMM Genel Kurulunda milletvekilleri arasında şu diyalog geçer:

“Bayram Ali Meral (Devamla) - Kim alışveriş yapıyor ki? Alışveriş yapan mı var ki fiyatlar artsın. Fiyatlar nasıl artar? Enflasyon nasıl yükselir? Onu bilmiyorsan ben sana ne söyleyeyim! Değerli arkadaşlarım, muhterem arkadaşlarım, bakınız, Türkiye'nin...

Abdülhadi Kahya – İtham ediyorsun. O kadar kolay değil.

Bayram Ali Meral (Devamla) – Bak, gözünü sevdiğim kardeşim, benimle uğraşma, senin alnına öyle bir yazı yazarım ki, yetmiş karton zımparayla çıkaramazsın, otur oturduğun yerde! Yerinde otur, otur! Benimle ne konuşuyorsun, ben, altınların içinde yüzmedim.

Abdülhadi Kahya – Sen oraya cevap ver!

Bayram Ali Meral (Devamla) – Ecevit, altın satanlara, kuyumculara, satışlarınızı yazın dediği zaman, devlete vergi vermemek için kapımı kilitledim. Benimle konuşamazsın, otur oturduğun yerde!”⁷⁵

Mizahın türlerinden en sert ve keskin ifadeleri içeren hiciv, siyasîlerin söylemlerinde de kullanılmıştır. Muhalefet milletvekilinin bu söyleminde iktidar milletvekiline yönelik bir hiciv vardır. Eski başbakanlardan *Bülent Ecevit*’in vergi uygulamasında, iktidar milletvekilinin kuyumculuk mesleğine atfen, vekilin vergi vermemesi yönündeki iddiası hiciv içeren bir ifadeyle sunulmuştur.

Yaşar Ağyüz 09.12.2009 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

⁷³ <http://www.chp.org.tr/?p=45688>

⁷⁴ 1. Bölüm, Mizah Türleri, Hiciv.

⁷⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b010m.htm>

“Bu durumdan çıkmamızın yolu, iktidarın ekonomik ve sosyal politikalara eğilmesinden geçer değerli arkadaşlarım. Gerilim siyasetiyle hiçbir parti puan kazanmaya çalışmasın. Özellikle iktidar partisi ve Başbakan son aylarda hep gerilim siyaseti yapıyor. Gerilim siyaseti bu topluma yarar getirmez. Uzlaşmacı siyaset yapmanız lazım, uzlaşmacı tavır ortaya koymanız lazım ama diyor ki: “Muhalefet liderleri konuşurken televizyonu kapatın çocuklar.” Bunu Başbakan diyor. Peki, ben ona, partisine “AK PARTİ” denmedi diye bazı yazarlara “edep...” lafı söyleyen Başbakana nasıl güveneceğim? Eleştiren muhalefete “şeref...” diyen Başbakana nasıl güveneceğim? Eleştiren muhalefete “namus...” diyen Başbakana nasıl güveneceğim? O konuşurken televizyonu kapatmak lazım. Bereket Amerika’ya gitti, bir de bayramda üç gün kayboldu da toplum bir rahat nefes aldı, “oh” dedi. Demek ki Türkiye’yi içerdeyken kötü yönetiyor, gerilim siyaseti yapıyor, dışarıdayken gerilim azalıyor.”⁷⁶

Muhalefet vekiline göre, Başbakanın toplum üzerinde gerilimi tırmandıran yaklaşımı vardır ve o yokken ülke rahat nefes almaktadır. Vekilin Başbakana yönelik gerilim siyaseti yaptığı eleştirisi üzerine şekillenen söylemde “O konuşurken televizyonu kapatmak lazım” cümlesi mizahî bir amaç için söylenmiş bir hiciv örneğidir.

CHP milletvekili Muharrem İnce, 16.03. 2010 tarihli *Star Tv*’de yayımlanan *Arena* adlı programda şu konuşmayı yapmıştır:

“...Başbakan geçenlerde diyor ki: Ben de Kunta Kinte’yim. Bunu gerçekten basit bir dille açıklamak istiyorum. Kunta Kinte, hepimizin televizyonlarda izlediği, gemilerin bodrumlarında onun ataları zincirlerle bağlı olarak Afrika’dan Amerika’ya getirildi. Kunta Kinte’nin gemisi yoktu, bu bir. İkincisi, Kunta Kinte’nin evinin etrafı duvarlarla çevriliydi, Sayın Başbakan’ın da evinin etrafı duvarlarla çevrili bu doğru; ama, Kunta Kinte dışarı kaçmasını diye etrafı çevriliydi. Başbakan’ın evi ise halk içeri girmesin diye çevrili...”⁷⁷

“Kunta Kinte” Amerikalı yazar *Alex Haley* tarafından yazılmış “Roots”(Kökler) isimli bir romanın kahramanıdır. *Kunta Kinte*, romana göre genç bir delikanlı iken Afrika’dan kaçırılmış ve Amerika’ya köle olarak satılır. Başbakanın kendisini Kunta Kinte’ye benzetmesiyle *İnce* istihza eder. Zira, ona göre Kunta Kinte kaçmasını diye etrafı çevrilidir. Başbakanın ise halktan kopuk yaşadığını, kendisine ulaşılmasını diye etrafını sardırıldığını iddia eden *İnce*, bu benzetme ile aynı zamanda Başbakanı hicveymiştir.

Yine CHP milletvekili Muharrem İnce 26.10.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

⁷⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b028m.htm>

⁷⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=wqVOLNTFeMc>

“Bir buçuk yılda kırk dört ülkeye yetmiş bir ziyaret yapmakla övünen bir Devlet Bakanı.

Eğitimin farklı iki tanımını dahi yapamayan bir Millî Eğitim Bakanı.

Yumurta atan öğrenciden siyah ceketinin sol omzu kirlendiği için davacı olan Vakko bayisi Devlet Bakanı.

Bugünlerde, geçmişte düğünlerde “amcasından bir bilezik, halasından bir tencere” diye hediyeler dağıtılırken, artık Bursa’daki seçimlerde “Bakanımdan bir greyder” tartışmalarına geldik.

“Sıfır sorun yapacağız.” deyip elde var sıfır yapan bir hayalci Dışişleri Bakanı.

Ben son olarak sizlere şunu söyleyeyim: Siz biraz sonra “Bu kürsüdekinin boynunu vurun, tez susturun, telefonlarını dinleyin, peşine polis takın.” diyeceksiniz. Siz de “Padişahım çok yaşa, padişahım çok yaşa!” diyeceksiniz.”⁷⁸

Siyasîler arasında çoğu zaman “lüks denilen” yaşantılar, “malvarlıkları” gibi konular birbirlerini eleştirmeleri için konu olmuş durumlardır. *İnce*’nin, bu konuşmasında bakanlara yönelik hicivleri vardır. Ona göre bakanlar lüks içinde yaşarken halkın sıkıntılarına çözüm bulmamaktadırlar. Kendi meslek alanları ile ilgili bilgi sahibi değillerdir. *İnce*’nin aynı zamanda Başbakan’a yönelik “saltanatçı” olmakla ilgili bir görüşü vardır.

Recep Tayyip Erdoğan 22.11.2011 tarihli parti grup toplantısında şöyle konuşur:

“Nâdân ile sohbet zordur bilene, çünkü nâdân ne gelir ise söyler diline.” Bunların da eline bir-iki belge tutuşturuyorlar, aslını astarını öğrenmeden, künhüne vakıf olmadan, önünü ardını araştırmadan çıkıp Meclis kürsüsünde söylüyorlar.”

Erdoğan, Yusuf Has Hacıb’in “Nâdân ile sohbet zordur...” sözünü kullanarak muhalefeti *cehaletlikle* eleştirir. Nâdân kelimesi ‘bilmez, kaba, terbiyesi kıt’ şeklinde açıklanır (Develioğlu 2002:794). Nâdânlık ile *Ziya Paşa*’nın *Tekbi-i Bent*’inde de şöyle geçer:

*“Nadanlar eder sohbet-i nadanla telezzüz.
Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerektir”*

Yani; cahil, kendi gibi olanla sohbet etmeyi sever. Görülüyor ki, “nâdânlık” ağır bir yafta, bir söylemdir. Ancak, hicvin de gereği “ağır itham”lar olduğundan, bu örneğe bir hiciv türüdür diyebilmekteyiz.

⁷⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b011m.htm>

3.4.2. İstihza

“İstihza, gizli veya kinayeli bir biçimde alay etmektir” (Türkçe Sözlük 2011: 1216). İnce alay şeklinde değerlendirilen, istihza da mizah türleri içerisinde değerlendirilir.

Zekeriya Akıncı 31.07.2003 tarihli Genel Kurulunda şöyle konuşmuştur:

“Bakınız, dün gece, burada çok ilginç bir polemik yaşandı. Sayın Orman Bakanımız dedi ki ‘Fransa’da da ormanlar yanıyor; bu, Akdeniz bitki örtüsünün sonuçları, bu mevsimlerde olur” ve arkasından da ekledi “Ama, kimse, orada, yangınlardan ötürü, Fransız Orman Bakanını suçlamıyor.’ Sevgili arkadaşlarım; hepimiz bilelim ki, Fransa’da ormanlardan sorumlu Tarım Bakanı Herve Gaymard, ormanların yağmasının önünü açacak, böylesi bir yasal düzenleme için, anayasa değişikliği isteme cesaretini bulamaz; balsa da, bir gün bile, o bakanlık koltuğunda, Fransa’da, oturamaz. Aynı şekilde, Fransız Gençlik, Eğitim ve Araştırma Bakanı Sayın Luc Ferry’i, Paris’teki, 17 nci Yüzyıldan kalma IV. Hanri Lisesini ya da 19 uncu Yüzyıldan kalma Louis le Grand’ı ya da Lyon’daki, 19 uncu Yüzyıldan kalma Lycee Dü Park’ı satmaya kalkışsa -ki, hepsi faaldir- o bakanı da, o koltukta, Fransızlar bir tek gün oturtmazlar. Ama, belli olmaz, kimbilir, belki de sizler, Avrupalıyı kendinize uydurursunuz. Onlar da sizin bu parlak fikirlerinize bakıp, yüzlerce yıllık okullarını, kolejlerini, üniversite binalarını satmaya kalkabilirler. Bu da, olsa olsa, bizim Batı uygarlığına bir büyük öncülüğümüz olur, onlar da bu dehadan yararlanma imkânı bulur!”⁷⁹

Bu söylemde muhalefet milletvekili, Fransa bakanları ile Türk bakanları arasında bir mukayese yapmaktadır. Fransa’da ülke içinde yaşanan olumsuzluklar üzerine bakanların istifa edebilmesi konu edilir ve Türk siyasetçilerin ise onlara ayak uydurmak yerine, Batılıları kendilerine benzetebileceği ihtimali ile istihza edilmiştir.

Dönemin devlet bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdülatif Şener 09.10.2003 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşmuştur:

“Geçmiş yıllara baktığımızda da -eğer bu sorunların tamamından da siyasal iktidarlar sorumluyorsa- şunu söyleyebiliriz: Bu sorunların ortaya çıkmasının sorumluluğu, geçmişteki bütün siyasî iktidarları da kapsayacak şekilde, tüm siyaset kurumuna aittir deriz ve bunun içerisinde Cumhuriyet Halk Partisini de görürüz; çünkü, geçmişte iktidar dönemleri olmuştur.
Ahmet Ersin (CHP) - Ne zaman olmuş Sayın Bakan?
Abdüllatif Şener (Devamla) - Hiç iktidara gelmediniz mi?
Ahmet Ersin (Devamla) - Gelmedik.

⁷⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b114m.htm>

*Abdüllatif Şener (Devamla) - Demek ki, milletimiz sizi devamlı muhalefette tutacak.”*⁸⁰

Bu örnekteki diyalogun tamamına bakıldığında “Milletimiz sizi devamlı muhalefette tutacak” söylemi dikkati çeker. Şener, CHP’nin 1977’den beri iktidara gelemeyişi ile istihza etmiş ve bunu da milletin tercihiine dayandırmıştır. Esas itibariyle, bu örnekte mizahın *Üstünlük Kuramı* söz konusu olabilmektedir. Milletin, CHP’yi değil de, kendilerini tercih ettiklerinin altını çizmesi, *Üstünlük Kuramı*ndaki ‘üstünlük duygusu’ndan kaynaklanmıştır.

01.12.2005 tarihinde Milli Eğitim Bakanı *Hüseyin Çelik* ile CHP milletvekili *Muharrem İnce* arasında şu diyalog geçer:

“Hüseyin Çelik: Bakın, önümüzdeki günlerde Şırnak’a ve Mardin’e gidiyorum, oralarda aynı şeyler yapılacaktır. Bunu kamuoyu çok iyi biliyor. Aslında 1001 okul açtığımız gün...1001 okul derken, o bir sembolik ifadeydi, 1001 değildi, o gün 1.247 okul açıldı değerli arkadaşlar...”

*Muharrem İnce (CHP): Biz de 1001 Gece Masalları sanmıştık onları, yanlış anlamışız!”*⁸¹

Bin Bir Gece Masalları, Ortaçağ’da kaleme alınmış, Arap ve Fars kökenli bir eserdir. İnce, iktidarın okul açma projesini, *Bin Bir Gece Masalları* ile özdeşleştirmiştir. Zira, masalın kahramanlarından Şehrazad, her gece kocası Şah Şehriyar’a bir masal anlatır ve o gece de ölümden kurtulurdu. Bu bağlamda, projenin bitmiş ve okulların açılmış olduğuna inanamayan İnce, böyle bir anlam ilgisi kurarak, iktidar ile istihza etmiştir.

28.03.2006 tarihli TBMM Genel Kurulunda Mahmut Duyan şöyle konuşur:

“Bir de mayınlı tarla derdimiz var. Mayınlı tarlayı da, işte, Sayın Bakan Unakıtan’ın açıkladığı gibi, bunu, dışarıdaki firmalara verilecektir. Aslında, o bölgedeki arazilerin çoğu hisseli, çoğu da mahkemelik. Mesela, bir ailenin bir kardeşi Suriye vatandaşı olmuş, bir kardeşi de bizim orada. Şimdi, yarın miras paylaşımı olduğu zaman, mahkeme lehte karar verirse ne olacak?! Toprak köylünündür. Oradaki toprağı da, oradaki vatandaşa vermemiz şart. Şimdi, Sayın Kürşad Tüzmen keşke burada olsaydı; herhalde, yine Derimodda veyahut da Ayyıldız Mayolarının defilesine gitmiştir. Gidip de, Habur’daki esnafımızın halini bir görseydi; kuyruk 70 kilometre. Bak, burada söylüyorum, şu anda, esnaf orada perişan halde. Kürşad Tüzmen’i, Habur Gümrük Kapısına davet ediyorum. Gitsin,

⁸⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil2/bas/b005m.htm>

⁸¹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b026m.htm>

oradaki şoför esnafın halini görsün, Derimoddaki modelist yapılmasın. Orada, gidiyor, fotomodellik yapıyor Kürşad Tüzmen; oraya gitsin.”⁸²

İktidar üyelerinin yönetim ile ilgili yaklaşım ve uygulamaları, muhalefet için “siyasî sataşma” ortamı sağlamıştır. Yukarıdaki söylem böyle bir siyasî sataşmanın örneğidir. Muhalefet vekili Mahmut Duyan Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen’in uygulamalarını eleştirmeyi amaçlarken, istihza türünden faydalanmıştır. Bakanın, bazı tekstil firmalarının defilelerine gidip de, sınır kapısına gitmemesi muhalefet için istihza malzemesi olmuştur.

Recep Tayyip Erdoğan, 22.04.2007 tarihli Bayburt Mitingi’nde MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin sözlerine şu şekilde karşılık verir:

“Şimdi duydum ki, bugün bir meydan okuma yapmış. Taksim’e on bin gençle gelecekmişsin veya beş bin gençle. Bin bozkurtla Kasımpaşa’ya kadar kovalarım, demişsin. Allah Allah! Sayın Bahçeli, sen bozkurtlarla mı dolaşıyorsun? Bozkurtların sana hayırlı olsun. Ben bozkurtla dolaşmıyorum. Ben eşref-i mahlûk olan insanlarla dolaşmıyorum.”⁸³

İktidar ile muhalefet miting meydanlarındaki konuşmaları zaman zaman istihza türü için malzeme edilmiştir. Erdoğan, “Allah Allah” ifadeleri ve “Sana hayırlı olsun” ifadeleriyle istihzayı kullanmıştır. Öte yandan, MHP’nin ülküsel simgelerinden biri olan “bozkurt” un, “yaratılmışların en şerefli” olan insanla mukayese edilemeyeceğini söylemeye çalışırken, hiciv türünü de kullanmıştır.

İbrahim Özdoğan 30.05.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“Bak, zatîâliniz bana -bir konuşmamda Naim Hoca fıkrası anlatmıştık -demiştiniz ki: "Sana cuma günü de sorgu- sual soracaklar." Ben de size bir şey söyleyeyim mi? Bak, siz de herhalde Avrupa Birliği’ne çok sadakatle sarıldığınız için -ama, mesafe katedemediniz- siz de cumartesi veya pazardan medet umuyorsunuz, sorgu- sual sorulmaz diye.”⁸⁴

Bu söylemde muhalefet milletvekilinin iktidarın Avrupa Birliği’ne giriş süreci ile istihza eder. Muhalefet vekiline göre, iktidar fazla Batılılaşarak, kendi dinî değerlerini unutmak

⁸² <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b080m.htm>

⁸³ <https://www.youtube.com/watch?v=Gu0PaudB3Rk>

⁸⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b117m.htm>

üzereidir. “Cumartesi Pazardan medet ummak” ifadesi Gayrimüslimlerin ibadet günlerini hatırlatma amacı taşır.

CHP milletvekili Uğur Aksöz 01.06.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“Hani boksör dayak yer dolanır durur ya, menajerine bakar, öbürüne bakar. Sonuçta ne olur biliyor musunuz: Menajeri bir kova suyu alır yüzünden aşağıya boca eder, boksör ayılır. 22 Temmuzda size iyi ayılmalar diliyor, saygılar sunuyorum.”⁸⁵

Aküz, konuşmasında iktidar ile istihza eder. Yaklaşan 22 Temmuz seçimlerinde seçmenin kendilerini ayıltacağını ifade eden Aküz, iktidar ile “su ile ayıltılan boksör” arasında bir benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Maliye Bakanı Kemal Unakıtan ile CHP milletvekili Kemal Anadol arasında 04.12.2007 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

“Maliye Bakanı Kemal Unakıtan -Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk diyor ki: “Tam bağımsızlık ancak mali bağımsızlık ile mümkündür. Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan yoksun olunca o devletin bütün hayat ışıklarında bağımsızlık felç olur.” 1 Mart 1922. Bunu da soruyordunuz “Ne zaman söyledi?” diyordunuz, bu da size bir cevaptır.
Maliye Bakanı Kemal Unakıtan (Devamla) – Tamam, teşekkür ederim. Bizi alkışlamaya devam edeceksiniz, devam edin. (AK Parti sıralarından alkışlar)
K. Kemal Anadol (CHP) – Atatürk’ü alkışladık sizi değil!”⁸⁶

Siyasiler arasında geçen diyaloglarda, mizahî öğeler anlık oluşabilmişlerdir. Yukarıdaki diyalogda, iktidar üyesi Kemal Unakıtan’ın Atatürk’ün bir sözünü kullanarak konuşmasına devam etmesi üzerine CHP sıralarından alkışlar yükselmiş ve iktidar alkışları üzerine alınmıştır. Bunun üzerine Kemal Anadol, Atatürk’ü alkışladıklarını beyan etmiştir. Dolayısıyla bu ifade istihza içerir.

CHP milletvekili Kemal Anadol ile AK PARTİ’li Kemal Unakıtan arasında 04.12.2007 TBMM genel kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

⁸⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b119m.htm>

⁸⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b029m.htm>

“K. Kemal Anadol (CHP) – Nerede? Nerede? Devletle iş yapmadı bizim çocuklarımız.

Maliye Bakanı Kemal Unakıtan (Devamla) – Bu millet biliyor, her şeyi biliyor. Bunları daha önce de yaptınız, bu millet size cevabınızı verdi.

K. Kemal Anadol (Devamla) – Sayın Bakan, soru soruyorsun; devletle iş yapmıyor bizim çocuklarımız.

Kemal Unakıtan (Devamla) – Sayın Baykal, bunlara lütfen devam etmeyiniz. Sonra sizi biz bile kurtaramayız.”⁸⁷

Kemal Unakıtan’ın dönemin CHP lideri Deniz Baykal’a yönelik “Sizi biz bile kurtaramayız” söyleminde iktidar kanadının, muhalefete yönelik bir tavrı söz konusudur. Bazı durumlarda, muhalefeti kendilerinin kurtardığına dair bir gönderme yapılmıştır. Yine bu söyleme de *Üstünlük Kuramı* hâkimdir. Üstünlük duygusunun vermiş olduğu hazla, iktidar muhalefet ile bu şekilde istihza etmiştir.

Mehmet Serdaroğlu 09.12.2009 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“– ... önerimizi kabul ederseniz konu enine boyuna araştırılacak, ortaya başkaca çözüm önerileri de çıkabilecektir. Değerli milletvekilleri, yine 2007 seçim öncesinde, Kastamonu’da, AKP milletvekili adayları, şeker fabrikasının salonunda, fabrika özelleştirilmeyeceğini, bunu özelleştirenlerin ellerini kıracaklarını ifade etmişlerdir. Değerli milletvekilleri, Avrupa Birliği Şeker Reformu’nun yürürlüğe gireceği 2014 yılını beklemek bize göre hiçbir şey kaybettirmez. Değerli milletvekilleri, dün Kırşehir, Turhal, Yozgat, Çorum, Çarşamba, Kastamonu şeker fabrikaları 606 milyon dolara satılmıştır. Bunların 20 bin dönüm arazisi vardır ve arazi fiyatına satılmıştır, 1 dönüm arazi 30 bin dolara gelmiştir. Demek ki, üzerindeki fabrikalar eşantiyon olarak alana verilmiştir. Ayrıca, eğer ürettiğiniz şekerde bir sıkıntınız varsa aynen kömür dağıttığınız gibi şeker de dağıtarak şekeri tüketebilirsiniz.”⁸⁸

Muhalefet milletvekili, iktidarın şeker üretimindeki yaklaşımı üzerinden, yoksul ailelere kömür yardımı yapmasını eleştirmiştir. Bu eleştiri genel anlamda ise istihza taşır. Zira, muhalefetin amacı bir yandan da iktidarın şeker fabrikalarının satışına müsaade etmesine dikkat çekmek olmuştur.

18.06.2010 tarihli TBMM Genel Kurulunda şu diyalog kurulur:

“Ahmet Yeni (Devamla) – AK PARTİ, ülkenin doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine her karışını görmekte ve işçisinden sanatçısına, çiftçisinden bürokratına, her emeğin ve emekçinin alın terinin değerini veren bir parti ve iktidardır. Çünkü AK PARTİ milletin partisidir, AK PARTİ milletin vicdanıdır, milletin sesidir, milletin ta kendisidir.

⁸⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/bas/b029m.htm>

⁸⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b028m.htm>

Mehmet Günal (Antalya) – Hangi milletin?

Ahmet Yeni (Devamla) – Kanun tasarısı hayırlı olsun, milletimize hayırlı uğurlu olsun.

Oktay Vural (İzmir) – Sayın Başkanım, üç dakika daha süre verin de, gerçekten çok veciz bir konuşma yaptı, herkes gülüyor çünkü!”⁸⁹

Bu söylemlerde muhalefet milletvekili Oktay Vural, iktidar milletvekilinin yapmış olduğu konuşma ile istihza eder. Yapılan konuşmanın herkesi güldürdüğünü iddia eden Vural, bu iddiasını imasız apaçık söyler.

CHP milletvekili Muharrem İnce, 25.12.2009’daki TBMM Genel Kurulunda şöyle konuşur:

“...Yedi yıldır bu kürsüde hayal tüccarlığı yaptınız. Rakamları tersine okuttunuz. 2002’de ilk iktidara geldiğinizde önce gömlek değiştirdiniz, sonra sakallarınızı kestiniz, sonra jiplere bindiniz, sonra orman içindeki villalarınızda havuzlarda yüzmeye başladınız...Memleket yangın yeri, millet ölmüş, bitmiş, siz hâlâ ne konuşuyorsunuz!

Başbakan, camdan okuduğu yazılarla pembe tablolar çizerek, milletin canına nasıl okuduğunu saklamaya çalışıyor. Böyle bir ortamda, Başbakan Yardımcısı “Civanım, delikanlım ne hâlâ geldi” diyor. “Civanım, delikanlım ne hâlâ geldi” diye bakacağına, güzelim memleketin ne hâlâ geldi diye ona bir bakmak lazım.”⁹⁰

İnce, bu konuşmasında yine iktidarı lüks içinde yaşama ile ve halkın sorunlarıyla ilgilenmeme yönünde istihzada bulunur. Bu söylemde aynı zamanda benzeşleme dil oyunundan yararlanılmıştır. “Camdan okumak” ile “Canına okumak” ifadelerinin ses benzerliği, bu söylemin istihza vurgusuna dikkat çeker.

05.04.2011 tarihli TBMM Genel Kurulunda milletvekilleri arasında şu diyalog geçer:

“Osman Özçelik -Bakın, 1 milyon 700 bin insan sınavlara girdi ve sınavlar üzerinde de çok ağır bir şaibe var, şifre şaibesi var. Bu 1 milyon 700 bin insan, bu şaibe tamamen ortadan kaldırılmadan, açık bir şekilde... Sadece teminat vererek bunun olmayacağını herkes biliyor. “Biz Başkana güveniyoruz, onun açıklamaları yeterli.” demek yeterli mi acaba? Bunun mutlaka açığa çıkarılması lazım, yoksa 1 milyon 700 bin gencimizin geleceğini karartmış olursunuz. Yine, onlarca gazeteci cezaevlerinde. Yazarların yazılmayan kitapları toplatılıyor. Dünyanın hiçbir yerinde yazılmamış bir kitabın toplatıldığı görülmüş müdür? Böyle bir ülke için demokrasi tanımı yapılabilir mi, demokratik bir ülke tanımı yapılabilir mi? Hâlâ, kadın cinayetleri var. Kadına işkence, baskı, şiddet uygulanıyor. Bunun önüne geçilebildi mi? Kadınlarımız geleceğine güvenle bakabiliyorlar mı acaba? İnsanlar kılık ve kıyafetlerinden dolayı yasal engellerle karşılaşıyorlar, geleceklerinden

⁸⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b120m.htm>

⁹⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil4/bas/b042m.htm>

umutlu olabilirler mi? Bir kitap yazıldı, hatta yazılmadı bir kitap, bu kitap toplatıldı: “İmamın Ordusu” Şimdi duyuyoruz, yeni bir kitap yazılıyor. Sayın Başbakan İçişleri Bakanına, İçişleri Bakanı da polis yetkililerine, oradan da savcılara bir talimat herhâlde gider bugünlerde. Bu defa “İmamın Şifreleri” diye bir kitap yayınlanıyor bugünlerde, onun hazırlıkları yapılıyor.

Mustafa Özyürek – Onu kim yazıyormuş?

Osman Özçelik (Devamla) – Onu da Sayın İçişleri Bakanı arasın bulsun, ben ihbar etmiş olmayayım. “İmamın Şifreleri” kitabını da...

Mustafa Özyürek – Hayır, kolaylık yapalım da toplayıversinler.”⁹¹

Bu söylemde gazeteci Ahmet Şık’ın yazmış olduğu; ancak, yayımlanmadan yasaklanan ve Şık’ın tutuklanmasına sebep olan “İmamın Ordusu” kitap konu edilmiştir. Basın üzerindeki göreceli sansür üzerinden, konuyu ÖSYM’nin yapmış olduğu sınavlardaki şaibe iddialarına getiren muhalefet milletvekilinin amacı iktidar bakanı ile istihza etmektir. Yapılan sınavlardaki şifre iddiası, “İmamın Şifreleri” şeklinde malzeme edilmiştir.

MHP Grup Başkanvekili ve İzmir Milletvekili Oktay Vural 17.05.2011’de MHP’nin İzmir İl Başkanlığında düzenlediği toplantıda, Başbakan Erdoğan hakkında şöyle konuşmuştur:

“...Sayın Başbakan miting meydanlarında üfürüyor. Bazen sadece yazılanları okuyabiliyor, onun dışında bir konuşması yok. Bakın, Sayın Başbakan Antalya mitinginde!(Başbakan susmaktadır)

Konuş, oku bakayım, oku bakayım, oku ya! Nihayet, promter çalıştı. Promter çalışınca Başbakan maşallah üfürüyor...”⁹²

Vural, Başbakana yönelik ‘mükemmel hatip’ söylemleri ile bu şekilde istihza etmiştir. Zira, ona göre promter çalışmayınca Başbakan konuşamamaktadır.

02.11.2011’de Almanya Dışişleri Bakanlığı’ndaki “Türklerin Almanya’ya Göçünün 50. Yılı” nedeniyle düzenlenen etkinlikte konuşan Recep Tayyip Erdoğan şöyle der:

“Fatih Akın’ın filmleri Almanya’nın olduğu kadar, Türkiye’nin de gururu. Türk Milli Takımı’nın kalesini hedef almadığı sürece Mesut Özil’in⁹³ attığı her golle bizler de havalarda uçuyoruz...”

⁹¹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/bas/b086m.htm>

⁹² <http://www.habererk.com/arsiv/haber/11793/vural-basbakanla-cook-eglendi-video.html>

Mesut Özil'in Türk milli takımına gelmeyeşine yönelik bir istihzası bulunur.

Recep Tayyip Erdoğan 22.11.2011 tarihli grup konuşmasında şöyle konuşur:

“Değerli arkadaşlarım, Ana Muhalefet Parti CHP'nin hem Osmanlı tarihiyle, hem de kendi kişisel tarihiyle olan çatışmasını ibretle izliyoruz. Bunlar, Sultan Abdülmecit'le Halife Abdülmecit'in aynı kişiler olmadıklarını bugün elhamdülillah anladılar. Zamanla elifle mertek arasındaki farkı da inşallah görürler”

Erdoğan, bu örnekte deyim kullanarak istihza yoluna gitmiştir. “Elifle mertek arasındaki fark”⁹⁴ şeklinde kullandığı deyimın sözlükte kullanılan hali ” Elifi görse mertek sanır” şeklindedir ve “okuma yazma bilmez” anlamındadır (Aksoy 2013: 756). Erdoğan'ın bu sözündeki amaç, CHP'nin araştırmadığı, tarih bilmediği şeklindeki iddiasını istihza yolu ile vurgulamaktır.

3.4.3. İroni⁹⁵

12.04.2006 tarihli TBMM Genel Kurulunda şöyle bir diyalog geçer:

“Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin - ...diğer kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilmeyen 11 000 -ona, özelleştirme mağduru demeyi doğru bulmuyorum- özelleştirme sonucu, emekli hakkını da elde edemediği için işsiz kalan insanları, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam ettik; biz yaptık onu. Yani, özelleştirme sonucu mağdur duruma düşmüş olan memuru, sözleşmeliyi, işçiyi, hepsini, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam eden biziz, biz değerlendirdik onları.

Ali Rıza Bodur (CHP) - Memlekette iş arayan yok!.. İşçi aranıyor! Güllük gülistanlık!..”⁹⁶

İroni türünün siyasîler arasında çok kullanılan bir tür olmadığını görmekteyiz. Yukarıdaki diyalogda iktidar üyesi Mehmet Ali Şahin iktidar partisi olarak işsizlik

⁹³ Türk asıllı Alman vatandaşı olan futbolcu Mesut Özil, Türk milli takımından davet almış, ancak kendisinin Alman takımında daha rahat hissedeceğiniz söyleyerek, teklifi reddetmiştir (http://www.sabah.com.tr/Spor/Futbol/2010/10/08/iste_mesut_ozil_gercegi).

⁹⁴ Direk

⁹⁵ Bkz. 1.Bölüm, Mizah Türleri, İroni Başlığı.

⁹⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b087m.htm>

sorununa çare bulduklarını beyan etmekte iken, konuşmasına müdahale eden CHP milletvekili Ali Rıza Bodur, ülkede hâlâ iş arayan pek çok insanın varlığına dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda, iktidar üyesinin iddialarını boşa çıkarmak için mizahtan yararlanmak istemiştir. İktidar vekilinin söylediklerinin tam tersini beyan edebilmek için ironi türünü kullanmıştır. ironi yapmıştır.

3.4.4. Karikatür

Karikatür, görselliğin de sağlamış olduğu katkıyla, mizahın en etkili alanlarından biridir. Günümüzde, pek çok siyasetçinin interneti, sosyal paylaşım siteleri ve kişisel web siteleri üzerinden, seçmenleriyle bire bir iletişim kurabildiklerini biliyoruz.

MHP Lideri Devlet Bahçeli ise günümüze kadar görülmemiş bir uygulamayı yaptı. Kendi kişisel web sitesine, kendisi ile ilgili karikatürleri koyarak, mizahı siyasette bu şekilde de kullanabileceğini göstermiştir.⁹⁷

⁹⁷ (http://www.devletbahceli.com.tr/htmldocs/index/icerik/4/resim_galerisi_goster_10.html).

Siyasetçiler mizah malzemesi olup halkın gözünde itibar kaybetmeyi tercih etmezken, *Bahçeli* bunun tam aksi bir tutum sergilemiştir. Mizahın savunma ve saldırı işlevinin siyasette nasıl kullanılabilineceğine örnek teşkil eden bu uygulama, Bahçeli'nin itibarının zedelenmesinden ziyade bir özgüven işareti olarak algılanmaktadır.

SONUÇ

Gündelik tüketimler içerisinde yer alan *gülme* eylemi, ciddilikten uzak, basit bir eylem gibi algılanıyor olmasına rağmen, psikolojisi, işlevleri ve tasnifi üzerinde düşündürmüş bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır.

Mizah üzerine yapılan pek çok tanım, onun fonksiyonlarıyla ilgili bilgiler sunmuştur. *Gülme* ile *mizah* arasındaki en kuvvetli ayrım da bu noktada karşımıza çıkmıştır: *gülme* gündelik tüketim nesnesi iken; *mizah* savaşı, direnen ve daha entelektüel bir dünyadan insanlığa seslenmiştir.

Cinsel mizah, *etnik mizah* ve *siyasî mizah* olmak üzere üç türde karşımıza çıkan mizahın, eğlence ve hoş vakit geçirme boyutunu cinsel mizah; üstünlük kurma, hor görme, aşağılama boyutunu etnik mizah; protesto etme, yıpratma, sorgulama, ifşa etme, itibar zedeleme ve statü endişesi yaratma gibi boyutlarını ise siyasî mizah karşılamıştır.

Aynı zamanda mizah, farklı üslup ve biçimlerle, hiciv, ironi, alay, şaka, karikatür, nükte, karikatür gibi türlerinde form kazanmış; sosyal protestoda ve siyasette kullanılmıştır.

Mizahın, siyaset ile olan ilişkisini belirlerken, sosyal protesto işlevi özellikle üzerinde durmamız gereken nokta olmuştur. ‘Bir farkındalık yaratma süreci’ olarak tanımladığımız sosyal protestonun dikkat çekmesi önemlidir. Sunduğumuz örnekler göstermiştir ki; sosyal protesto mizahın sivri, uslanmaz, hayal gücü geniş ve ‘orantısız zekâ’ sından faydalanarak dikkat çekmeyi başarmıştır.

Mizahın, protesto işlevinin yanında, siyasal lider imajına etkisi tartışılmıştır. Karizmatik liderlik, kusur götürmez bir olgu olmasıyla birlikte, kitleleri peşinden sürükleyebilmektir. İşte bu noktada, liderin imajın zedeleyebilecek bir hata/kusur liderliğini sonlandırmaya da, liderin kendini savunmasını gerektirecek durumlar yaratmıştır.

Dünya siyasî tarihinde pek çok hatibin, parlamenterin ve liderin söylemlerinde mizahî unsurları kullanmaları, onların popülaritelerini artırmalarına sebep olmuştur.

Türk siyasetinde, siyasî mizahın kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldıysa ne oranda hangi yollarla kullanıldığı çalışmamızın cevap aradığı soru olmuştur. Dönem dönem Türk siyasetçilerden verilen örnekler, esas itibariyle bu üslubun bir tercihten ziyade, bir *mizaç* meselesi olduğu sonucuna götürmüştür. Mizahın, *kıvrak bir zekâ*, *hazırcevaplılık*, *şaka kaldırır* gibi karakteristik vasıflara sahip kişilerde ortaya çıktığı düşünülürse, Türk siyasetinde de bu mizaçta pek çok siyasîye rastlamak mümkün olmuştur.

2002-2011 yılları arası Türk Siyasetine baktığımızda şöyle bir tablo karşımıza çıkmıştır: Her iki hükümet döneminde de AK PARTİ, tek başına iktidar olurken, CHP ve MHP muhalefet partileri olarak parlamentoda yerini almıştır.

Bu dönemde Türk Siyasetindeki şahısların, mizahı ne şekilde, hangi yollarla ve hangi icra ortamlarında kullandıkları çalışmamızın ana malzemesi olmuştur. Siyasîlerin TBMM genel kurullarında, parti grup konuşmalarında, çeşitli il toplantılarında ve yurtdışı konuşmalarından alınan örnekler incelenmiştir.

Netice itibariyle, bir muhalefet aracı olarak algı yaratan ve pek çok toplumsal oluşum ya da bireysel olarak bir muhalefet aracı olarak kullanılagelen siyasî mizah, kısıtlı ve sınırlı da olsa adı geçen dönem içerisinde iktidar tarafından da kullanılmıştır. İktidar partisi konumunda bulunan AK PARTİ içerisinde mizahı kullanımıyla ilgili dikkat çeken isimler *Recep Tayyip Erdoğan* ve *Bülent Arınç* olmuştur.

Türk siyasetinin geneline baktığımızda muhalefetin en büyük silahı *eleştirmek* ve *sorgulamaktır*. Bu bağlamda derlenen söylem örneklerinde muhalefet üyelerinin iktidar icraat ve yaklaşımlarına yönelik çok miktarda istihza, telmihlerle mizah ve yine dil oyunları ile mizahtan faydalandıkları tespit edilmiştir.

CHP içinde ise mizahı kullanımıyla dikkati çeken isimlerden biri *Muharrem İnce*'dir. *İnce*, konuşmalarında özellikle sert bir mizah türü olan hicvi tercih etmiştir. CHP'nin

farklı bir platformda mizahî taşlamalara yer verdiği seçim şarkıları iktidara yönelik hiciv ve istihzayı içermiştir.

CHP kanadında, mizahî söylemlere fazlaca yer veren diğer isim partinin genel başkanı *Kemal Kılıçdaroğlu*'dur. Kılıçdaroğlu, il mitinglerinde ve parlamentoda istihza ve fıkra gibi daha yumuşak bir mizah türlerini tercih etmiştir.

Muhalefet partisi konumunda olan MHP kanadında ise öne çıkan isim partinin grup başkanvekili *Oktay Vural*'dır. Vural, bilhassa Başbakan üzerine istihzayı kullanır. Öte yandan MHP lideri *Devlet Bahçeli*, grup konuşmalarında daha resmi bir üslup kullanırken, il mitinglerinde mizahı tercih etmiştir. Bahçeli'nin mizahın işlevlerinden yararlanmak istediğinin en net göstergesi, kendi kişisel internet sitesinden paylaştığı karikatürlerdir.

Sonuç olarak, siyasî mizah halkın bir savunma ve saldırı mekanizması hâlinde kullanılmıştır. Yönetene karşı bir silah gibi kullanılan mizah, görülüyor ki salt halkın kalkanı olmaktan ziyade, “yöneten” katındaki yahut bir şekilde siyaseti meslek edinmiş kişilerin de kullanım alanı olagelmıştır. Mizahın *savunmacı* ve *saldırgan* tavrından nasibini almış, tarih önünde bir şekilde mizahın tokadına maruz kalmış *otorite*, mizaha olan düşmanlığından bir noktada açık vermektedir. Zira, düşman bellediği sistemin çarkına kendisi de düşmüştür.

Siyasî, bu noktada salt halktan değil, kendi meslek grubundan da bu şekilde *ifşa edilme*, *alay edilme*, *hor görülme*, *küçük düşürme* gibi eylemlerin edilgeni olmuştur. Bu noktada mizahın öznesi ve nesnesi değişim gösterebilmekte; ancak, maksat aynı kalmıştır.

Çıkarımımız şudur ki; gerçek anlamda etkili bir mizah yaratma eylemi gösterebilen kişilerin zekâları takdir ister. İster iktidar, ister muhalefet, ister sivil toplum, ister mizahı meslek edinmiş kişi olsun, mizahın söyleyecek sözü tükenmeyecektir. İnsanoğlu, zekâsını ispatlayabilmek adına dahi, mizahtan uzak kalamayacaktır. Mizah, *komediden* sıyrılıp *toplumsal eleştiri söylemi* olarak yoluna devam edebildiği sürece ve toplum tarafından da bu şekilde adlandırıldığı sürece, yaşam alanı genişleyecek, türeyecek ve

siyasetçinin de en büyük kalkanı ve iletişim tarzı olacaktır. Kaldı ki, bu iletişim tarzı kişilerarası diyaloglarda çoğu zaman son noktayı koyabilecek, koltuklarına “sevdalananları” rahatsız edecektir. Mizahın baskısı, belki vicdan, belki hukuk baskısından daha kamusal, daha basit ve daha utandırıcı olduğundan, siyasi bencilliğe ve dokunulmazlığa zedeleyici bir etki edecektir.

Elbette, bu çıkarımlarımız bir tartışma konusudur; lakin, bir değerlendirme çabası içerisinde olmamızdan dolayı, mizaha bir yerde hakkını teslim etme gereğini de hissetmekteyiz. Şu noktayı da belirtmekte fayda görmekteyiz: Tarihinde üç askerî darbeyle sınanmış, öğrenci olaylarının bitmek bilmediği, basın üzerindeki sansürün dönem dönem hissedildiği, kadına, doktora, çocuğa ve öğretmene şiddete caydırıcı cezaların uygulan(a)madığı, bir başkasının gazetesini okumaya yönelik azimli performansların sergilendiği, her on ev hanımından sekizinin TV dizisi doktoru olduğu ve hatta öküzünün adını gelinin adından önce yazan kayınpederlerin, karısına köşe bucak “kadın jinekolog” arayan kocaların olduğu Türkiye gibi bir toplumda, mizahın tükenmesi diye bir ihtimali söz konusu edemiyoruz. Bu anlamda mizah belki kılık değiştirebilir, yazılı basına olan ilginin giderek azalmasıyla karikatür dergilerinin tirajı düşebilir; ancak, mizah sokakta, pankartlarda, sosyal medyada ve siyasîlerin metinlerinde ihtişamını sergilemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- AKAL, C. B. (1991). *Yasa ve Kılıç*. Afa Yayınları.
- AKALIN Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKSOY, Ö. A. (2013). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- AVCI, A. (2/2003). Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece. *Birikim*, 166, 80-96.
- AZİZ, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- BALCI, Ş. (2006). *Negatif Siyasal Reklamlarda İkna Edici Mesaj Stratejisi Olarak Korku Çekiciliği Kullanımı*.Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- BALCI, Ş. ve BAL, E. (2008). 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırılmalı Bir Analiz. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 33,5-28.
- BAŞGÖZ, İ. (1999). Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi. Ö. Çobanoğlu ve M. Özarslan (Ed.). *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı* (s.1-4). Ankara: Feryal Matbaacılık.
- BAUDELAIRE, C. (1997). *Gülmenin Özü*. İstanbul: İris Yayıncılık.
- BİLKAN, A. F. (1997). *Nabi Divanı*.C.1-2. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BİZDEN, A. (1998). Günümüz Mağrur Mağdurlarının Muhalif Üslubu Hizayı Bozan Muhalefet. *Birikim*, 113, 41-46.

CANTEK, L. (2002). Mizah Mahallesi. *Güldiken Mizah Kültürü*, 23, 23-24.

CANTEK, L. (2003). Gülmenin Muhalif Duruşu. *Folklor/Edebiyat*, 9(34), 57-71.

CANTEK, L. (2004). Gırgır Efsanesine Dışarıdan Bakmak. *Toplumsal Tarih*, 129, 16-22.

CEBECİ, O. (2008). *Komik Edebi Türler Parodi Satir ve İroni*. İstanbul: İthaki Yayınları.

CLASTRES, P. (1991). İlkel Topumlarda İktidar Sorunu.(Çev: A. Türker) *Birikim*, 28, 69-71.

ÇELİKER, M. (2009). *Lider İmajının Yaratılmasında Fotoğrafın İşlevi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2008). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (4.bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇOŞKUNER, Ö. (2007). *Ay Dede Mizah Dergisi'nin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

DAVİES, C. (2007). Humour and Protest: Jokes under Communism. M. Hart and D. Bos (Ed.). *Humour and Social Protest* (s.291-305). Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.

DEVELİOĞLU, F. (2002). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (19.bs.) Ankara: Aydın Kitabevi.

DİLBER, F. (2012). Seçmenlerin Kitle İletişim Araçlarından Aldığı Siyasal İçerikli

Bilgilerden Etkilenme Düzeyi; Karaman İli Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(4), 83-105.

DOMENACH, J.M. (1995). *Politika ve Propaganda*. (2.bs.). (Çev: T.Yücel), İstanbul: Varlık Yayınları.

DOUGLES, M .(2002). Şakalar-Fıkralar. *Güldiken*, 26, 40-54.

DUVERGER, M. (2011). *Siyaset Sosyolojisi* (Çev: Dr. Şirin Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

EKER, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili* (7.bs.) Ankara: Grafiker Yayınları

ELÇİN, Ş. (2001). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ELÇİN, Ş. (2010). *Kerem ile Aslı Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ELMAS, N. (2010). Tarık Buğra'nın Hikâye Dilinde İroni. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 25, 135-143.

ERSOY, E. (1998). *Üniversite Gençliğinin Siyasi Yönelimleri ve Protesto Hareketleri*, Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

FENOGLIO, I. ve GEORGEON, F. (2007). *Doğu'da Mizah* (Çev: A. Berktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

FREUD, S. (1905). *Espriler ve Bilinçdışı İlişkileri* (Çev: E. Kapkın). İstanbul: Payel Yayınları. 2012

GÖNENÇ, L. ve CANTEK, L. (2010). *Karikatürün Sosyal ve Siyasal Olayları Etkileme Gücü Üzerine*. *Toplumsal Tarih*, 193, 26-35.

- GÜDERİ, C. (2008). *Sanat Alanı Olarak Mizah: Sanat, Mizah ve Karikatür İlişkisi ve Türkiye'den Üç Örnek*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- GÜLER, Ç. ve GÜLER, B.U. (2010). *Mizah, Gülme ve Gülme Bilimi*. Ankara: Yazıt Yayıncılık.
- GÜNGÖR, Erol (2003). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖREN, A. (2001). Şaka! Bir Marjinal Antropoloji Konusu Olarak Şakanın Antropolojisine Giriş. *Cogito*, 26, 191-197.
- HANÇERLİOĞLU, O. (2008). *Felsefe Sözlüğü* (16.bs.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- JAKEL, S. (1997). İlyada'da Gülme Olayı (Çev: M. H. Doğan). *Güldiken*, 12, 36-39.
- JASPER, M. James (1997). *Ahlaki Protesto Sanatı Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık* (Çev: S.Öner). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (2002).
- KANIK, O. V. (2012). *Bütün Şiirler* (30.bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KAPLAN, M. (2001). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAYIRAN, Y. (2002). İronik Algı: Hicivsel Nara. *Güldiken*, 28, 49-63.
- KILIÇ, Z. (2012). Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medh ve Hezel. *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 7/3, Summer, 1741-1750.

KIŞLALI, A. T. (1992). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

KIERKEGAARD, Soren (2009). *İroni Kavramı Sokrates'e Yoğun Göndermelerle* (Çev.: S. Okur). Ankara: İmge Kitabevi.

KOCAKAPLAN, İ. (2002). *Açıklamalı Edebi Sanatlar*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

KÖKER, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. Vadi Yayınları: Konya.

LEFEBVRE, H. (2001). Alaycılık, Doğurtma Yöntemi ve Tarih Üzerine (Ş. Demirkol, Çev.), *Cogito*, 26, 133-145.

MODLESKİ, T. (Haz.) (1998). *Eğlence İncelemeleri, Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*. (Çev: N. Gürbilek). İstanbul: Metis Yayınları.

MORREAL, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. (Çev: K. Aysenever-Ş.Soyer) İstanbul: İris Yayınları.

MUALLİMOĞLU, N. (1997). *Politikada Nükte* (2.bs.). İstanbul: Avcıoğlu Basım Yayın.

NESİN, A. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*. İstanbul:Adam Yayınları.

OKAY, O. (1998). Hiciv. *İslam Ansiklopedisi* (c. 17, s. 447). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

ORTAYLI, İ. (1997). Devlet'e Nasıl Bakmalı? *Doğu Batı Dergisi*, 1, 11-15.

ÖĞÜT- EKER, G. (2009). *İnsan Kültür Mizah / Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi*

Olarak Mizah. Ankara: Grafiker Yayınları.

- ÖKTEN, N. (2001). Varoluşsal Bir Tehdit Ya da Bir Korunak Olarak Şaka. *Cogito*, 26, 146-151.
- ÖZDEMİR, N. (2010). Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca. *Milli Folklor*, 87, 27-40.
- ÖZDEMİR, N. (2002). Türkiye’de Siyasal Parti Kültürü. *Milli Folklor*, 56, 53-74.
- ÖZER, Ö. (2000). Siyasal İletişim ve Basın:1995 ve 1999 Seçimlerinde Çiller Haberleri. *Selçuk İletişim*, 1(2), 116-126.
- POROY, S. (2007). Yazıp Çizmek. *Varlık*, 74 (1192), 7-11.
- RENAUDER, P. S.(2001). Şaka ve Humour Duygusunun Evrenselliği Üzerine Türkiye Merkezli Bir Yayın ve Alan Araştırmasının Sonuçları. *Cogito*, 26, 177-187.
- RYSBAY, K. (2007). Refik Halit Karay’ın Eserlerinde Mizah ve Hiciv. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- SANDERS, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi* (Çev: K. Atakay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SENNETT, Richard (1992). *Otorite* (Çev: K.Durand). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SCHUTZ, C. E. (1977). *Political Humour From Aristophanes To Sam Ervin*.England: Associated University Press.
- SCOTT, J.C.(1990). *Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar* (Çev: A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (1995).

ŞENER, S. (2008). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi* (5.bs.).Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

ŞENGÜL, M. (2010). *Türkiye’de Siyasal İletişim: 22 Temmuz 2007 Seçimlerinde AKP Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

TAN, O. (1998). *Yaza Çize*. İstanbul: İris Yayınevi.

TAŞYÜREK, M. (2009). *22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Öncesi Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Siyasal İletişim Stratejileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

TİRYAKİ, C. (2009).*Cumhuriyet ve Yeni Şafak Gazeteleri Örnekleminde 2007 Milletvekili Seçim Sürecinde Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi Politik Eğilimlerinin Basında Yer Alma Biçimlerinin İçerik Analizi Tekniği İle Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

TORUN, Y. (2006). *Kültürlerarası Mizah Anlayışının Reklama Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

TUNABOYLU-İKİZ, T. (2001).Şakalar ve Psikanaliz. *Cogito*, 26, 199-203.

TÜRK, H.B. (2007). İdeoloji. Mümtaz’er Türköne (Ed.) *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.

TÜRK, H.B. ve BERİŞ, H.E. (Mart 2004). Yeni Sağ ve Muhafazakâr Demokrasi Arasında AKP. *Birikim*, 179, 100-103.

TÜRKMEN, F. (1996). Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları. *Türk Kültürü*, 34(403), 649-655.

TÜRKÖNE, M. (2007). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.

USLU KARAHAN, Z. (1996). Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Seçimleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 11, 790–802.

USTA, Ç. (2009). *Mizah Dilinin Gizemi* (2.bs.) Ankara: Akçağ Yayınları.

WOLTON, D. (1991). Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak (Çev: H. Tufan ve Ö. Laçiner). *Birikim*, 30, 51-58.

YÜCEBAS, H. (2004). *Türk Mizahçıları Nüktedanlar ve Sairler*. İstanbul: L&M Yayınları.